SIRP

EESTI KULTUURILEHT

NUMBER 41 (3034)

hind 11.90 krooni

5. NOVEMBER 2004

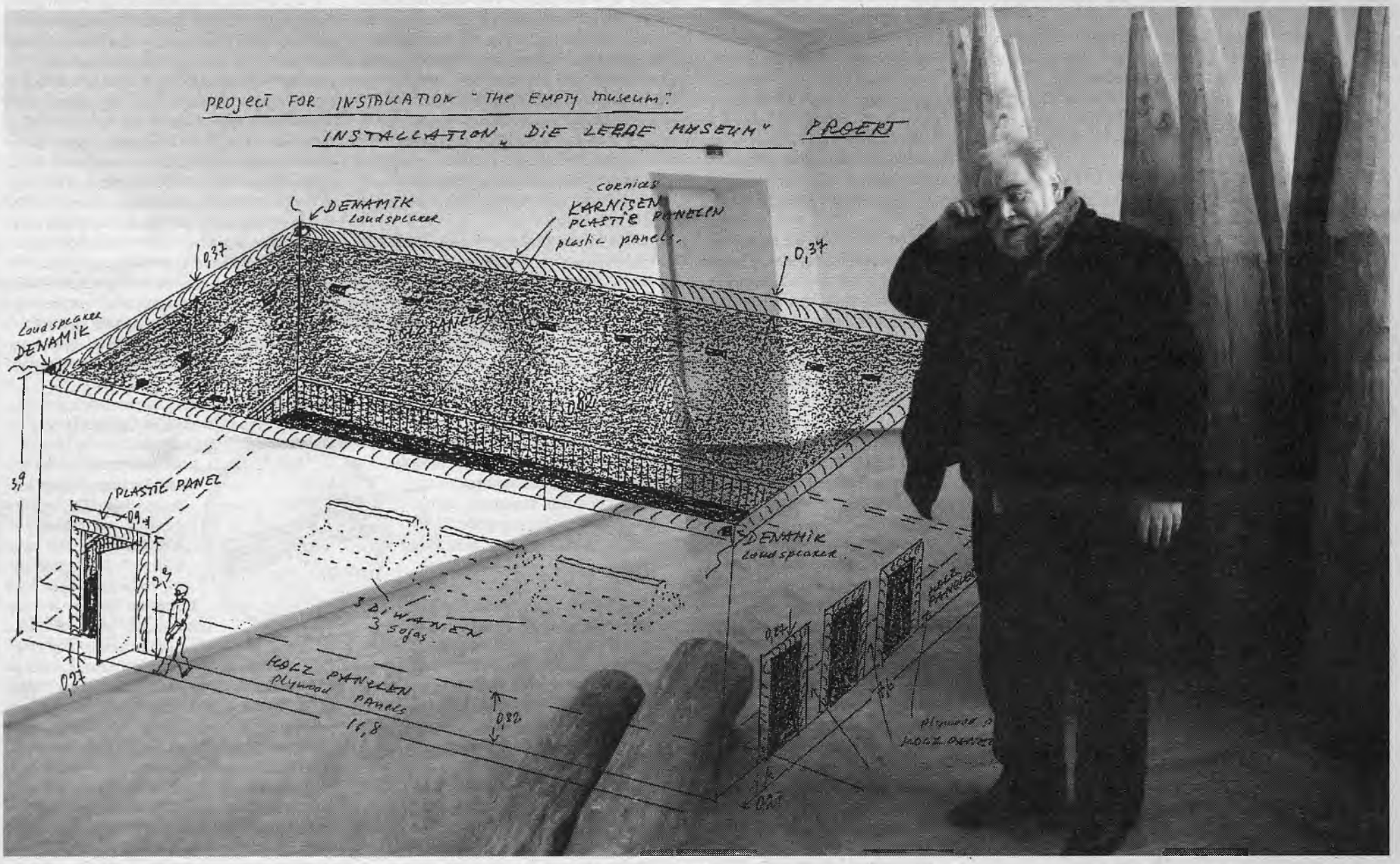

ARVAMUS. Mutt ja Allik vestlevad USAst ja VENEMAAST. Lk 2/ Maiste poliitika EETIKAKRIISIST. Lk 3/ **KIRJANDUS.** HÄRMI ja SOOMETSA luulest. Lk 4-5/ Teder ja Rui JUMALAT otsimas. Lk 6/ **KUNST.** "VALGUS JA HÄÄL" Pompidou keskuses. Lk 7/ **TEATER.** Mihkel Mutt ARMASTUSAVALDUSEST haua taha. Lk 9/ **MUUSIKA**. Festival "KLAVER '04". Lk 10/ Levald "LA TRAVIATAST" Lk 15/ **FILM.** TOKYO FILMIFESTIVAL – Aasia suurim? Lk 17.

DIPLOMAATIA

SIRP *eri:* FEMINISM

"Rindemehed" Tallinna Kunstihoones

Tallinna Kunstihoone suurde saali tuleb Ilya ja Emilia Kabakovi installatsioon "Tühi muuseum", eslalgu on sellest kunstniku Kunstihoonele kohandatud eskiis ja pooleli ehitus; Raul Meel jätkab oma uutes installatsioonides Eesti oleviku ja mineviku käsitlust. Raul Meel Tallinnas 2004. aastal.

PIIA RUBER

Pühapäeval kell 17 avatakse Tallinna Kunstihoones ja Kunstihoone galeriis Ilya ja Emilia Kabakovi ning Raul Meele näitus, kell 18 Tallinna Linnagaleriis New Yorgis Kabakovi ateljees töötanud Villu Plingi ja Jan Bergi näitus. Esmaspäeval, 8. XI kell 16 toimub Eesti Kunstiakadeemia aulas EKA nõukogu avalik koosolek, kus promoveeritakse EKA 85. aastapäeval audoktoriks nimetatud Ilya Kabakov. Pärast tseremooniat peab Kabakov akadeemilise loengu vene keeles.

Ilya Kabakov on kahtlemata üks olulisemaid kaasaegseid kunstnikke maailmas. 1980ndate lõpul toimus Kabakovil, "kommunaalkorteri kontseptualismi" ja *sots-arti* suurima esindaja esimene välisnäitus. Ta pühkis igaveseks jalgadelt Nõukogude Liidu tolmu ning kohtus taas oma noorepõlve tuttava ja tulevase abikaasa Emiliaga, kelle rolli nende praeguses ühisloomingus on tihti võrreldud Jean-Claude'i omaga Christo loomingus.

Kabakov võtab sisse oma õigustatud koha kontseptualismi ja installatsioonikunsti klassikuna Joseph Kosuthi, Joseph Beuysi, Lawrence Weineri, Hans Haacke kõrval. Ühtäkki oli lääne kunstiareenile ilmunud mees, kes rääkis elust Nõukogude Liidus kaasaegse kunsti keeles ja vedas endaga kaasa kogu oma põlvkonna, kes oli Läänest äralõigatuna kohalikust kontekstist lähtudes töötanud välja oma spetsiifilise kontseptualismi keele.

Kabakovi ja Meelt seob üle kolmekümne aasta kestnud sõprus, mis sai alguse Tallinna ja Moskva kunstnike tihedast läbikäimisest 1970ndatel.

Emilia ja Ilya Kabakov Veneetsias 2003. aastal.

Kui vene mitteametlik kunst 70ndatel ja 80ndatel esile kerkis, avastas tohutu suur hulk kunstnikke ennast modernistide situatsioonis: igaüks leiutas oma pildikeelt, igaüks koges enda kontseptide jõudu ja oma kunstilist maailma. Aga kui need kunstnikud jõudsid lõunde, selgus, et nad on osa modernistlikust minevikust. See oli vaid isoleerituse tragöödia, suletud ühiskonna sünkroniseerimatus lääne kunsti arenguga. Samas oli väike hulk kunstnikke, kes olid juba omaks võtnud võõrandunud suhte kunstikeelega, mis tähendas, et neid kunstnikke sai kerge vaevaga, loomulikult ja ilma probleemideta, integreerida postmodernsesse lääne kunstisituatsiooni.

Ilya Kabakov

Kuna eesti kultuur ei identifitseeri end vene provintsikultuurina, siis loomulikult toimus ja teadvustati meil meie kunsti metropolist Moskvast sõltumatu arengu tulemusena. Siinkohal meenutan, et Leo Lapin võttis eesti kunstielus 1968. aastal kasutusele termini liit-pop (soviet pop).

Minu meelest oleks meie kunstikäsitlustes eriti suhetes Moskvaga väga sageli sisuliselt õigem rääkida kohtumisest ühiste huvide valdkonnas, kus vastastikku toetati ja innustati üksteist; sel määral on vene dissidentlike kunstnikega lävinud eesti kunstnike "rindemeesteks" nimetamine hilisemate noorte poolt tõde puutuv.

Raul Meel

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

Bush on Eesti julgeolekule parem

Jaak Allik ja Mihkel Mutt USA presidendivalimiste tagamaadest ja mõjudest

MIHKEL MUTT: Milline on üldmulje presidendikampaaniast?

JAAK ALLIK: Kõigepealt ei tahaks olla nõus arvamusega, et ükskõik, kumb saab. Viimased paarkümmend aastat näitavad, et isikud määravad palju, eriti kui on tegemist juhikeskse riigiga. Kui Ameerikas oleks olnud 2000. aastal teine valimissüsteem, siis oleksid meie poisid Nuiamäe ja Illenzeer elus. Arafati nõuandja arvas PMis, et kui demokraadid olnuks veel aasta, olnuks Lähis-Ida konflikt lahendatud. See kõlab ehk liiga optimistlikult, aga *Road-map* on eesmärgist hoopis kaugel.

M. M.: Iraak oleks võinud ikkagi tulla.

J. A.: 11. september oleks tõenäoselt toimunud ka demokraatide ajal. Aga neil on teised tavad rahvusvaheliste konfliktide lahendamiseks. Bush arvab, et jõu vastu saab jõuga.

M. M.: Miks Bushi populaarsus ameerika valijate seas on kasvanud?

J. A.: Need valimised olid kahtlemata erilised. Võiks võrrelda valimistega Vietnami sõja ajal. Bushi võitu mina prognoosisin. Sõjaolukorras, kui pole selge, et sõda on kaotatud, juhti ei vahetata, ja ju siis enamus ameeriklasi leiab, et sõda võib veel võita ja terroriohtu vähendada.

M. M.: Ja vead, mida Bush tegi, ei loe midagi?

J. A.: Seda, mida meie peame vigadeks, suur hulk ameeriklasi ei pea. Neile meeldib kõva käsi, tugeva juhi kultus. Bush jätab tugevama juhi mulje kui Kerry. Kuigi ametlik propaganda seda eitab, on keskmise ameeriklase teadvus araabia maailma suhtes ilmselt ksenofoobiline. Muide, on ikka naljakas, et saab valida ainult kahe isiku vahel.

M. M.: Mis siin naljakat? Saksamaal ja mitmes teises riigis on samuti.

J. A.: Seal valitakse kahe vahel teises ringis. N-ö kohapealt ei valita kahte isikut üle riigi, vaid tervet rida, kes siis esindavad kahte parteid. Olen küsinud mõne tuttava Ameerika kodaniku käest, miks Kerry. Jäi mulje, et see on põhimõttel "anti-Bush". Kerryl endal puudub karismaatika ja sarm. Clinton oleks Bushi ilmselt ära võitnud, sest teda tundus seekord päris kerge võita. Kerry on hallivõitu. Võiks rääkida mitte Bushi võidust, vaid Kerry kaotusest.

M. M.: Räägiti küll sellest, kuidas paljud valijad lähtuvad loosungist "ükskõik kes, aga mitte Bush". Vähem mõeldi sellele, et on teinegi grupp, kelle hambad on sama kõvasti tangis: "Keda ka ei pakutaks, meie Bushist ei loobu". See muutus põhimõtte küsimuseks. Lihtsameelne heasüdamlik keskmine ameeriklane, kelle elu möödub tarbimishulluses, virgus korraks, sest taipas, et tema identiteeti õõnestatakse, ja tema sisemusest vallandus kuri urin: "Või teie tulete siin naerma meie pidupäeva!" Ta tõstis vähe kära, nii et demokraatide häälekõmast võinuks tõesti järeldada Kerry kopsakat võitu. Ent demokraatlikel valimistel kehtib "üks inimene, üks hääl".

J. A.: Mingid "intelligendid, homod ja eurooplased" hakkavad neile kedagi pähe määrima.

M. M.: Olen enam-vähem kindel, et suur poliitiline korrektsus, mis Ameerikas on viidud absurdini, ei meeldi enamikule karvavõrdki. Kloonimine ja abort, need veel kuidagi. Aga homoabielud – no ei. Aga avalikult ei julge keegi kobiseda. No ja siis valimistel hääletatakse selle poolt, kes julgeb öelda ei.

Pidu ameerikavastaste tänavas

J. A.: Mis sa arvad Mihkel Raua väitest Ameerika-vastasuse kohta PLis?

M. M.: On kaks eri asja, kas vastu on lihtinimesed või juhid. Enamik tähtsate riikide juhte on Bushiga rahul ega taha talle asendust. Koizumi on lausa sõber, Lulaga, kuigi too on sots, saavad nad kui mees mehega väga hästi läbi, pealegi on neil oma kaubandusdiilid, India ja Hiinaga on Bushil suhted väga normaalsed jne. Ainsad olulised riigipead, kes tahaksid Kerryt, on Schröder ja Chirac.

J. A.: Ma pidasin silmas seda, et Ameerika-vastased soovisid nimelt Bushi võitu, sest keegi teine ei suudaks nende meelest Ameerika mainet jätkuvalt nii täis teha kui tema.

M. M.: Mida nad siis loodavad? Et mida halvem, seda parem ja Ameerikas toimub revolutsioon?

J. A.: Neid ei huvita, mis Ameerikas kodus toimub, vaid Ameerika kultuurimõju ja sõjalise kohaloleku vähendamine.

M. M.: Aga sõjalist kohalolekut ei otsusta rahvas, vaid riikide juhtkond.

J. A.: On siiski hämmastav, kuidas Bush on suutnud esile kutsuda nii suure Ameerika-vastasuse. Kui käia Euroopas ja vaadata USA saatkonnahooneid, siis välisilmelt, kaitsemeetmete poolest ületavad need kaugelt N Liidu bastionid külma sõja perioodist.

M. M.: Ometi valitses Euroopas pärast Teist ilmasõda Ameerika-kultus. Ma ei räägigi Marshalli plaanist. Aga Ameerika muusika, sigaretid ja elulaad olid legendaarsed. Eriti noorte seas. Neist unistati. See kestis Vietnami sõjani.

Iraak ja Tšetšeenia

M. M.: Aga mida saanuks Kerry teha? Peale selle, et minna ÜROs pulti ja tunnistada, et Ameerika tegi vigu. See oleks küll signaal. Aga Saksamaa ja Prantsusmaa ei lähe tema eest kastaneid tulest välja tooma.

J. A.: Võtame paralleeli Tšetšeeniaga. Kui Venes tuleks president, kes saadaks signaali, et seni on valesti tehtud, oleks see samm lahenduse leidmise suunas. Samas ükski Vene pesident ei saaks Tšetšeeniat iseseisvaks anda.

M. M.: Vene presidenil, kes ütleks, et tegime vigu ja anname vabaks, poleks valimistel vähimatki šanssi.

J. A.: Putini vastu muidugi mitte. Ses mõttes on Kerry 48 protsenti suur edu. See tähendab, et umbes pool ameeriklastest arvab siiski nagu eurooplased.

M. M.: Tšetšeenia on Moskvale lähemal. Sinna saab sõita rongiga. Araablastel pole nii lihtne Ameerika kallale pääseda.

J. A.: Siit aga järeldub, et keskmisele venelasele peaks Tšetšeenia probleemi lahendamine olema palju olulisem kui keskmisele ameeriklasele Iraak.

M. M.: Kogu maailmas räägitakse, et ei tohi terroristide nõudmistele järele anda. Ja Hispaaniat hurjutati, et näe, seal vahetasid terroristid valitsuse välja. Kas sama ei kehti Ameerika kohta? Kui Bush oleks kaotanud, oleks seda võidud tõlgendada kui ameeriklaste järeleandmist terroristidele. Et nood surusid Ameerika põlvili.

J. A.: Kindlasti osa nii ka arutab. Ainult et kas saab kogu aeg otsida mingit välist põhjust või ettekäänet? See muudaks demokraatliku protsessi üldse mõeldamatuks. Kõik valimised oleksid kellegi mõju all ja me ei tohiks üldse kedagi vahetada. Eestis on kogu aeg, ükskõik mis peamistriga, alati olnud loosung, et valitsust ei tohi kukutada, sest meie ees on vene vägede väljaviimine, Euroopa Liit või NATOsse astumine jne, jne. Iga poole aasta taga toimub midagi "eluohtlikku", mille pärast ei tohi valitsust isegi mitte kritiseerida!

Eesti mehed Iraagis

M. M.: Kunagi märtsis vist kirjutasid Postimehe intervjuus, et kui võidab Kerry, siis on Eesti valitsusel piinlik, et oma mehed Iraaki saatis. Arvad nii jätkuvalt?

J. A.: Seda ei tule nii mõista, et konkreetselt homme hakkaks piinlik. Ma pidasin silmas seda, et varem või hiljem tunnistatakse Ameerika sisepoliitikas Iraagi aktsioon ebaõnnetunuks ja ebaõiglaseks. Ja sel juhul need maailma poliitikud, kes on seda ühemõtteliselt toetanud, peavad ka tunnistama, et pole teinud seda siirast isiklikust veendumusest, vaid kellegi sõna kuuldes või kellelegi meeldida tahtes. Tunnistame ausalt, et Eestil pole seal olnud muud huvi kui olla konkreetsele presidendile meelepärane.

M. M.: Eestlased elasid kaua totalitarismis. Nüüd, kui oleme vabad, on meie moraalne kohus aidata neid, kes veel vabad ei ole. Ei saa egoistlikult mõelda, et mis see enam meie asi on. Kas sa siis mingeid kõrgemaid eetilisi printsiipe ei jaga?

J. A.: Iraaki sõttamineku puhul kindlasti mitte. Sest kas sa arvad, et iraaklased võtsid eesti poisse seal kui vabastajaid?

M. M.: Esimesed paar nädalat võtsid! Ajalugu püüab tagantjärele objektiivne olla. Aga me saame otsustada kellegi tegude üle nende motiivide põhjal, mis teda kannustasid, ja info põhjal, mis tal oli käsutada tollel hetkel. Me oletasime tookord, et need massihävitusrelvad võivad seal olla...

J. A.: Mina küll ei uskunud, et tal need on. Nagu selgus, polnud tal nende loomiseks materiaalseid ressurssegi.

M. M.: Katkupommi tegemine on üpris odav. Sellega saadaks näiteks Tartu ülikoolis kindlasti hakkama. Hea küll, jätame selle. Aga seda, et ameeriklastel puudus plaan ja ettevalmistus sõjalise võidu järgseks ülesehitustööks – kust me pidime seda teadma? Ma arvan, et isegi ilma massihävitusrelvadeta olnuks Iraagi operatsioon kokkuvõttes positiivne, kui ülesehitustöö oleks olnud hästi planeeritud ja kokkuvõttes oleks tulnud korralik riik. Arvan tagantjärele, et kui Eesti oleks teadnud, et ettevalmistus on nii ligaloga, oleks meil olnud ka moraalne õigus keelduda.

J. A.: Muide, ma olen veendunud, kui 1944. aastal oleks Nõukogude armee Eesti sakslastest vabastanud ja ära läinud, lastes meil oma rahvusriigi teha, siis peetaks neid siiani vabastajateks.

M. M.: Kui nad poleks jätnud siia nukuvalitsust nagu Ida-Euroopasse, kust nad füüsiliselt tagasi tõmbusidki. Ma pole kindel, et neid peetakse Ungaris vabastajateks.

J. A.: See on muidugi vaieldav. Aga näiteks Tšehhoslovakkias peeti neid kuni 1968. aastani kindlasti vabastajateks.

M. M.: Eestis oli olnud 1941. aasta okupatsioon. Siis tehti ka nukuvalitsus.

J. A.: Me räägime Iraagist, et kui ameeriklased oleksid ära läinud.

M. M.: Aga kust pidi Eesti teadma, et ei lähe ära?

Demokraatide nõudmised ja vabariiklaste jäikus

J. A.: Sa viid kogu Bushi või Kerry võimaliku kasu või kahjulikkuse Eestile ainult seosesse Iraagiga. Kas see tõesti on Eestile põhilise tähtsusega?

M. M.: Põhimõtteliselt on Eestile julgeolekuaspektist tähtis ainult üks asi – ja see on Venemaa. Ja seepärast on Bushi võit Eestile hea. Demokraatlikud valitsused on alati paremini läbi saanud Venemaaga kui vabariiklikud. Bush on praegu Putini kaisus, kuna sõda terrorismiga on talle elu- ja usuküsimus. Aga Kerry oleks samamoodi kaisus, see on paratamatus. Nii et teeb ühe välja. Aga võib arvata, et see jäärapäine Bush, kes vanamoodsa idealistina hoiab kinni religioonist, on abortide vastu ja nii edasi, et ta ühel hetkel, kui Venemaa peaks hakkama Eestit ahistama, ütleb Putinile, et stopp, nii ka ikka ei lähe. Ma kahtlen, kas Kerry seda teeks.

J. A.: Nõus, et Bush on meile parem, aga põhjendus on küll sügavalt ekslik. Asi on vastupidi. Just demokraatidest presidentide aegu on suhted Moskvaga jahenenud, sest demokraadid rõhuvad traditsiooniliselt inimõigustele. Kõige halvemad suhted olid Venemaaga tegelikult Carteril.

M. M.: Aga just Reagani surve oli see, mille tagajärjel N Liit lagunes ja Eesti sai iseseisvaks.

J. A.: Jah, Reaganil oli see kurjuse impeeriumi loosung. Aga Liit lagunes eeskätt sellepärast, et Reagan forsseeris oma tähesõdade programmi, millega kaasas käia tahtmine laostas N Liidu majanduse. Ja lõpuks said Reagan ja Gorbatšov väga hästi läbi. Viimane käis isegi esimese matustel. Ja ka vana Bushiga saadi hästi läbi. Clintoni ajal suhted jälle mõnevõrra halvenesid. Vabariiklased on olnud põhimõtteliselt isolatsionalistlikumad, suurriiklikumad ja inimõiguste peale on nad üldiselt sülitanud. Ja ärme unustame ka seda, et mingil skaalal on vabariiklased siiski rohkem parempoolsed, ja eks Venemaa on viimasel ajal olnud äärmiselt parempoolne riik.

M. M.: Aga demokraatide poolt inimõiguste nina alla hõõrumisel pole sageli olnud mingit praktilist tagajärge, vähemalt Venemaale mitte. Nad on sellega edukad, kui tegu mõne väiksema või keskmise riigiga. Sest demokraatid on traditsiooniliselt ka pehmekesed. Nad rohkem räägivad kui tegutsevad. Aga Venemaa vastu on tarvis kedagi, kes on jäik, kes ei lähe nende hunumunu liimile. Ja seda on vabariiklased ometi rohkem suutnud.

J. A.: Aga sellepärast ongi Bush kasulikum, sest tema on jäiga joonega ja Putin on jäiga joonega. Ja nemad saavadki omavahel kokku leppida. Eesti ainus garantii on Vene ja Ameerika head suhted. Eestit saab hävitada ainult maailmasõda, mis on siiani relvastuse seisukohast võimalik ikka veel ainult kahe endise rivaali vahel.

M. M.: Tahad öelda, et kui kusagil eesti asja "arutatakse", siis on produktiivsem see, kui üks mitte teisele peale ei hüppa, vaid kui nad asjad sirgeks räägivad. Nagu Jaltas?

J. A.: Et mõlemad Eesti maha müüvad, seda on väga raske uskuda. Aga see on õige, et kui kaks rusikakangelast ei suuda teineteise molu sisse peksta, siis nad alati räägivad ja lepivad kokku.

3. XI 2004 kell 11

Vastandite ühtsus ja võitlus

Ülikoolid ja teadusraamatukogud vajavad muutusi

Andres Kollist, *TPÜ Akadeemilise Raamatukogu direktor*

Areng nõuab muutusi Eesti käest läinud ülikoolimaastikul. 60 ülikooli, poolülikooli, kassiülikooli ja muud raskesti defineeritavat ja raskesti kokkuloetavat kõrgemat õppeasutust on Eestile liig mis liig. Petukaup, olematu kvaliteediga kassiülikoolist saadud "kõrgharidus", toodab vaid õnnetuid, vale panuse teinud, asjatult aega ja raha – oma elu raisanud kaaskodanikke. Arutu konkurents toob laostumisohu ka väärikamatele – hullemast hull, kui kassiülikool poeb ka Tartu ülikooli tiigrikeresse. See oht ei varitse muidugi mitte ainult Tartu ülikooli, vaid kõiki "suuri ülikoole" – (tasuliste) üliõpilaste arvu liiga kiire kasv suurendab küll eelarvet, kuid võib olla pöördvõrdelises seoses pakutava õppe kvaliteediga. Vaatamata elukestva õppe tähtsusele, üldise harituse kasvule, välistudengite lisandumisele on selge, et Eesti ei saa jätkata 60 000 üliõpilasega. Mõtleme oma majandusstruktuurile praegu ja eriti tulevikus ning selle tööjõuvajadusele. Üliõpilase ikka on jõudmas aastakäigud, kus sündis 12 000 last aastas. Ülikoolis õpitakse keskeltläbi viis aastat. 12 000 X 5 = 60 000. 100% sündinuist ei saa omada kõrgharidust. Kui mingil arenguetapil ongi nii, et kõrgkooli astub rohkem inimesi, kui samal aastal lõpetas gümnaasiumi, siis ei saa selline olukord ilma massilise sisserändeta kuigi kaua kesta.

Nii nagu ülikoolimaastik, nii vajab korrastamist ja arenguvisiooni ka selle vältimatu tugistruktuur, Eesti raamatukogunduse maastik. Toon allpool mõned üldised mõtted ja esitan teatava vaatenurga ülikoolidega vahetult seotud teadusraamatukogude arendamiseks. Riigi ja avalik-õiguslike ülikoolide koostöös luuakse Eesti teadusraamatukogu.(vt ka Jaak Aaviksoo, "Kas Eesti vajab Ülikooli", Päevaleht 13. IX 2004). Põhiprintsiibid peaksid olema järgmised:

1. Riik rahastab teadusteaviku ostmist ja edaspidi ka teadusraamatukogude kui teaduse infrastruktuuri olulise osa ülalpidamist Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarve kaudu.
2. Teadusteaviku, nii elektroonilise kui paberkandjal oleva, soetuseks planeeritakse kokku summa, mis vastab ligikaudu ühe korraliku ülikooli vastavale kulutusele maailmas, s.o *ca* 6 – 8 miljonit USA dollarit ehk 80 – 100 miljonit krooni aastas (arvestatud praegustes hindades).
3. Seda raha saavad vaid avalik-õiguslikele ülikoolidele kuuluvad teadusraamatukogud ja vaid teadusteaviku soetamiseks. Õpikud ostab iga ülikool oma vahenditest ise.
4. Eesti teadusraamatukogu ei peaks olema killustatud. Aitaks ju ühest teadusraamatukogust Tartusse ja ühest Tallinnasse, tegelikkus tingib ilmselt kahte mõlemasse ülikoolilinna. Sellel on teatav, muu hulgas ka ruumilis-logistiline põhjendus. Tartus on selleks paiknemine nii kesklinnas ülikooli juures kui Tähtvere väljal põllumajandusülikooli juures. Tallinnas siis vastavalt kesklinna ülikoolide muusikaakadeemia, kunstiakadeemia, EBSi, Audentese-Concordia ja pedagoogikaülikooli vahel Rävala puiesteel ja Mustamäel tehnikaülikooli juures.
5. Eesti teadusraamatukogu komponentraamatukogude valikul lähtutakse eeskätt olemasolevast, aastakümnete või sajandite jooksul kogutu järjepidevusest, vastava töökultuuri ja hoonete olemasolust. Siin kerkivad esile kaks suurt: auväärse ajaloo ja 3,5miljonilise koguga Tartu Ülikooli Raamatukogu (pindala *ca* 30 000 ruutmeetrit) ja 2,7miljoniline Tallinna Pedagoogikaülikooli Akadeemiline Raamatukogu (*ca* 10 000 ruutmeetrit). Nimetatud raamatukogude sihipärase arendamisega on neist kujunenud hinnaliste kogudega, sh ka Euroopa kultuurikontekstis arvestatavad teadus- ja arhiivraamatukogud. Põlvkondade vältel loodud rahvuslik rikkus peab olema kättesaadav ka tulevastele põlvedele.
6. Teadusraamatukogudele mõeldud raha jaotus Eesti teadusraamatukogu komponentraamatukogude vahel lähtuks eeskätt ühisest komplekteerimiskavast: nii jagataks teadusinfo kogumise ja säilitamise vastutust ja välditaks tarbetut ja ressurssi raiskavat dubleerimist.
7. Komplekteerimiskava koostamisel arvestatakse Eesti kogu teaduse, mitte vaid ülikoolide juures tehtava teaduse vajadusi põhimõttel, et kõik teadusraamatukogud on kasutamiseks kõigile. Nii kujuneb oluliseks komplekteerimisprintsiibiks järjepidevus ja kogude terviklikkus.

On lootustandev, et eespool toodud kolme esimese punkti osas ongi põhilises juba kokku lepitud ja vastav riiklik regulatsioon olemas. Riigieelarves figureeriv ja teadusteaviku ostmiseks planeeritav raha on küll soovitavast poole väiksem ja infrastruktuuri toetav raha puudub hoopiski.

Eesti ülikoolimaastiku korrastamisel on muu keeruka hulgas vaja leida vastandlike suundumuste tasakaal. Tuleb ju samal ajal konkureerida – seal, kus tudengeid on piisavalt ja õpetamine ei ole väga kallis, jagada omavahel maad – seal, kus tudengeid on alla kriitilise massi või õpetamine on väga kallis, ja teha koostööd seal, kus hea tulemuse saaks vaid jõudusid ühendades – näiteks doktoriõppes ja ühise Eesti teadusraamatukogu üleseehitamisel. Ülikoolidevaheline arutu konkurents peab asenduma kokkulepete ja koostööga. Eesti teadusraamatukogu ühine arendamine oleks üks konkreetne sammuke selles suunas.

Paremerakondade ühinemisest

Tagatoa ühted ja *deal*'id on muutunud üldaktsepteeritavaks

Valle-Sten Maiste

Nagu teisteski eluvaldkondades, pole ka poliitikas küllap midagi olemuslikku. Poliitika ausamad ja rikutumad vormid võtavad maad niivõrd, kuivõrd me neid väärtustame, aktsepteerime või vohada laseme. Kui ka vangerdused, kombinatoorika, mängurlus ja tagatoad kuuluvad poliitika juurde, siis avalikkuse huvides oleks hea seista, et vastavat stiili ei peetaks heaks tooniks.

Kombinatoorika vanameister on muidugi Savisaar. Rääkides sellistest kogu ühiskonnale olulistest asjadest nagu poliitiliste jõudude konsolideerumine ja vasak- ja parempoolsete selgem eristumine, kasutab ta hindamisalusena küüniliselt Keskerakonna kasu ja positsioonide tugevnemist, valades antud küsimustega kaasnevaid vastuolusid puudutades varjamatu naudinguga õli tulle (PM 26. X). Riigimehelik vaagimine, kuidas selle tõttu ka poliitiline maastik korrastuda ja kogu ühiskond võita võiks, pole Savisaarele kõneväärne. Põlege probleemides, parempoolsed. Meie võidame niikuinii.

Tagatoamängurlust ei saa aga ka pimedad enam Savisaare monopoliks pidada. Savisaare rõõm paremerakondade närustе kombinatsioonidega kaasnevate edasiste vastuolude üle on tõenäoliselt vaid boonus õnnes, mida tunneb aastaid libedatel teedel liikunud populist, kuna talle on järele tuldud. Niinimetatud euroopalike erakondade peamine Savisaare-vastane argument on ju ikka olnud vääritus. Kas meie poliitikas on veel neid, kellel jaguks renomeed seda sorti argumente suhu võtta?

Paraku ei paista selline asjade käik kellelegi muret tegevat, mõned üksikud idealistid, nagu kuluaarides kuuldavasti räpasuse pärast raevutsenud Juhan Parts või Kalle Muuli välja arvata. Viimase eetikaveerge Postimehes tahaks väga toetada. Kuid just nende veergude kõrval, Muuli enda toimetatud Postimehe arvamuskülgedel saab Keit Pentus nädala persoonina Savisaare üle mängijana tunnustuse ja Tõnis Saarts sotsioloogi tiitli all mitte ainult ei esitle mängurlust ja kombinatsioone poliitika loomuliku, tunnustavat analüüsi ja heatahtlikku kaasamõtlemist vääriva osana, vaid peab täiesti normaalseks, et all-linna räpasuse loogiline jätk ja tegelik sisu ongi peaministrivahetus ning Reformierakonna ja Res Publica võimuheitlused (PM 27. X). Võib-olla on poliitilistes kuluaarides leviv arvamus, et Saartsi artikkel on sammuke "Ansip peaministriks" mahhinatsioonide teel, mida Ansipi sõber Mart Kadastik on Postimehe tegevjuhtimisega toetama tulnud, tõesti paranoia. Sotsioloogilt ja suurima päevalehe poliitikaanalüüsilt ootaks aga kõrgemat eetilist nivood ühiskonnaasjade käsitlemisel. Võiks hakata mõistma, et eetikakriis poliitikas ei tulene sellest, et poliitikasse on sattunud inglite asemel pätid, vaid mängureeglitest, mille taunimine ja aktsepteerimine on meie kõigi teha.

Mida siis teha? Kui mängurluse, ülesostmiste ja kombinatsioonide tulemusena õnnestubki mõneks ajaks soovitud võimupositsioon saavutada, siis sogastele tehingutele järgnev ei saa kahtlemata olema probleemivaba. Inimesed, kellele poliitika on tähendanud mitte üksikuid otsest kasu andvaid valimislubadusi, vaid maailmavaatest tulenevat kogu ühiskonna arengu peale mõtlemist, kaugenevad poliitikast veelgi. Kui tagatubade mahhinatsioonid kärisema hakkavad, võidavad sellest tõesti vaid Savisaar ja uued populistid. Tundub, et viimaste valimiste ülimadala osaluse taustal saab vastutustundeline poliitika tänases kriisis liikuda vaid rõhutatud põhimõttekindluse suunas.

Täna tundub mõistlik, et parempoolsete ühinemine ei saa aset leidma kombinatoorse skeemi alusel, kus maineta Res Publica pressib ühinemisega peale, andes Reformierakonnale vastu tänastele võimuvahekordadele mittevastavaid positsioone. Kaugeltki mitte probleemitu, kuid ausam oleks, kui ühinemisplaani ei heidetaks kõrvale, vaid ühinemine lükataks ühemõtteliselt tulevikku, kus Res Publica olemuse ja sellest lähtuva populaarsuse üle valijaskonnas on võimalik selgemalt otsustada. Täna pole Res Publical muud, kui vaid kunagise populistliku valimisedu järel maha mängitud maine. Kui üldse miski, siis päästa võib seda mitte tuleviku võimupositsioonide, vaid olemasoleva koalitsioonileppe riigimeheliku elluviimise peale mõtlemine ning kriitiline tagasivaade oma lähimineviku eetilistele jamadele. Seniste koostööpartnerite kõrvaleheitmine ja läbikäimine nendega, kes tänaseks juba igaühega ja igatmoodi nõus on, muudab pahelisuse poliitikas talumatuks. Pole võimatu, et see oleks Res Publica täiesti autu lõpp. Ausus ja eetika ei ole kampaaniad nagu Res Publica seda mõistnud on, vaid pikaajaliselt saavutatud maine. Jätkuvaid kahtlasi võimumänge peaks vältima ka Reformierakond. Juttu Res Publica sobimatust poliitilisest kultuurist ja endise pruudi narkokalduvustest (EPL 3. X) võiks Atonen küll vanaemale rääkida. Probleeme jagub täna Reformierakonnagi maine ümber küllaga.

KERGITAB KULMU

Eh, elu...

Minu vanaisa oli eluajal rõõmsameelne ja tasakaalukas mees, kes leidis ka igas ebameeldivas olukorras midagi head, lohutas ja sisendas lootust. Kõrges raugaeas suutis ta siiski vaid kurvalt pead vangutada ja pomiseda: see inimese elu, see inimese elu... Pärast kodanike sündsustunnet riivanud kaubanduslik-poliitilisi tehinguid linnavalitsuse väljavahetamisel resümeeris ajakirjandus: vastik ja alatu, aga mis parata – selline on elu... Agressiivsus ja tapahimu on sügaval inimese loomuses, õpetab meid eelmises Sirbis kirikuõpetaja. Tõsi jah, selline see elu kord juba on...

Eh, elu, mõtled sellest, ja hinge täidab kokteil ülevusest, kurbusest ning vastikustundest. Või sügaval asuv loomus – teadagi, üksnes surm vabastab sellest. Toredad sõnad need "loomus" ja "elu", lohutavad ja vabastavad vastutusest olukorras, kus valikuvõimalust ei ole. Elu suures plaanis on fatalism tõepoolest vältimatu: meie valikuvabadus suurte süsteemide, elusloodus ja inimühiskonna osana on pea olematu. Väiksemadki kooslused, lähedusrõõme kinkiv pere ja sõpruskond paraku ka seovad ja tekitavad kohustusi.

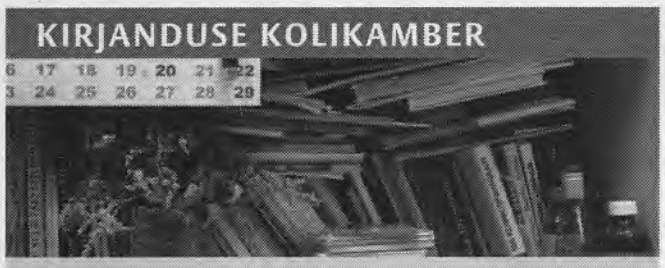
Kus peaks paiknema mugandumise ja tegutsemise mõistlik piir, on vana küsimus. Miski tundub aga ülimalt valesti olevat, kui fatalismi jutlustavad institutsioonid, kuhu koondub inimesi esindav võim – olgu neljas või esimene. Poliitilist või ka moraalset võimu esindavad sõnumid, mis kõlavad nagu surma lävel seisva haige vanaisa ohkamine, on märk ebapädevusest. Võim antakse üldise eluolukorra parandamiseks ja väärtuste kinnistamiseks, mitte filosoofiliseks oleluseks.

Fatalism õilmitseb ka ja eriti "avatud maailmas". Mida võimsamad on demokraatia- ja üleilmastumise loosungid, seda enam kosub fatalistlik eluvaade. Ainult pealtnäha on see paradoks. Selge ju, et mida keerulisem ja suurem süsteem, seda jäigemalt on määratud iga üksikelemendi funktsioon. On näha, kuidas "integreerunud" Eesti valitsus seisab viimasel ajal aina totras või dramaatilises olukorras, kus tuleb otsida viisakaid põhjendusi mujalt juhitud ja juba toimunud sündmustele, laveerides kohaliku avaliku arvamuse ja "suurte vendade" suuniste vahel. Peaministri mainelangus ei ole üksnes persooni ja partei poliitilise joone küsimus, vaid sõltuvuses kontekstist. Võib kindel olla, et suurte vendade ja superinstitutsioonide mainekujundusbüroo funktsioon saab edaspidigi meie valitsuste põhiülesandeks ja paneb ootamatu miini alla nii mõnelegi järgmisele valitsusele.

Fatalistlikust allaandmisest suurte süsteemide ees räägib valimisaktiivsuse langus integreerunud Euroopas. Seal tuntakse muret ka ühiskonna süveneva fragmenteerumise, suletud kogukondliku ja subkultuurse eluviisi pärast, mis muudab ühiskonna hõlpsamini juhitavaks, samas aga ka kontrollimatuks ja plahvatusohtlikuks. Sotsiaalsetest ja kultuurilistest erinevustest tekkivad pinged sunnivad alateadlikult haarama "saatusega leppiva" eluvaate järele: see aitab ennast säilitada ja kokkupõrkeid vältida. Teisest küljest, eraldatus, loobumine ja identiteedi salastamine süvendavad hirme ja võõrandumist. XXI sajandi "valgustatud Euroopa", mis võitleb mosleminaiste pearätikute ja kristlaste krutsifiksiga, on sellise "integratsiooni" nõiaringi ehe tulemus, meenutades oma nüride hirmudega juba keskaega. Ka meie Lihula ausamba lugu on ühe mahavaikimise tulemus, lõpetamata lugu, mis haakis paljude eestlaste hinges kokku ka Uues Vabariigis lahenduseta jäänud vana vimma ning tänase sotsiaalse surutise.

XX sajandi poliitilise filosoofia kirjutajad on juba ammu tähele pannud "suurte mõõtkavade" nagu filosoofiliste, majanduslike ja "üldinimlike" ideoloogiate fatalistlikku sisendust, lukustavat mõju ühiskonnale ja inimesele. Vastukaaluks inimloomuse, elu, majandus- ja loodusseadustest mantrale on Hannah Arendt alternatiivse väärtusena välja pakkunud tegutsemise, inimese sotsiaalse tahteaktiivsuse kui "imeteo". Teine filosoof Judith Shklar astub vastu utoopilisele reformismile, ülespuhutud ideedele "paremast elust", väärtustades järjepidevust ja mõõdukust. Üleilmse reformismi hüsteerias ei pääse sellised tagasi maa peale tulnud ideed mõjule. Ometi pole kahtlust, et ühiskondlik väärtus number üks saab olla vaid reaalse inimese "väike tegu" siin ja praegu, mitte haaramatud visioonid, mis lukustavad meid fatalistlikku olelusse, huulil lohutav enesesisendus "selline on elu".

Evi Arujärv

Faehlmanni strateegia ja visioon

Eestikeelsus on meie, tänaste, jaoks midagi enesestmõistetavat. Eestikeelsus on meie riikliku iseolemise alus. On ju varemgi väidetud, et eestlaste religiooniks on eestikeelsus, et eestlased on keeleusklikud, et eestlased on (ema)keelehullud. Või peaks siinkohal kasutama minevikulisi verbivorme: oli/on olnud, olid/on olnud? Teisisõnu. Eestikeelsus oli religiooniks Eesti NSVs. Täna, olevikus, postmodernsuses, taastulnud iseseisvuses on eesti keel lagunemas, ta on taandumas ingliskeelse globaalsuse ees, langemas lingvistilise asotsiaalsuse mülkasse.

Seetõttu on loomulik vaadata korraks meie kirjanduslikku kolikambrisse: kas pole seal kedagi/midagi, kes/mis sellist asjade kulgemist on mingil moel ette kuulutanud? Ennäe imet – seal istubki ühes nurgas "eesti rahvusliku kirjanduse rajaja" Friedrich Robert Faehlmann (1798 – 1850), keda me kõik ju jõudumööda austame ja armastame. Tegelikult on Faehimann üks totaalne probleemipundar. Kes ta üldse oli? Kellena teda käsitada? Kas tuleb Faehlmanni lugeda kui baltisakslast, kui estofiili? Või tuleb teda tõlgendada eestlaseks? Või oli ta tollal kuju võtma hakanud baltlase prototüüp?

Nendele küsimustele on pakutud lahknevaid vastuseid. Ent **ühest vastust küsimusele "kes ikka oli Faehimann?" vist ei ole**. Teisisõnu: Faehlmann oli Faehlmann. Ta oli üks, ta oli üksi(nda). Ent anname talle käesoleva kirjutise tarbeks siiski määratluse, defineerime seda, mida on otstarbekohane defineerida. Niisiis, Faehimann oli kakskeelne (saksa/eesti) baltlane, kes oma igapäevast leiba teenis arstina, ent kellel olid saatuslikult humanitaarsed huvid. Kõigepealt – temaga on seotud meie eepose "Kalevipoeg" algus ja alustamine. Eesti kirjanduse ajaloos on Faehlmannil koht nii luuletaja kui ka proosakirjanikuna. Paraku kirjutas ta mõned tekstid saksa, mõned jälle eesti keeles ja seetõttu tõuseb paugupealt esiplaanile Faehlmanni n-ö lingvistilisus, s.t tema keelekasutuslik praktika, programm ja visioon. Selles osas pakub iseäralist huvi Faehlmanni käsikiri "Minu vaidlus Nolckeni ja Liphartiga" (1842).

Jätame siinkohal ruumi kokkuhoiu mõttes iseloomustamata nn tausta, ärgem rääkigem siinkohal sellest, kes oli too Nolcken jne. Loeme lihtsalt eelmainitud lingvistikat, loeme lihtsalt alasti sõnumit. Faehlmann ütleb: "Kui me tahame mõjutada mingit rahvast, tema kultuuri, tema majanduslikku olukorda ja tahame välja juurida ebausku ning seda, mis ebausuga liidus on, noh, siis peame me ju ise tema keelt tundma õppima, et meid küllalt mõistetaks, me peame, kui see meie võimuses on, katsuma keelt ennast kõrgemale tõsta või rahvast ajendada oma keelt välja arendama. Sest kui rahvas on kultuuris veidi edasi jõudnud, siis muutub tema keel avaramaks ja areneb edasi, ja eesti keel on ülimalt arendatav. Kui aga nüüd rahvas on kõrgemale kultuuriastmele tõstetud ja kui nimelt rahva ebausk ja eelarvamused on kõrvaldatud – täiesti loomulik, et siis rahvas igatseb veel enam haridust ja liitub mõne teise, andku jumal, et parema rahvusega. Ega Teie ise ka ei saa seda eitada, et eestlasel, niipea kui ta natuke haridust on saanud, suur himu on sakslaseks muutuda? **Eesti rahvas läheks täiesti sundimatult ning iseenesest üle saksa rahvusesse, kui me tema kultuurijärge vaid veidi parandaksime**, ja selleks, et rahva kultuuri ja haridust mõjutada, peame me oskama senisest paremini kasutada abinõud, millega meil seda teha tuleb, ja selleks on tema keel" (F. R. Faehimann, Teosed I. Tartu, Eesti Kirjandusmuuseum, 1999, lk 109-110).

Küsime nüüd – mis see on? Vastus on lihtne. See on (Faehlmanni) lingvistiline/keelepoliitiline strateegia ja visioon. See on eestikeelsuse kui teatava kultuuriruumi ja -võimaluse strateegia, mis haarab ligikaudu kahtesada (Faehlmanni jaoks tulevikulist) aastat. See on see, mis teeb Faehlmannist geeniuse. See on see, mis teeb baltlasest Faehlmannist ühtaegu ka suurima (poolenisti küll saksakeelse) eestlase.

Eestikeelsuse võidukäik XX sajandil, mis on ikka kulminneerunud meie kultuuri suurteose ÕSi erinevates trükkides ja loomulikult ka arusaamas, et eesti keel on ülimalt arendatav, on olnud vaid vahend Faehlmanni lingvistilise strateegia ning visiooni teostamisel. Faehlmanni ainuke prohmakas oli eestlaste eeldatav sakslaseks-tahtmine. Selles on tõelist ajaloohaisu. Tõepoolest. Kaks maailmasõda kaotanud sakslased – ja võitvad, aatomipommiga ameeriklased! Kes tahaks veel saada sakslaseks ajal, mil on võimalik saada ameeriklaseks? Tegelikkus on tegelikult julmem kui ajalugu, ent mis meil, eestikeelseil, sellest. Võtame vaid oma **veidi parandatud kultuurijärje** kaenlasse ja – *let us go*!

Toomas Liiv

Meisterlik igavikutunnetaja

Viiu Härmi pea kogu luule mõjub ühtede kaante vahel võimsalt

Rolf Liiv

Viiu Härm, KEEGI TEELINE. Varrak, 2004. 744 lk.

Viiu Härmi uus erakordselt mahukas (üle 700 lk!) luuleraamat sisaldab ta varem ilmunud kogusid "Pealkirjata" (1973), "Luuletusi, lugusid ja midagi ka Margareetast" (1978), "Valge vaikus" (1979) ja "Sina, jõgi" (1984). 2004. aastaga on dateeritud luuletsükkel "Sõnad lähevad mööda", kuigi mõned luuletused on 80ndate algusest.

Viiu Härmi esikkogus "Pealkirjata" domineerivad lapsepõlve mälestuskillud, mis on esitatud lihtsakoelistes katräänides, võimendades veelgi siirast igatsust. Otsekui sümboolselt lõpetab esikkogu lahkumine kodust ja vanaemast. Juba esimesest luulekogust kumab läbi sügavalt isikupärast religioossust, milles leidub pisut groteskigi: "õhtul põlvili ma kuu pealt / kutsun jumalat" (lk 64).

Usumotiivid nõukogude ajas ja igavikutunnetus

Ootamatult argisesse konteksti on asetatud (siinkirjutaja interpretatsiooni järgi) jumalaema: "alt teed pidi tuli üks naine / ta kõrval poisipõnn / ja jälle see oli maarja / õnnistus meile ja õnn" (lk 66). Nõukogude ajal ilmunud teksti kohta jahmatavalt mõjub otsene palve: "lepita mindki / ainus ravitseja kolmainujumal / selle maa peal" (lk 116). Samuti kohtame Noa laeva motiivi (lk 158). Vahel kasutab Viiu Härm lausa teoloogilisi termineid: "et üle igaühe pärispatu / on taevas täht sest patust puutumatu" (lk 236).

Kohtame ka hirmu sakraalse ees, põgenemist selle eest: "Maad puudutada, maad, / mitte taevast." (lk 308). Puhtakujulise palve leiame lk 439: "Palun, Issand Jumal, / halastust ja vajan, / Taevaisa, vajan / väga Sinu nõu." Selle teksti võib kindlal meelel klassifitseerida kristlikuks luuleks. Poetessi rännakud ilmaruumis võtavad vahel rabavaid pöördeid: "Kummuli päikese kohal / ripub mu paat. / Alaspäi istun ja, pea kuklas, vaatan." (lk 314).

Viiu Härm näib valdavat üsna meisterlikult igavikutunnetuse metoodikat: "Peata oma peegeldus voolavas vees. / Või ajas. / Igavikku on tunda." (lk 330). Vastuolulisust tekitab aga murelik tõdemus teisal: "et sa igavik nii lähedal oled / nii tume nii võõras / ega võta mind omaks" (lk 489). Seega on poetessi kontakt ajatusega muutlik, osutudes vahel võimatukski. Kõige olulisem on aga inimese teatav kaitsetus igaviku ähvardava massiivsuse ees: "siiski see tähevõrk pea kohal peab / igavik / see raske mass / jääb teispoole tähist taevast / tähtedest kaitsevõrk / tsirkuses / nõrganärvilistele" (lk 490). Siit tuleb välja tõdemus, et inimene ei taluks kosmilist, jumalikku energiat puhtal kujul – on tarvis kaitset või filtrit, milleks Viiu Härm peab tähistaevast.

Üks poetessi ihalusi on saada priiks inimolemisest: "Suubuda, kaotada oma nimi! /.../ kasvan suureks... saan jõeks..." (lk 339). Sügavat empaatiat tunneb Viiu Härm loodusega, pärides näiteks, mis tunne võib olla raagus pihlakail. On tajutav soov samastuda millegi muu, suurema, pühamaga, vabaneda piiratud inimkestast.

Suits otsis, Härm leidis

Viiu Härmi teises luulekogus "Luuletusi, lugusid ja midagi ka Margareetast" on tunda pisut pettumushõngu, varjatud valge laeva motiiv põimub oma saare müüdiga. See, mis Gustav Suitsul jäi leidmata, on Viiu Härmil peaaegu käes (tõsi, hiljem selgub, et tegemist oli siiski maaga): "aga päeviti silmapiiril / on mere sees piimvalge saar / mida pidasin nii kaua laevaks / mis minuta minna ei saa /.../ nüüd ma tean et seegi on maa" (lk 85). Eriti intrigeeriv on oma saare ohverdamine lapsele: "saad minult minu saare / mõtte- ja meelteoma" (lk 102). See tähendab kirjandusajaloolist lõpuleviidust: Gustav Suits otsis – Viiu Härm leidis ja kinkis edasi. Juurteotsimise valulikkust peegeldavad read: "traageldusena läbilõigutud soontena / lähevad esiemade teed /.../ ei midagi ei kunagi teada saada emade emast" (lk 101).

Viiu Härmi luule kaldub matriarhaalse väärikuse poole, ta värsistab nii oma vanaema kui tütarde tegemisi, jättes meesliini pisut tagaplaanile (mis ei ole sugugi etteheide!). Viiu Härmi feminism on orgaaniline ja endastmõistetav ega vaja valjuhäälset poodiumilt deklareerimist: vanaemadesse, emadesse ja tütardesse lihtsalt ON kätketud vägi, mida tuleb tunnistada, respekteerida ja – *last but not least* – poetiseerida, mida Viiu Härm ongi teinud *par excellence*.

Viiu Härm on oma nimegi punanud läbiva ja müstilise motiivina tekstidesse: "ei näe neid kaski kunagi ma härmas" (lk 73). Teisal aga on juttu pingul härmaniitidest (lk 106).

Otsekui metafüüsiliste maalingute tasakaalustamiseks millegi maisemaga on Viiu Härmil jätkunud silma ka paljastav-realistlikeks olupildikesteks: "trollibussis on pungil õhtu / joodiku eetrilehast" (lk 139). Kuid loomulikult ei vääri selline temaatika enamat kui vaid paari värsirida, erinevalt paljudest noorema põlve vulgaarsuse apologeetidest...Viiu Härmi loomingus on harmooniliselt põimitud argine ja pühalik, ta ei põlga mainimast täikatki, kust saadud esimene heleroosa kleit (lk 163).

Viiu Härm 1978. ANNE-MALLE HALLIK

Südamlikud ja peaaegu dokumentaalsed on vestluskatked tütrega. Ent need võivad muutuda teinekord ähvardavalt eksistentsiaalsekski: "Ema, kui sinust saab rohi – / Tütar, kui sinust saab lind" (lk 307). Just nii murrab poetess välja nunnutamistest tulvil lasteilmast. Viiu Härmi lapsekäsitus on tõsifilosoofiline. Idamaise reinkarnatsiooniteooria hõngu hoovab Taaveti sündimise päeva pühendusluuletuses: "su / kõikekogenud ilme / kaasas kõik / läbitud sünnid ja surmad / kaasas / ja see teinegi, lõputa olek / kestvuse kestvus" (lk 398). Samas luuletuses kuuldub ka Doris Kareva häält: "mõistatan su suletud laugude tagamaid / su huulte liikumises / ürgühist keelt" (lk 397). Viiu Härm näib armastavat igavikulisi küsimusi *à la* "kas on taevas tähti rohkem / kui on pungi puul" (lk 150). Sellest õhkub kirglikku igatsust murda välja ajast ja ruumist. Kogu raamatu ilusaimad on ehk järgnevad read: "see maailm hoiab mind nii palju ja nii kaua / kui on veel inimesi kes mind armastavad" (lk 228).

Muutub Juhan Liiviks

Luulekogus "Valge vaikus" on Viiu Härm taandanud vormi miinimumini, piirdudes paari-kolmerealiste lakooniliste, ent sugestiivsete pildistuste, mõtestustega. Filosoofilise kvintessentsi leiame aga Härmi lühimast, üherealisest tekstist: "kõik on kõige parem" (lk 277). Ehk võtab just see tõdemus kokku tervele mõistusele tugineva, ent ometi sellest kõrgemale pürgiva poetessi kreedo.

Saatuselgi on oma koht Viiu Härmi keerulises luuleilmas – mõistatuslikul ja ohvrit (luuletusi) ootaval saatusel. Ärgem unustagem, et Viiu Härm on näitleja, mistõttu ümberkehastumine ei valmista talle raskusi: "läbi minu käte voolab rõskus / nüüd ma olen sajueelne pilv" (lk 542). Või siis muutub ta ühtäkki Juhan Liiviks: "seisan tühjal külamäel / siit on neli teed / paremal on raagus puud / mere tinaveed" (lk 545).

Põlvkondade naisliini müstilisest järjepidevusest ja kestvusest kõneleb kõige selgemini luuletus "Viies põlv" (lk 584). Viiu Härmi põlvkondade seotuse kontseptsioon tühistub aga skeptilise alatooniga tekstis: "näe sinna on tõmmatud põlvkonna piir / ja me keegi ei tea ega näe / kas nad tulevad võttes või jättes käe / kui saadab neid punane viir" (lk 635).

Dissidentlikku ettevaatlikkust väljendavad read: "kuulan ja mõtlen et kes see teab / kuipalju kõrvu on majal" (lk 583). See täiendab harmooniliselt Paul-Eerik Rummo samasisulist luuletust: "Seintel on kõrvad ja kõrvus ilusad kõrvarõngad" ("Saatja aadress ja teised luuletused 1968 – 1972", 1989, lk 27).

Lõpetuseks nautigem, kui selgesõnaliselt on Viiu Härm määratlenud oma loomelätted: "mu laulud ei tule tuulest / ja nad ei tule mu seest / mulle mõnikord annab neid jumal / minu hingevaevade eest" (lk 637). Seega on Viiu Härmi luules ülekaalus sakraalne tasand, mida tasakaalustavad helged meenutused ning looduspildid.

Igavesti teismeline

Ivar Sild

Triin Soomets, LEPING NR 2. Tuum, 2004.

Soomets on stabiilselt, mõne aasta tagant kogu ilmutav autor. Seega hirmus palju kogusid tal just pole. Üks piigadest, kes tuli legendaarse üheksakümnendate tüdrukute kassetiga ja jäigi parnassile. Ehkki selle aja peale on paar kogu ka natuke tuhmunud, pole Soomets isiksuse ja luuletajana kuhugi kadunud. Põhjuseks tema väljakujunenud noore naise või ka neiu jõuline käekiri.

Nagu pophitid

"Leping nr 2" ei tundu olevat sugugi leplik või allaheitlik raamat, s.t poetess ei kavatse tegelikult kellegagi kokkuleppele jõuda, ta pigem loobub kõikvõimalikest kompromissidest. Väga vihane või suisa raevukas, samas valuline kogu. Ja see on üllatavalt meeldiv nagu näiteks ka pophitid, kus lauljatar saadab mehed kuradile ja neab neid (Cher, t.A.T.u. jt).

Ma ei tõmba paralleeli ainult oma müüvate lemmikute pärast. Muusikatööstus on väga suures osas suunatud just teismelisele kuulajale, s.t eale, mil ollakse kõige vastuvõtlikumad ja samas ka kõige kriitilisemad. Ehk ei ole see viisakas, kuid luule mängib samamoodi just kõige vastuvõtlikumale või tundlikumale natuurile. Igas siiras luulelugejas või ka luuletajas endas on säilinud mingil määral just teismelise ebaküps emotsionaalsus. Iseküsimus, kui palju seda paksu kultuurikihi alt ilmale tunnistatakse.

Soometsa kaaskassetlane Liisi Ojamaa on mitmel korral maininud, et just teismelistele on olnud tema looming väga suureks toeks. Oli toonane kassett minugi puberteedi saatjaks...

Nagu siis, nõnda ka praegu võib leida mõningast mässumeelsust ja maailmavalu mõlema poetessi kogudest. Ojamaa on ehk peitnud ennast rohkem linna kinniskujundi taha, Soomets veidi laiahaardelisem ja hajusam.

Randmed ja ilmavalu

Juba esikkogust jäid mulle meelde Triin Soometsa randmete ja veenide kujundid. Ning pole need nüüdki kuhugi kadunud. ...*ja nii joovad väikesed linnud rooste mu randmest* (lk 31), ...*mõra roostetab randmes* (lk 20), ...*kevad peseb verest võõra pisiku / mis tantsis häbenemata sydamesse sisse ja välja / peksles randmetes ja värvis kyyned säravaks* (lk 52).

Randmetele vihjamine sellisel moel tekitab minus tunde, et autor mõtleb enesetapule, justnagu maailmavalus teismeline seda sadu kordi päevas võiks teha. Ehkki neist võib ka lihtsalt kui headest kujunditest üle libiseda, mõtlemata sinna midagi juurde.

Kuid minu mõtet kinnitab terve kogu, kus suitsetatakse, juuakse ning ollakse vihased ning ilmavalust suisa mustad või verised. Seega ei ole ehk selline vihje sugugi juhuslik kinniskujund.

Siin on erootikat või seksi sügavust ning naturaalsustki. ...*Sa ulatud sygavamale, / kui su silmad lubasid.* (lk 22), ...*olen ebakindlalt puudutanud su varjatumaid kohti / ja sa oled olnud mulle täpselt paras täpselt valus* (lk 19), ...*võtta suhu või mitte* (lk 10), ...*kuu, puhasta mu päevad* (lk 18), ...*kylgedel haiseb kusi* (lk 41). Ning need kujundid ei tee maailma sugugi roosamaks, pigem süstivad enamgi masendust, eriti kui kohati ilmuvad sotsiaalsed noodid. ...*peebipillid ja pangalaen* (lk 10).

Emahunt ja must maagia

Muidugi mahub vahele veidi romantilisemat õhkamist ja armastust. ...*Su naerus kahestub mu nukker loomus, / kui kyllastunud kiskja, mind sa valvad./ Mu unenäos su nägu muutub koonuks* (lk 25). Aga endiselt on nukrust ja kallimast saab kiskja. Enda ilma näeb ta peegeldumas emahundina (lk 26, 31). Metslooma ahistused ja elukorraldus, millest justkui pole pääsu, on heaks paralleeliks naise rolliga, mille vastu võib-olla sõdiks ja sõditaksegi, kuid millega on ka võimalik kuidagi leppida. Millest ja mille jaoks on tarvis palju õppida.

Oma maailma vürtsitab Triin Soomets veel musta maagia, valu ja põhjavajumisega. Ning alles raamatu lõpus teatab ta, et kohutavaimad lepingud sõlmitakse iseendaga. Kas leping kellegi teisega oleks teisane või ongi leping nr 2. Enne iseendas tehtud otsuseid ei saa ilma ja inimestega kokku leppida.

Ehkki suurem osa luuletustest tundub olevat väga isiklikku ja teraapilist laadi, on autor siiski suutnud jätta killukese lootust edasielamiseks ning ütleb raamatu viimases tekstis, et kõigest hoolimata ta ei selgita ja ei solvu, ning pillab ennast üha edasi.

Võib-olla oleksin oodanud midagi küpsemat ja läbikomponeeritumat. Samas on raev ja nukrus väga tugevad mõjutajad, sellest saab paremini aru. Ma ei tea, kas teismelise ilmavalu on luuletaja puhul hea või hoopis halb, kuid minul on sellega tunduvalt lihtsam ühist tasandit leida kui "täiskasvanuliku" pila elik maski taha varjumisega. Tugevad ja ühtlasi jõuliste kujunditega väljendatud tunded teevad "Leping nr 2st" üsna tähelepanuväärse raamatu. Luuletaja peab ju suutma säilitada tundlikkuse maailma suhtes ning üks võimalus on jääda igavesti heitlevaks teismeliseks. On's selles midagi halba?

SÕNUMIK

Noppeid naabrite raamatumessilt

Helsingi raamatumess 28. X – 31. X 2004

Juba neljanda Helsingi raamatumessi teemaks oli seekord "Ideaalid ja reaalsus". Nelja päeva jooksul käsitleti neid nähtusi erinevate alateemade raames: kangelased ja eeskujud, Soome argielu ja antiigi pärand. Sinna alla mahuvad naiste ja meeste rollid, lastekasvatus, kasiinode sangarid ja luuserid; alates lastekirjandusest kuni *sci-fi*'ni välja. Esimest korda olid ka koomiksid esindatud.

Mitmel eri laval esinesid nii kohalikud kuulsused kui ka maailmanimed (messi korraldaja **Anja Snellman** on ka ise kirjanik). Messil ja Soome pressis äratas tähelepanu noor Rootsi kirjanik **Jonas Khemir** oma esikromaaniga, millel on olnud ka Rootsis suur menu. Ta kirjutab noortest immigrantidest oma kodumaal. Peategelane Halimin võitleb rootsistumise vastu. Raamat "Ett öga rött" (pealkirja tõlkimise muudab keeruliseks sama slängiväljendi puudumine; Soomes tõlgiti see "Ajatussulttaaniks" ehk siis "Mõttesultan" vms) võtab Rootsi kriitikute meelest seisukoha rootslaste suhtumise kohta sisserändajaisse – et nood peaksid unustama oma keele ja juured.

Jörn Donner kõneles sääl kahest oma vastilmunud raamatust "Linnuvari" (Otava kirjastus) ja "Elupilte" (Kirjapaja Oy). Esimene räägib ärimehest stagnatsioonis; teises lahkab Donner elu tavaküsimusi, segades sinna hulka mälestusi ja fiktsioone, fakte ja uite. Lava pääl, intervjueeritavana, mõtiskles ta selle üle, et kirjanik on enesekeskne ja seda just oma kirjutamise tõttu; peab palju üksinduses viibima. Sestap on tal oma elus olnud sääraseid perioode, kus ta on lihtsalt teinud palgatööd, löönud kaasa poliitikas, et vähegi sotsiaalne olla.

Väga huvitav figuur oli noor briti ajaloolane **Simon Sebag Montefiore**. "Stalin ja ta õukond" ("Stalin. The Red Court", 2003) peaks kuuluma ka iga eestlase kohustusliku kirjanduse hulka, eriti nõukanostalgitsejate ja selle taganutjate omasse. Selles raamatus kirjeldab ta värvikalt soveti-"aadli" perverssusi ja sadismi. 26% venelastest valiksid Stalini taas oma ebajumalaks. Ka Eestis on jäänud mulje, nagu oleks Stalini kuritegude suhtes valitsemas omanäoline amneesia.

Muuseas mainib ta ära ka selle, et Putini vanaisa oli Stalini kokk, ning et ka Putinil endal on tugev nostalgia tolle aja suhtes. Igal juhul hoiatab ta meid idanaabri eest.

Paljude bokside vahel ringi ukerdades jäi mulle pühapäeval silma lava, kus hakati just *sci-fi*'st rääkima.

Itaallasest kirjaniku **Stefano Benni** keel on ainulaadne. Tema terava satiiri alla on sattunud nii mõnedki praeguse ühiskonna jooned. Nõnda ta siis mõtlebki eriskummalisemaid ja kaasakiskuvamaid maailmu välja, mida rikastab huumoriga. Raamatu "Keplo" (Loki-Kirjat) esikaant kaunistab Fabrizio De Andrè lause "Unistasin nii kõvasti, et ninast hakkas verd jooksma", eks see kõnele enda eest.

Kes mulle endale antud laval eriti palju huvi pakkus, oli Islandi kirjanik **Sjón**. Rokkar ja kosmopoliit ühes isikus, segab ta eri stiile, säälhulgas islandi pärimustekste. Teda küsitlenud soome ajakirjanik päris ta käest, et miks tal päikseprille ees pole, kuna Sjóni on alati nendega harjutud nägema. Selle pääle vastas too oma väga eripärases inglise keeles (šotipärane, rootsi-soome segaaktsendiga), et varem oli ta optimist, ent nüüd pessimist. 15aastaselt esimese luulekogu välja andnud, avastas ta juba toona sürrealismi. Ta on muide kirjutanud ka Björkile laulusõnu. Pungiga olevat ta ka sina pääl olnud, on vist siiani.

Tema kolmas romaan "Sinu silmad nägid mind" (Otava) on armastusromaan. Seda peetakse lummavaks muinasjutuks, kus eriti veetlevad eriskummalised lood on põimunud üksteisesse. Loodetavasti tõlgitakse midagi ka eesti keelde.

Õigupoolest oli seda kõike sääl nii paganama palju, et kõike ei jõudnudki hoomata.

See on iga-aastane raamatusõprade kohtumispaik. Raamatumessi koduleheküljelt (www.finnexpo.fi/exhibition.asp?id=1281) võib lugeda, et tänavu oli külastajaid 43 000, koolipäevadel (neljapäeval ja reedel) külastas messi 4500 kooliõpilast.

Mulle torkasid silma "karvased", punkarid, ilmselged teisitimõtlejad, ent oli ka palju keskklassi peresid. Küllap tõik, et 80% külastajatest ostsid ühe või rohkem raamatuid, näitab nii mõndagi.

Midagi jäi siiski kripeldama. Kogu selle käimise pääle ei hakanud mulle silma ühtki Eesti esindust. Kas puudub Eestis kirjandus või on antud mess meie kirjandusele liiga väike?

Marko Martinson

Rahu on oluline

"Lasteraamat päästab maailma", Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse rahvusvaheline konverents rahvusraamatukogus 27. X.

Selle-aastasel lastekirjanduse konverentsil keskenduti lasteraamatu positiivsele mõjule. Arutleti, kas ja kuidas lasteraamatud suudavad mõjutada noori lugejaid, et neist kasvaks täisväärtuslik kodanik, kes tuleviku muutlikus maailmas kannaksid endas headust. Sõna anti nii kooliõpilastele kui kutselistele kirjanikenikele.

Jan Kaus avas konverentsi mõtetega lastekirjanduse osast suures kirjanduses. Kas eksistentsialism lasteraamatutes on võimalik? "Trollitalve" ja "Sisyphose müüdi" võrdluses leidub ühe Janssoni tegelase tõdemus, et kui kõik on nii ebakindel, siis just see teda rahustabki. Rahu olulisust rõhutas ka **Aino Pervik**, kes väitis, et lastele kirjutaval inimesel on raske valida poolt, viidates Iraagile ja Beslanis toimunule. Paraku kujundavat kaasaegne maailm lapsest infatiilset šoppajat ning raamatud on kuulutatud keeruliseks ja raskeks. **Ilona Kivirähk** leidis sarnaseid käsitlusi laste- ja noorteajakirju võrreldes, kus just kommertsväljaanded rõhuvad noorele tarbijale.

Lasteaia- ja kooliõpetajad käsitlesid erinevaid lugemaõhutamise võtteid. Lapsed tahavad tegelikult lugeda, kuid vanemad ei vii neid raamatuni (**Karoliina Leon**). Kui lapsed juba raamatuid loevad, siis saab kasutada erinevaid teose käsitlemise võtteid koomiksist kuuldemänguni (**Mariken Puks**). Samas ei tohi unustada ettelugemise võlujõudu ja loo või muinasjutu jutustamist, sest jutuvestmine ajal sünnib emotsionaalne lisaväärtus (**Piret Pääp**).

Lasteraamatuid lugemata ei ole võimalik saada vaimselt täiskasvanuks (**Helle Laanpere**), mida tõestas ka Rakvere reaalgümnaasiumi õpilaste uuring oma kodulinna tuntud tegelaste seas.

Hea meel oli kuulda, et Aidi Valliku "Kuidas elad, Ann?" ja Veiko Belialsi "Ossum-possum pannkoogielukas" on Lätis väga sooja vastuvõtu saanud ning lapsed on neid kõrgelt hinnatud. Samuti saavad lõunanaabrid nüüd ka Nukitsamehe seiklusi nautida.

Kui iga lapsevanem seisaks hea selle eest, et tema järeltulija leiaks rõõmu ja rahulolu raamatust, siis oleksid lapsed rahulikumad ja vähem vägivaldsed. Pahad asjad tulevat ikkagi televisioonist ja virtuaalmaailmast.

Edward Kess

ÜLESKUTSE

Kes on head kirjanikud?

Kolm korda on koos istunud tänavune Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali 2004. aasta auhindade žürii, et 14. märtsil, emakeelepäeval välja kuulutada kaheksa laureaati. Kaheksa? Jah, tänavu on proosa-, luule-, näite- ning laste ja noorsookirjanduse, esseistika ja kahele tõlkepreemiale (eesti keelde ja eesti keelest ümberpanijale) lisandunud nõndanimetatud vabaauhind, võrdselt teistega 40 000 krooni väärt.

Kes iganes on lehetoimetuses töötanud, teab, et mõnda head lugu ei ole kuhugi paigutada, ei leidu vastavat rubriiki. Ka premeerimisel olevat varemalt ette tulnud samasugune häda – hea teos, aga ei liha ega kala. Vabaauhinnal aga statuudist lähtuvaid ettekirjutisi ei ole. Tagavaravariandina on seega lahendatud ka olukord, mil žürii ei suuda valikut langetada kahe teose vahel mõnes kindlas žanris. Nii et tänavu võib juhtuda, et auhinna saab näiteks üks määratlemata žanris kirjutav autor või kaks esseisti/kaks luuletajat/kaks... Elame, näeme.

Žürii peab nominentide nimekirja ajakirjanduses teatavaks tegema 1. veebruariks, et kõigil asjast huvitatuil oleks võimalik oma arvamus ja suhtumine välja öelda. Nominentideks on žanriti viis žürii meelest paremat teost. Žürii lõpetab töö 1. märtsiks, ent võitjaid hoitakse siis veel kaks nädalat saladuses.

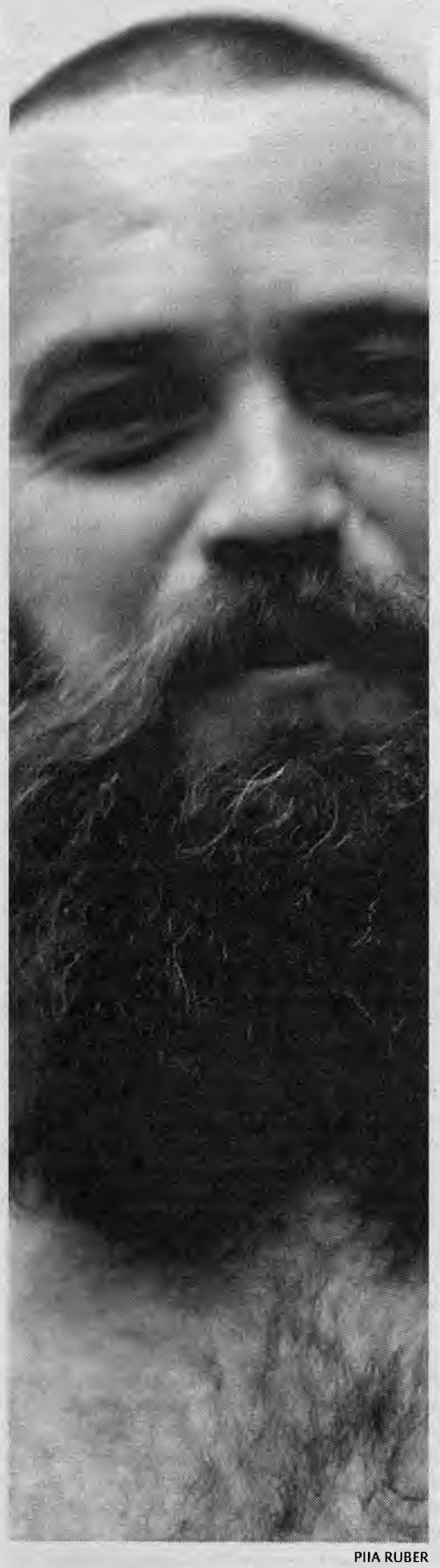
Kolmel koosolekul on mainitud üsna mitmeid teoseid, aga neid on veel vara avalikustada: kõigile on teada, et raamatute ilmumine saab õige hoo sisse jõulude eel. Samas ei ole kellelegi saladus, et meie kirjastustegevus on üsna haaramatu, nii mõnigi korralik töö võib lihtsalt kahe silma vahele jääda.

Ja nii palubki žürii koosseisus Luule Epner (näitekirjandus), Krista Kumberg (lapsed ja noorsugu), Olev Remsu (proosa ja esseistika), Jürgen Rooste (luule) ning Mati Sirkel (mõlemasuunalised tõlked) kirjastajatelt ja autoritelt abi: andke teada auhinda väärt teostest! Ja et žürii saaks ikkagi ise otsuse langetada, siis ehk ei ole liiast tuua head raamatud Eesti Kirjanike Liidu sekretäri Helle Aava (tel. 627 410) kätte?

Olev Remsu,
žürii esimees

KUIDAS TABADA JUMALAT?

Tarmo Teder

PIIA RUBER

Jumal – on teda või mitte, elab ta kusagil igal pool või sinu enda kujutluses, millel pole fundamentaalselt mingit erilist vahet, on üks suur paranoia allikas. Sest ühtaegu ta jälitab sind, käseks nagu endaga tegelda, mõelda ja tunnistada, samal ajal ajad sina teda taga või hoopis tükkis varjud, peidad ennast nagu kakand vettinud botiku all. Oled justkui salakütt sügiseses roostikus madallennul vastu vihma vuhisevat parti passimas, piiludes samal ajal teise silmaga võimalikke vardjaid, kes sind Natura alal kinni võivad pidada, sind ennast kui parti tabada ja ühes kõige järgnevaga politseisse puksida.

Muidugi oleks kena ka varakevadises rabas, luure järgi ainult enda teada mänguplatsil, oma kätega punutud varitsusonnis ao ajal mõne laenguga tedremängu sekkuda, aga veelgi parem oleks püüda Jumalat kui pardist ja tedrest palju kõrgemat, peenemat ja käegakatsutamatut. Selleks söandan alljärgnevalt pakkuda mõningaid empiirilisi retsepte.

Tuleb minna esmapilgul justkui mingi vana kopitanud kiriku moodi asutise pööningule, kuhu on paigutatud perekond, õigemini nende säilmed. isa, ema ja laps kui triptühooniline mumifitseeritus. Et neid elavatega uuesti suhtlema saada, on vaja riputada head ja puhast tuhka ning mõne primitiivse rõhatus-lausungiga loitsida kadunud hinged kontaktseks.

Mis on aga hea ja puhas tuhk? See on veidi esoteerilisem küsimus. Üldiselt on teada, et tuhk peab olema eneseküllaselt puhas aine iseeneses, Maakeral toiminud hea vaimuga orgaanilise aine põlemisjääk, mis aitab muumiale temast eraldunud hinge katalüütiliselt sisse puhuda, eluvaimu vahest mingitest stellaarsetest sfääridest atmosfääri tagasi tõmmata. Ent seda ainult mõneks hetkeks.

Tol õhtul oli seal pööningul aga liiga suur delegatsioon, õigemini ekskursioonigrupp, mis koosnes peaasjalikult mingitest kirjandusteadlase tüüpi huvilistest. Kunstilemb rahvas tungles kärsitult, mõni püüdis ekskursioonijuhist ette nihkuda, hõivata ülematalitaja ja rituaali eestvedaja esimest, privilegeeritud positsiooni.

Vahemärkusena olgu öeldud, et üks 46aastane kirjandusteadlane õpetas endast kümme aastat vanemat kirjanikku, kuidas meega määritud suguelundeid teineteise vastu hõõruda, et nõnda oma kadunud vanaisa uuesti tunnetada. Asjaolu, et need sõnakäitlejad olid mõlemad samast soost, täpsemini mehed, lisab puistamise-puhastamise müsterioossusele seksuaalset ja segavat pikantsi.

Tegelikult ei tohi tuha elustamis-puistamise käigus preestrist mitte keegi ettepoole nihkuda, muidu ei võta hinged vedu. Samal ajal aga võivad need, kes jäävad pööninguuksele kõhklikult kügelema ja omi eriharrastusi praktiseerima, olla jumalatunnetusele veelgi lähemal kui juhtjäära kaaskond. Kes on füüsiliselt muumiate asemest kaugemal, see on tegelikult lendunud hinge(de)le vaimses plaanis lähemal; kes kiirustades mängu ilu rikub, ei jõua mingile uuele, aga kes roomiskleb, ei pruugi üldse kuhugi välja jõuda.

Etteruttavalt korrates peab tunnistama, et viga tehtigi tol õhtul sellega, et esimese astme tuhapuistamisele-ülesvõidmisele kutsuti kokku liiga palju diskursante. Kuulujutt imet tegevast maagiast oli lahti läinud ja mõne nädala jooksul tekkis üle maa häirivalt tohutu pseudopuistamise laine. Millega nüüd peab tegelema omaette puhastuse puhastustalitus, aga selle, alles käivitamisel allüksuse spetsiifika oleks juba hoopis omaette jutt.

Samas on aga möödapääsmatu, et väärõpetuse praktika elimineerimiseks peab laiemale auditooriumile lihtsas keeles selge õpetuse tuuma kirja panema: kuidas ikkagi Jumalani jõuda, kuidas teda tabada? Selleks on teoreetiline seletus, inimkeeleline konstruktsioon, et paradoksaalloogilist müsteeriumi kuidagigi fikseerida. Teisalt aga ka praktiline juhis esimese astme läbimiseks.

Niisiis esmalt vana hea Eukleidese vaimus füüsilis-geomeetriliselt: Maa tiirleb ümber Päikese, Päike nihkleb galaktikas, galaktika konfigureerib koos miljardite omasugustega universumis, aga universum keerleb omakorda ümber Jumala. Edasi pole kuhugi minna. Vahemärkusena peab arvestama, et samad protsessid toimivad ka mikromaailmas – rakkude, molekulide, aatomite, prootonite, kvarkide jne mõõtkavas. Aga tähtis pole mitte ainelisruumiline ulatus, vaid idee, habras võimalus tabada Jumalat.

Üle kõige laiub veel absoluutse transtsendentsi ehk universumite paljususe oht, et universumid võivad olla üksteisest läbi kasvanud, mida näib kinnitavat varjatud aine ehk võõra universumi aimu andva siirde suur hulk meie universumis. Lisaks pole üleliigne märkida, et meie universum võib omakorda varjatud ainena täies tükis kohal olla teises, meie suhtes mitteühtlases universumis, kus on varjatud olekus kohal ka palju teisi põhimõtteliselt meie omaga sarnaseid universumeid. Aga universumite hierarhilisel alanemisel või ülenemisel pole absoluutses mõõdus kui täisolemises erilist tähtsust, sest kõik sisaldab kõike. Kõik on ikka kuidagi nihkelises tasakaalus ja kvantfluktuatsioonide järgi peakski universumi koguenergia olema null.

Kuidas see null aga nähtavaks, tajutavaks, Jumalana tunnetatavaks teha? See küsimus haakub otseselt mitte üksnes võimaliku Jumala tabamise, vaid ka hea ja puhta tuha puistamise protseduuriga.

Pööningut kui esimese astme hauakambrit võib vaadelda füüsilise Päikeseni jõudmise kontekstis. Püha perekond kui Jumalani jõudmise esimese astme instrument, kes elas kunagi korralikult oma maist elu, on nüüd oma hauas või sarkofaagis oleku faasis jõudnud just Päikese sümboolsuseni. Neid elutuid ja turistide silmavaateist mõneti pilastatud muumiaid on aga võimalik, oletatavasti kuni viieks sekundiks elustada. Et saavutada esimese astme kontakt Päikese vaimuga.

Selleks, nagu ma vist juba mainisin, tuleb hankida erakordselt puhast ja head tuhka ning liikuda soodsal tähtede ja taevakehade konstellatsiooni ajal, möödapääsmatult spirituaalse hingelaadiga seltskonnaga, s.t eridiskursantidega pööningule ning sooritada seal puistamis-, puhastamis- ja ülesäratamisrituaal, mida juhatab vastava kvalifikatsiooni ja pühendumusega eraviisiline preester kui protsessiooni juht.

Kust aga saada head ja puhast tuhka ning miks on maiselt püha perekonna säilmed hoiul just pööningul, aga mitte näiteks keldris või kusagil mujal? Need on tehnoloogiliselt nüansseeritud, kuid väärõpetuse praktika leviulatuse aspektist ülimalt olulised alamaküsimused.

Niisiis: hea ja puhta tuha saamiseks tuleb varahommikul ronida parasvöötme mäele ning korjata sealt alpikannikese õisi, valgust ja kastet niipalju, et selle kogumi eritehnoloogilisel põletamisel tekiks ligikaudu liiter head ja puhast tuhka. Neutraliseeriva sidususe saavutamiseks aga tuleb lisaks minna veel rappa ning korjata sealt jõhvikaid ja putukatoidulise huulheina õisi, kondentsudu ja noorkuu kiiri, et selle kogumi eritehnoloogilisel põletamisel tekiks ligikaudu teine liiter head ja puhast tuhka, mis segatakse mäetuhaga.

Pööningul on klimaatilis-esteetiline soodusasend, piisav ventilatsioon ja õhuniiskus, tolm konserveerib, toimib ka efektiivsem rotija tuvitõrje väli, mis kõik aitab muumiaid hoida latentses kõnepotentsiaalis. Protsessiooni juht puistab hästi segatud hea ja puhta tuha peamiselt isamuumiale kui perekonnapeale ning käitumuslikult talitsetud, soovitavalt sõnakäitlejatest koosneva ekskursioonigrupi silme all peakski see muumia viieks sekundiks põrmust tõusma ja Jumala tabamise järgmise astme juhtnööri lausuma.

Tähtis pole see, mis toimub pärast lühiajalist elustamist, vaid see, et elustamine-puistamine-äratamine ja ärakuulamine üldse aset leiaks. Ülemmuumia antud juhise kui võtmelausungi abil saab Päikesest edasi liikuda galaktika olemuse ülesäratamise protseduurini. Ja mis eriti tähtis: ka galaktika esindajate haud või säilmed paiknevad seal samal pööningul, sügavamas ja hämaramas sopistuses, kuhu enne preestrit protsessioon liikuda ei tohi! Muidu sulgub hüpoteetiline tee galaktikast universumini ja sealt edasi Jumalani.

Miks aga päikese-galaktika universaalsusega oletatavasti integreerunud Jumal üldse elab ja hingab, mis mõte tal/sel on? Küsimus jääb, aga väljaülene, igast mateeriabarjäärist läbi sammuv mõistus, mida sisaldab ka inimmõistus, vähemalt tahab ja kujutluseks muutudes ehk suudabki seda saladust kompida, inimmõistusse tagasi kodeerida.

Lõpuks võibki veenduda, et ainult mõistus ja õige käitumine hoiavad koos üksteisest läbikasvanud transtsendentaalseid universumeid ning et seda universaalset mõistust leidub mitte üksnes meis, vaid ka alpikannikeses, jõhvikas, kuuvalguses, huulheinas, kondentsudus, pilliroos, pardis, isamuumias, tuhas, tedres ja Jumalas.

Jaak Urmetile, Kivirähkile, Õunakale!

Olen kuulnud teie kirjutistest ajalehtedes, kus väidate, et jumalat ei ole olemas. Tahaksin teiega palavalt ühineda. Me oleme baaris Peldik tihti arutanud jumala üle, kas teda on või ei ole. Ja kasvavas üksmeeles võime kinnitada: ei, ei ole olemas. Sest kui olemas on, siis kus ta on? Meie baaris ta igatahes ei käi. Ometi käib siin palju rahvast. Aga jumalat ei ole keegi näinud. Võib-olla ta käib siin siis, kui mind ei ole? No ütleme, on eelmine päev kõvasti pannud, nüüd tahaks kähku paar sanga teha ja kirikusse tööle kaduda. Jumal ju töötab kirikus. Äkki tuleb mõnikord hästi vara, siis kui just avatakse, teeb oma õlled ja kõnnib minema. Küsisin Urmaselt ja Mariselt. Aga ei, Urmas ütles, et tema ajal ei ole jumal küll baaris Peldik kordagi käinud, äkki käis nõukaajal? Maris ka ei ole näinud. Tema peaks ometi mehi tundma, tema tunneks kohe ära, kui mees on jumal. Aga ei. Ometi oleks jumalal siia nii lähedal tulla. Jaani kirik on üle väljaku sada meetrit. Praegu on seal parkla, aga noh, küll jumal autode vahelt tee leiaks. Ja ega see Kaarli koguduski kaugel ei ole. Kolmsada meetrit ehk. Muidugi, kui sealt poolt tulla, siis jääb vahele Wimbletoni baar, jah, võib-olla, et jumal hüppab hoopis sinna sisse. Hakkas küll Peldikusse tulema, aga neelud nii suured, et ei kannatanud välja. Ja võibolla tahtis vaadata, kuidas tennist mängitakse. Seal on vahel noored tüdrkud hästi lühikestes seelikutes, nii et pekid paistavad. Vimps on sutt kallim koht, aga jumalal peaks ju raha olema, eks tema ela pimedate koguduseliikmete annetustest. (On ikka tüüp, selleks et saada kahekümneviie-kroonist õlut, kulutab ta ära usklike vanamutikeste rahakopika). Äkki ta peab end nii suureks saksaks, et ei passi meie juurde tulla? Aga meil käib väga mõjukaid inimesi, paljud on lipsuga, mõni Toompealt ja paar tükki välisministeeriumist. Nood võiks ta kaasa võtta, sest filosoofiliselt võttes on jumalariik ka üks riik, ning riikidevahelise suhtlemisega tegeleb meil Ojukas.

Olen kuulnud, et jumalat olevat vaja selleks, et tekitada inimestes pühaduse tunnet ja härdust. No milleks on vaja selleks jumalat! Vahel pärast südaööd, kui kõik on mehemoodi joonud ja kõik jutud justkui räägitud, siis muutub baaris Peldik mõnel hetkel imeliselt vaikseks, nii et on kuulda, kuidas keegi vaikse rõhatuse alla surub ja kraan tilgub. Siis tulevad nii pühad mõtted nagu jõuluõhtul. Suur härdus võtab maad, kui keegi räägib, et teda ei armastata, sellepärast tema joob. Aga vahel nutab Orumetsa Velts juba varem.

Aga lühemalt härrased. Ma tahaksin asutada baar Peldikusse teie toetusühingu. Siis me võiksime koos jumala vastu võidelda ja muudmoodi lõbusalt aega veeta. See kaup läheb maailmas vist hästi, kuna enam pole kommunismi, mille vastu võidelda. Kui teil on arvuti ja ligipääs internetile, siis võiksite uurida, ega ei ole kusagil mingit fondi, kust saaks rahasid taha? Kuna see ei ole täis koht, siis ma sooviksin viis tuhat esinduskuludeks, mis kuluks uute liikmete värbamiseks, kihutustööks, õlleks ja mobiililimiidiks

RUI,
poeet-ateist, endine FIE

Karin Lutsu näitusel Maire Männikule mõeldes

Pariisis leidis Maire Männik oma tõelise kodu

Juta Kivimäe

1976. aastal kirjutab üks väliseesti arvestatavamaid kunstikriitikuid Evi End Stockholmi-Tidingeni eestikeelses lisalehes Prantsuse naiskunstnike ühenduse Luxembourg'i aia maali-, graafika- ja skulptuurinäitusest, millest võtsid osa nii **Karin Luts** kui **Maire Männik**.

Mõlemad olid eesti kunstnikud eksiilis, ent neid eraldas peaaegu põlvkonnapikkune eavahe ja erinev elukäik. Neid sidus siiras isiklik suhe – paljud aastate jooksul teineteisele saadetud kirjad ja Karin Lutsu poolt ka majanduslik toetus.

Emigratsioon tundub olevat naiskunstniku elusse lausa kaksipidiselt sisse kodeeritud. Sunnitud eemalolek kodumaast liitub eemaldumisega naise tavapärastest rollidest, mis sõjajärgsetel aastakümnetel vähemalt seitsmekümnendateni kehtisid ka Rootsis ühiskonnas. Katoliiklikul Prantsusmaal, kus tänini eeldatakse, et vanemad tulevad lapsele koolipäeva lõpul järele, võis Maire Männiku naiskunstniku ja üksikema kombineeritud staatus olla ajuti üsna mõru sirge seljaga välja kanda. Seda enam, et oluline sotsiaalne võrdlusgrupp, eksiileestlased nii Rootsis kui Pariisi Eesti Seltsis, ilmselgelt ei mõistnud, miks väga säravalt erialast karjääri alustanud naisskulptor just sellise tee valis.

Tänaseks on Maire Männiku pärand tema poja, Eesti Kunstimuuseumi ja Pariisi saatkonna aastapikkuse ühistöö tulemusena jõudnud kodumaale.

Oleme selle üle tänulikud ja uhked, ent samas – hoopis teistes vabadustingimustes loodud teosed on nii isikupärased ja erinevad kõigest Eestis loodust, et adekvaatne hinnang loomingule ja selle asetamine eesti kunstiajaloo konteksti nõuab peale muu ka taustteadmisi looja isikut, tema elumaailma, tõekspidamiste ja argielu kohta läbi aastakümnete Pariisis.

Eduka karjääri illusioon

Kirjad Karin Lutsule ja viimase vastuste mustandid võivad öelda palju. Mõlemad naised olid kindlalt omaks võtnud Pallases levinud müüdi loojast kui suurest suveräänsest isiksusest. Karin Lutsul ei olnud otseseid majanduslikke probleeme, ent temagi soovis ise toime tulla oma loomingut puudutavate kulutustega. Maire Männik ei ole oma sõnul Pariisis teinud kunagi mingit muud tööd, kui tegelnud kunstiga. Ta on tulnud toime esmapilgul võimatuga. Tema karjääri algust vaadates tundub lausa kõik olevat võimalik. Ta sõitis 1944. aasta talvel Münchenisse, ent sealne akadeemia ei saanud teda enam võtta õpilasnimekirja. Ta sõitis 1945. aastal Rootsi ning omandas Stockholmi ülikoolis kõrghariduse kunstiajaloo ja psühholoogia alal, õppides samas kõrgema rakenduskunstikooli õhtukursustel skulptuuri, tehes ise kindlustusseltsis kontoritööd. Ilmselt oleks ksenofoobiline Rootsi ühiskond teda peagi piirama hakanud, ent viiekümnendate algul viis õnnelik näituseost ta Pariisi.

Vähestest märkmetest, mida jõudsin Maire Männiku ateljees viibides lugeda ja paljundada, võib lugeda, et nagu Karin Lutsulegi, oli Pariis ka temale erialaste unelmate linn. Saabunud sinna 1953. aastal, tähendas see äratundmist ja tõelist kojujõudmistunnet. Ta polnud Pariisis kunagi eksiilis nagu **Eduard Viiraltki**, kellega Männik tundis tõelist vaimset lähedust nende paari aasta jooksul, mis neile oli jäänud suhelda enne Viiralti lahkumist.

Maire Männiku arhiiv on senini Pariisis, ent kas või Rootsis välja antud eesti viiekümnendate ajakirjandusest võib saada aimu, kuivõrd särav tundus tema areng kaasmaalastele. Ta jõudis õppida *Académie de la Grande Chaumiere*'is, täiendada end *École des Beaux-Arts*'is kiviskulptuuri alal ning õppis Ossip Zadkine'i ateljees viimase kõige menukamal perioodil. Viiekümnendatesse langesid esimesed suured ostud: rahvusvahelises abstraheerivas laadis teostatud "Orhidee" Le Havre'i muuseumisse ja "Jalgrattur" Gävle linna Luthernparki. Lisandusid avalikud esinemised Pariisi ja Rootsi galeriides, *Salon de la Jeune Sculpture*'i vabaõhunäitustel ja Rodini muuseumi aias.

Igavesti 1950ndates

Tänaseks Eestisse jõudnud tööde daatumeid vaadates tundub, et olulised kreatiivsed ideed langevad just viiekümnendatesse aastatesse, mil Pariis oli sõjajärgse abstraktsionismilaine üks keskus. 1959. aastal sünnib kolmekümne seitsme aastasel Maire Männikul poeg. Võib arvata, et Rootsi ajakirjanduses "boheemlaslikult pitoreskseks" nimetatud vanas ateljees 54 Rue du Montparnasse on nähtud vägagi keerulisi probleeme, ent Maire Männik suutis end tõestada kunstnikuna ka sealsamas elada jäänud enam kui neljakümne aasta jooksul. Tõsi küll, ta ei suutnud või õigemini ilmselt ei soovinud lülituda kuuekümnendate aastate uutesse kunstivooludesse ja veelgi vähem seostada end seitsmekümnendate retoorikaga, mis osaliselt sündis ju sealsamas Pariisis. Ent temast kujunes tundlik portretist, ta lõi mitmeid avalikke ja vabaskulptuure, arendades edasi oma varasemaid ideid, pühendus süvenenult medalikunstile ja leidis oma niši iga-aastasteks esinemisteks ja erialaseks suhtluseks. Mulle tundub, et Maire Männik tundis end eestlase ja Rootsi kodanikuna Pariisis kodus. Ta asutas oma ateljees Prantsuse – Eesti sõprusühingu, mida küll ametlik diplomaatia ei tunnistanud, kuid trükitud kaardikesel on sõnaselgelt kirjas: *Association France-Estonie. Pont du la democratie.* Ja selles sõprusühingus peatuski palju sõpru, ka siis, kui suhtlust kontrolliti. Tema enda suhtumist oma eksiili ja üldse ellusuhtumist võiks presenteerida üks lause 1954. aastal antud intervjuust: "Pariisis ei sega, et tornikellad käivad valesti. Olen mõnikord unustanud isegi kuu- ja nädalapäevad, sest Pariisis ju palgapäevi ei ole".

Maire Männik oma Montparnasse´i ateljees 1999. aastal. REIN RAAMAT

Sons & Lumières

Sellist haaret ja läbitöötatust Eestis lähitulevikus ilmselt ei näe

Ivar Jung

Näitus "HÄÄL JA VALGUS" Pariisi Pompidou keskuses 22. IX 2004 – 3. I 2005.

Kuidas siseneda Pariisis muuseumi näituse avamise päeval? Peab olema kutse avamisele, sellega tuleb ettevaatlikult läheneda muuseumi ette hiiglaslikule hajumisväljakule nööridest ehitatud pisikesele labürindile. Selliseid labürinte hiljuti veel Euroopas ei tuntud, kuid nüüd on need nagu muudki amerikanismid tavapäraseks saanud. Nööride ees seisvale livrees valvurile tuleb pääset näidata, muidu tõrjutakse sind otsustavalt kõrvale; pääset tuleb veel kolmele valvurile näidata ja viimane tõmbab pastakaga kutsele kriipsu. Nii ja nüüd olemegi Pompidou keskuses näitusel "Hääl ja valgus".

Väljas on 99 kunstniku tööd ajavahemikust 1910 – 2004, selgelt piiritletud teemast on täpselt kinni peetud. Õige ettekujutuse saamiseks nimetan mõned 99 kunstnikust: näitus algab Kupka, Klee, Mondriani ja Kandinskiga, jätkub Rauschenbergi, Pollocki, Cage'i ja lõpeb Beuysi, Viola ja Grahamiga. Kuulsused ja tähed järgnevad üksteisele, tase on vapustav. Lisaks kuraatoritele **Sophie Duplaix'le** ja **Marcella Listale** töötas näituse loomisel kaheksaliikmeline meeskond, kolm inimest olid pühendunud teemauuringutele.

Alateemad

Kogu väljapanek oli jaotatud neljaks alateemaks: vastavused, jäljendid, katkestused ja epiloog.

"Vastavused" hõlmab abstraktsiooni, värvusmuusikat ja liikuvat valgust. Seal on eksponeeritud musikaalsete maalide/joonistustega **Paul Klee** ("Fuuga punases", 1921), **František Kupka** ("Etüüd amforale", "Fuuga 2 värviga", 1911), **Vassili Kandinski** ("Impressioon III". Kontsert", 1911) jt. Klee musikaalsus on küll ammu teada, aga siiski lummav. Välja on pandud ka mitmesuguseid masinaid ja seadeldisi, millega heli saab tekitada või valgust värvida, filtreerida ja liigutada. Pimedates tubades võib näha animeeritud graafikat, võimalik, et koos muusikaga. Võlub näidatava haare: rohkem ja vähem õnnestunud või lausa poolikud mõtted, osa neist mõjub praegu lausa lapsikult, aga need püsivad siiski raudselt käsitletavas teemas. Lausa kehaga on tunda, kuidas kunstimõte on liikunud.

"Jäljendid" käsitleb muundumisi (konversioone), sünteesi ja reminentsi, põhihuvi on suunatud hääle otsesele materialiseerimisele või hääle jäädvustuse manipuleerimisele ja taasesitusele, aga ka helist ja valgusest uute objektide sünteesimisele. Väljas on selliste pioneeride nagu **László Moholy-Nagy** ja **Raoul Hausmanni** töid, kes tootsid nn sünteetilist heli, töödeldes vahetult filmi heliriba. Hausmann ehitas ka *optofon*'i, mis muundas kujundid heliks ja heli kujundeiks. Elamuslikult oli selle osa mõjusaim töö **La Monte Youngi** ja **Marian Zazeela** "Dream House" (1962 – 1990), minimalism valguse ja häälega värvitud ruumis. La Monte Youngilt kui tuntud avangardistlikult heliloojalt on heli, Zazeelalt visuaalia – valgus, värvid ja minimalistlikud objektid. (Vt lähemalt http://melafoundation.org/main.html

"Jäljenditest" **"Katkestustesse"** siirdumisel annab madalatoonilise head-aega-silituse **Bill Viola** "Hallway Nodes" (1972– 2004), läbipääsu algusesse ja lõppu paigutatud eriti madala sagedusega kõlarite tekitatud värinad, heli füüsiline mõju. **"Katkestused"** toovad publikuni **futuristide**, **John Cage**'i ja **Fluxuse** kaasabil müra, vaikuse ja juhuse. Väljas on **Luigi Russolo**, "kaasaegse heli vanaisa", müramasinate rekonstruktsioonid, John Cage'i teoste ülestähendused (või partituurid?), tema 1952. aasta teos "4'33" " koos sõbra **Robert Rauschenbergi** 1951. aasta "White Painting'uga". "4'33" " on kolmeosaline (30", 2'23", 1'40") heliteos, milles esitatakse vaikust, "White Painting" on kolmeosaline valge, tühi maal. Väidetavalt inspireeris Rauschenbergi valge maal Cage'i looma oma vaikust. Suur saal on täidetud Fluxuse dokumentidega ja saalinurgas seisab aktsendina **Beuys**'i vilti pakitud klaver "Infiltration homogen für Konzertflügel" (1966).

"Epiloog" paneb kogu näitusele kaks kaunist punkti: **Rodney Grahami** video "A Reverie Interrupted by the Police" (2003) kujutab politsei valve all raudus kätega klaverimängijat ja tõeline lõpp, **Pierre Huyghe'** "L'Expédition scintillante, a musical, Acte 2. Untitled" (2002) pakub mediteerimisvõimalust: heli, lõhna, valgust.

Igakülgne läbitöötatus

Imekspandav on uurimusliku suurnäituse, mille läbitöötatud materjali põhjal võiks kirjutada mitu monograafiat, haarav ja äärmiselt läbimõeldud kompositsioon, kulgemiste ja kõrgpunktidega. "Sons & Lumières" muundub terviklikuks nauditavaks teoseks; teoseks, mis viib vaataja teise maailma, annab talle uue teadmise.

Loomulikult on näitusel mahukas kataloog ja lühiülevaade, saadaval on veel kõikvõimalikku materjali nagu raamatuid, postkaarte, plakateid eksponeeritud töödest ja kunstnikest. Kas kõik? Ei, võimsale uurimuslikule teosele lisaks on tehtud ka näitus noortele, lastele ja perekondadele. Mänguline interaktiivne väljapanek, et õpetada nautima helisid ja vaikust.

Kas nii mastaapset näitust on Eestis võimalik teha? Sellise näituse komplekteerimine eeldab raha ja pühendunud meeskonda. See on asja üks külg, teine on aga see, et kuni meie tegijate vaieldamatu poolehoid kuulub uduse pealkirjaga projektidele nagu "Mina ja teine", "Mina olen maaler", "Ekraanihoidja", "Eksiil" jne, kui nimetada vaid esimesena meenunud viimase aja projekte, ei tehta sellist näitust ka raha olemasolu korral.

Kirjeldatud näituse üks põhiomadusi on selgus, täpselt sõnastatud teema uduse tagamõtteta: kui väljapaneku pealkiri on "Heli ja valgus", siis koosnebki näitus teostest, mis käsitlevad heli ja valgust. Püsitakse raudselt teema raames, esitatakse seda nauditava rütmi ja vähemasti kahe kulminatsiooniga, ühega nendest näitus lõpebki. Tulemus tagab, et näituse keskel tunneb vaataja kõrgendatud tunnet ja lõpp tähistabki lõppu: vaataja on saanud seda, mida talle on lubatud. Tööde valik tagab lubaduse täitmise. Vaataja sai teemast küllusliku ülevaate ja samas boonusena ka kunstilise elamuse nii teostest eraldi kui näitusest tervikuna.

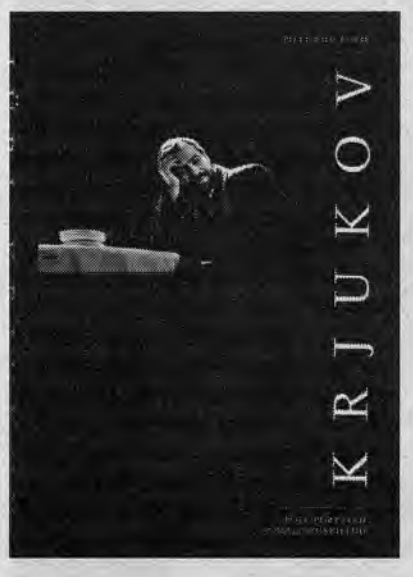
Et siiski mitte väita, et meie ei suuda, ütleme, äkki siiski – valmimas on ju kunstimuuseum Kumu.

Armastusavaldus haua taha

Kuidas näitas Krjukov ajastule tema enda kuju, hoidis peeglit inimloomuse ees?

Mihkel Mutt

Pille-Riin Purje, KRJUKOV. Rolliportreed ja mälestuskillud. Eesti Teatrililit, Tallinn 2004. 631 lk.

Pille-Riin Purjel on oma suur tees, mille järgi ta raamatu üles ehitanud: ei olnud kahte Krjukovit, üks enne ja teine pärast (haltuuritsemist ja viinaga lõpparve tegemist), vastavalt siis levi ja süva. Ja sellepärast ta käsitleb tema rolle läbisegi, mitte ajatelge mööda. Ent ons see põhjendatud? Esiteks võib kindlasti väita, et Krjukov kuulus nende väheste hulka, kes viina päevapealt maha jättes jäävad enam-vähem samasuguseks kui enne ("jäävad inimesteks", nagu öeldakse). Nii et kui vaadata tema loometeele marsi teatrikriitiku silme läbi, siis vaevalt oskaks too Krjukovi osadest välja lugeda, et ta ühel hetkel enam ei napsitanud. Et mõnel perioodil tehakse rohkem haltuurat kui teisel, pole järjekindel alus loomekäigu liigenduseks, ja see, mis oli kellegi tegelik panus teatrilukku, selgub tihti takkajärele.

Mis puudutab üldse kunstniku muutumisi, siis on vahe teoste loojatel kitsamalt ning interpretatsioonikunstnikel. Näitlemine kuulub viimaste hulka. Kui näiteks kirjanikul või heliloojal tuleb loometeel ette murranguid, mil pöördutakse kardinaalselt teistsuguste põhiprintsiipide poole, siis kuidas oleks sama võimalik pillimängus või näitlemises? Kuidas sa hakkad ühel hetkel trompetit sada kaheksakümmend kraadi teistmoodi mängima? Näitleja puhul oleks võimalik rääkida suurtest muutustest juhul, kui eksisteeriksid erinevad näitlemiskoolkonnad. Aga kuna meil on enamik "tulnud" Pansost ja tema õpetajatest (kõige lähemal alternatiivsele mängulaadile olid Hermaküla trupid), siis kujutab eesti näitleja karjäär endast ikka tasapisi küpsemist – hetkeni, mil teatrižargooni järgi "nägu on ette joodud, aga mälu hakkab nõrgenema".

Rangelt võttes saab karjääri jagunemisest mitmeks etapiks kõnelda nende puhul, kes on vahetanud žanrit, nagu näiteks Velda Otsus ja Ago-Endrik Kerge, või ka Ants Eskola, kes ju operetiga alustas. Aga Krjukovi puhul midagi sihukest pole. Nii et Pille-Riin Purje väide, et oli üks Krjukov, mitte kaks, tundub sissemurdmisena lahtisest uksest.

Väikse tüdruku ja suure kunstniku mütologiseeritud suhtekirjeldus?

Kaartide segilöömine ei anna sünteesi kõrgemal tasandil, vaid hägustab pilti. Sest kuigi teater pole ajaleht ja Krjukov ise oli üsna apoliitiline inimene, oleks siiski olnud põnevam jälgida tema kahtekümmet aastat teatris, kui mõttes oleks saanud kõrval kerida ajaloosündmuste jada. Me vähemasti võiksime kujutleda, mis toimus ühe või teise esietenduse ajal eesti ühiskonnas, kultuuris või teatris laiemalt. Nii oleks mingigi telg. Praegu eksisteerib telg eeskätt autori intuitsioonis.

Paradoksaalselt on see raamat ühelt poolt väga faktirohke ja detailne, teiselt väga intiimne ja tundeline. Tunnistan, et esimesed leheküljed lõid pahviks ja tekkis mõte, et mina küll ei suuda edasi lugeda. See oli ikka tõeline armuavaldus haua taha, väikse tüdruku ja suure kunstniku mütoiogiseeritud suhtekirjeldus. Kahtlemata on see suhe ajendiks, miks raamat üldse sündinud, teisalt on see vajutanud raamatule oma pitseri. Õnneks muutub narratiiv peagi asjalikumaks, ehkki "tagasilangusi" esineb siin-seal edaspidigi.

423. leheküljel iseloomustab autor ennast kui kriitikut, kel on nõrk sotsiaalne närv ja kes on kehv üldistaja, sukeldudes rohkem detailidesse, ja kui viimastest tekib terviktähendusi, siis pigem intuitiivselt. Ja et sellepärast "ongi näitleja rolliportree mu lemmikžanr".

Sotsiaalne närv on tõesti nõrgavõitu, ega Purje muidu tunneks muret (lk 365), et V. Kingissepa 80. sünnipäeval ei näidatudki filmi "Saja aasta pärast mais" ekraanidel. Kindlasti on paljudes negatiivsetes tegelastes varjul tormiline siseelu, mille kujutamine pakuks näitlejale suuri võimalusi, aga ilmas on paraku veel muidki põhimõtteid peale puhtesteetiliste.

Rolliportree on kahtlemata vajalik žanr ja on halb, et praegusel kiir- ja lühiarvustuste ajastul seda peaaegu ei harrastata. (Ja kui ka harrastataks, siis kes avaldaks peale TMK, "Teatrielu" ja vahest ka Sirbi?) Ent teiselt poolt oleks hirmus tüütu, kui see žanr domineerima hakkaks. Nii nagu kõnealuses raamatus, mille kolm põhilist lõime ongi rollikirjeldused, mitmesugused meenutused ja väljavõtted omaaegsetest retsensioonidest.

Etenduste üleskirjutustel on dokumenteeriv väärtus ka pärast audiovisuaalsete salvestusvahendite leiutamist. Samas muutub inimeste keelekasutus koos ajaga. Kriitik, kes midagi üles tähendab, kasutab oma ajastu keelt ja koos sellega ka tunnetuskategooriaid. See kehtib eriti näitleja n-ö realistliku rolli kirjelduse kohta. Mingeid lavastusnippe saab sõnaliselt suhteliselt kergesti vahendada. Aga mida osatäitja läbi elab – jumaluke, kas kriitiku nõder sulg suudab seda adekvaatselt kirjeldada? Ma ei ütle, et Purje oleks halb kirjeldaja. Aga kahtlen, kas Krjukovi fännklubisse mittekuuluja neid kirjeldusi kaua lugeda jaksab.

Autor on Krjukovi tööde juurde toonud väljavõtteid omaaegsetest retsensioonidest. Paraku on need kergesti aeguv kaup, mida, kui mõne suurvaimu kirjutatu välja arvata, on hiljem tüütu lugeda.

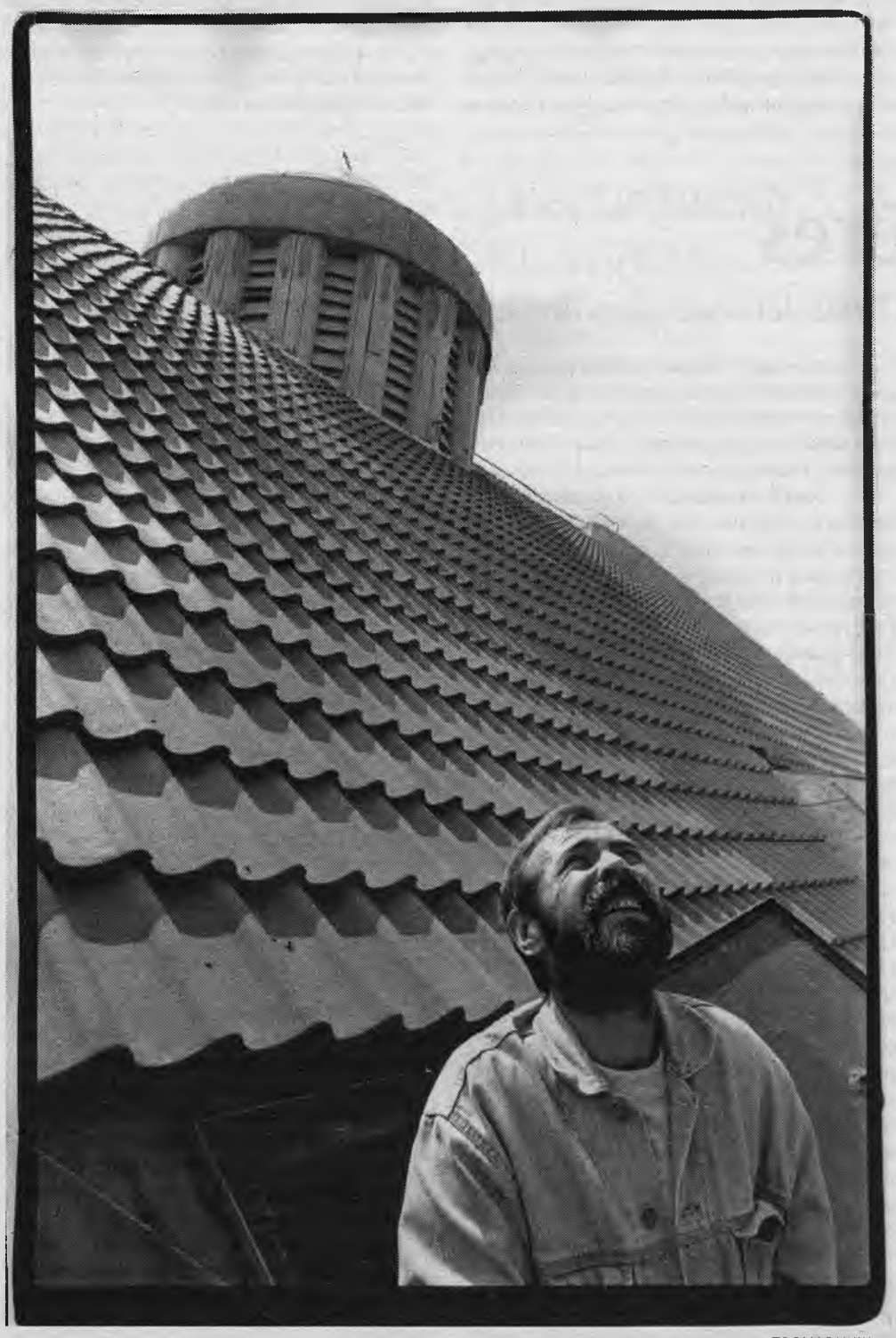
Kriuks, Jura, Jüri, Jürka!

Kolmest lõimest parim on meenutused. Raamatuga tegeledes hakkasin peagi otsima ridu, kus keegi kolmas Krjukovi kohta midagi elusat ütleb. Kõigepealt on väga huvitav, kuidas osa küsitletuist nimetab Krjukovit Kriuksiks, osa Juraks, osa Jüriks. Hermaküla ütleb koguni Jürka, kuigi see tundub lausa ilmvõimata. Mis Jürka tema oli!!! Kui väga üldistada, siis paistab, et Kriuks on pärit lavaka-aegadest ja elumere-perioodist, "sügavamana" muutus ta üha rohkem kellele Jüriks, kellele Juraks. (Viimase puhul tuleb lisaks asjaosalise vene juurtele arvestada teatavat äraspidisnobismi, millest johtuvalt mõnedes ringkondades oli ja on praegugi sporaadiliselt levinud komme kasutada eesti nimede venepäraseid kujusid.)

Inimlikus plaanis on ligimese eraelu meile ikka huvitav. Ses mõttes on raamatus tänuväärseid lehekülgi Krjukovi lapsepõlvest ja konsiajast. Loeme, kuidas ta telekat vaatas, öösel mune praadis, kogus jokkereid, armastas džässi, oli väga ebapraktiline, kuidas tal looduses kiiresti igav hakkas, kuidas armus jne. Et ta ei saanud mõne rolli mängimise järel hommikuni und. Alati on õpetlik lugeda hea kunstniku enda sõnu sellest, kuidas ta loob.

Tavaettekujutuse järgi koosneb näitleja elu sellest, mis on laval või linal, lisaks mingitest naljakatest või pikantsetest seikadest. Niisugune pärl on näiteks A.-E. Kerge jutustatud episood ideoloogiasekretäride nõupidamiselt, kus kanti ette olematu luuletaja Demidovi luuletus. On fantastilisi tähelepanekuid, nagu Ita Everilt meesnäitlejate lõhnade suhtes (lk.469-70).

Kuigi ka meenutuste puhul võiks natuke norida. On küsitletud kolleege näitlejaid ja lavastajaid ning pereliikmeid. Muidugi tulevad just nemad arvamuse avaldajatena esimeses järjekorras. Aga kas pole see ring ikkagi natuke kitsas? Sest mis see näitleja ja lavastaja vahekordki muud on kui üks paraabielu – ses mõttes, kui sügavaid kihte see mõlema osapoole psühholoogias riivab? Praegu on teiste kunstialade esindajaid ainult pool (üks kahendik kirjanik Mati Undist). Iseäranis varasemast eluperioodist on temast kindlasti värvikaid muljeid ka omaaegsel Ku-Ku seltskonnal. Näiteks tuleb allakirjutanul liigutus peale, kui mõtlen, kuidas Jura kunagi ammu Ku-Kus (me ei olnud siis veel tuttavad) pressis läbi hammaste põlglikult "Krrrr-iiitik!". Ja kuidas sattusime kord kaaslannaga ühte lauda ajal, mil ta äsja oli leidnud ühe oma elu suurtest armastustest. Ta rääkis sellest niisuguse õhinaga ja avameelselt, et seda kõike kuulda pani meid natuke ebalema, aga mis seal salata, tegi vist kadedaks ka.

TOOMAS HUIK

Krjukovile hakkas pühaduseoreool ümber tulema

Et ta pärast leebeks muutus, selles on kõik üksmeelel. Oli see äkki ealine iseärasus? Ei usu. Mulle tundub, et Krjukovile hakkas pühaduseoreool ümber tulema. Mitte et ta oleks ise pühaks hakanud, aga see tuli kusagil kõrvalt – ja oli seetõttu ehtne. Kui ta jalutas mõnikord hommikuti akadeemia raamatukogu juures vastu, et suunduda koduteatrisse, siis ta naeratas alati kuidagi väga iseäralikult. Purje kahetseb, et ta ei jõudnud mängida Hamletit ega Indrekut. Minu arvates kaotasime ka suurepärase Kristuse osatäitja.

Jura saatus paneb mõtlema. Ma ei pea silmas haigust, mis oli õnnetu loos saatuse loteriil. Aga ma ei väsi kordamast Viivi Luike, et kunstnik peab laskma endale juhtuda. Ja mis seal salata, joodikul juhtub vahel rohkem kui kainel, sest ta satub pöörastesse olukordadesse. Kunstnik loob iseendaga, iseenda pealt. Nii ta peabki iseennast kulutama. See ei ole garantii, et sünniks hea looming, aga see on üks eeldusi. Võib-olla on joodikueaga samamoodi, nagu vanasti oli noortel jõukatel meestel aastase ümbermaailmareisiga? See oli enesestmõistetav asi, mis tuli läbi teha, sest see kuulus hariduse ja täiskasvanuks saamise juurde. Arvan, et ka enamikule kunstnikele tuleb kasuks, kui neil on sihuke aeg, mil nad reisivad või ulaelu elavad, sest niiviisi õpitakse tundma maailma viise. Sellest pagasist võib aastakümneid ammutada. Ja pole erilist põhjust tagantjärele selle pihta tuld ja tõrva sülitada. Ehk liialdatud, ent väga läbinägelikud on Panso sõnad, et polnud igavamat inimest kui Endel Pärn pärast joomise mahajätmist.

Raamat upub lootusetult detailidesse

Krjukovit ja Kibuspuud on alati paari pandud, nii nagu jäädakse panema Nõmmikut ja Abelit. Siinkohal ühinen raamatu autoriga. Kibuspuu

Teatrilooline bestseller

Inna Taarnal on oskus öelda kolme sõnaga enamat kui mõnel terve ettekandega.

oli erakordselt mõistev ja avatud inimene, laia suundumusega. Kuigi mõlemad olid ürgandekad, näitlejad jumala armust, oli Krjukov ainuüksi teatri päralt. Kipsi puhul jäi vahel tunne, et ta ajab alateadlikult ka mingit muud asja ja teater on selle vahend. Või võtaks selle kokku nii: kui Kibuspuu oleks hiljemalt 40. eluaastaks kindlasti hakanud lavastajana kätt proovima, siis Krjukov poleks selle järele vajadust tundnud, nagu pole tundnud paljud suured näitlejad.

Raamatule on eelnenud tohutu töö. Kes veel eesti kriitikutest võiks endale etteheiteid teha, et ta sai mõnda etendust ainult neli korda vaadata ("Maskeraadi" kohta lk 514)? Kes veel peaks mõne näitleja kohta aastaid päevikut? Aga kokkuvõttes upub raamat detailidesse lootusetult ära.

Keegi ei kahtle, et Krjukov oli väga hea näitleja (milleks keskpärasest raamatut kirjutada?), aga kui võtta kokku kõik need hinnangud, mis ta kohta 611 leheküljel öeldakse, siis jääb tunne, et tegemist oli üliinimesega. Kisub üheülbaliseks. Miks ma pean lugema saja esimest korda, et ta oli hea partner ja töötas ansamblis? Või et ta oli aristokraatlik ja teatrile pühendunud? Kui kirjutada ainult positiivselt, on kõik tasalülitatud. Seda enam et, kordan, see narratiiv on väga immanentne. Ma ei arva, et käsitlus peaks olema padusotsiaalne või haarduma mingitesse üldisematesse kultuurilistesse struktuuridesse, aga mingeid vihjeid oleks võinud ju olla. Sest kui võtta vana Williami sõnadega, siis: kuidas näitas Krjukov ajastule tema enda kuju, hoidis peeglit inimloomuse ees? Ma võin seda siit-sealt aimata juhuslikult sisse sopsatanud kildudest, nagu "tere tulemast teeneliste halli perre", aga üldiselt jääb see tumedaks maaks. Praegu võib jääda mulje, et nad elasidki seal teatris nagu klaasi all. Ja kriitik koos nendega.

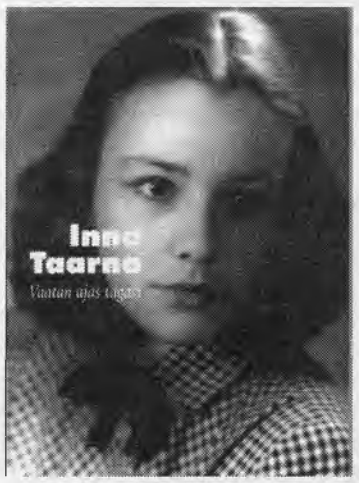
Leheküljel 575 ütleb autor, et on lootusetult subjektiivne, kuna Krjukovi varasemad rollid olid tema jaoks väga sündmuslikud ja ta enda vaimustusvõime jäägitu. Ja kui raamatus midagi kästaks korrigeerida, siis ta vastaks nagu Giordano Bruno paavstile: "Ma ei võta mitte midagi tagasi. Ma ei kirjuta mitte midagi ümber." Ma ei tea, kas toimetaja Reet Neimar seda nõudis. Kui nõudis, aga tulutult, on asi muidugi lootusetu. Kui ei nõudnud, siis on tulemus tema kaasvastutada. Aga ega me ei hakka rikkalikult illustreeritud ja paksu raamatu kokku pannud Pille-Riin Purjet tuleriidale saatma!

Väike Jüri, tulevane suur näitleja. ARHIIV

Ludmilla Rass

INNA TAARNA, Vaatan ajas tagasi. Kirjastus Kunst, Tallinn 2003. 145 lk.

Luulik Kokamägi. Näitlejanna Inna Taarna portree. Õli, 1961.

Inna Taarna panus eesti teatriajaloo kajastamisse on hinnatav: ei tea ühtegi teist näitlejat, kes viimase paarikümne aasta jooksul oleks avaldanud kümme publikatsiooni, nende hulgas Kaarel Karmi (1990), Ilmar Tammuri (1997) ja kaks raamatut Riikliku Lavakunstikooli (2002) ning Tallinna Teatrikooli (2003) kohta. Tähelepanuväärt töövõime!

Nüüd siis on kaante vahele saanud ka memuaariraamat "Vaatan ajas tagasi". Intervjuus Päevalehele ütleb Inna Taarna: Minu elust võiks kirjutada bestselleri!". Minu arvates on ta selle enese teadmata oma raamatus juba kirja pannudki: "Vaatan ajas tagasi" on kõitev ja struktuurilt mitmekesine, sisaldades peale elulooliste episoodide ka hinnanguid tänapäeva ja möödaniku teatrielu kohta, analüüse ja ettepanekuid. Värvikad on kunagiste tippnäitlejate ja lavastajate iseloomustused, aga ka ta õpilaste ja Lea Arme (koostaja) hinnangud Taarna kui näitleja ja õppejõu kohta.

Taarna sõnaseadmine on aus ja otsekohene, kohati on selle lakoonilisus üldistav, samas emotsionaalselt haarav. Tabavalt mainib õpilane Toomas Lõhmuste: "Tal on oskus öelda kolme sõnaga enamat kui mõnel terve ettekandega." Leidlikud on vormivõtted nagu "Hilinenud kirjad" metsakalmistul puhkajaile ning postuumne südamepuistamine Voldemar Pansole.

Taarna viib lugeja avameelses tagasivaates läbi oma "rebestatud lapsepõlve", mis tema isa, sõjaväekapteni seotuse tõttu vapside liikumisega kujunes üsnagi rahutuks. Isa suunati Tallinnast Narva, kus väike Inna veetis oma esimesed kooliaastad, viibis Narva teatris. Sellesse ajajärku kuuluvad ka esimesed tema esinemised laval. 1938. aastal isa arreteeriti, pärast seda asus ta koos tantsijast ja tantsupedagoogist ema Nadežda Taarnaga elama Tallinna.

Evakueerumine Venemaale oli isa saatuse tõttu paratamatu. Pealegi oli peres mustlaseverd – Eestisse jäämine tähendanuks Kloogat. Põnevad on kirjeldused pagemisteekonnast sõjaaegsel Venemaal, kus tuli kannatada külma ja nälga. Õnneks sai noor Taarna tööd Eesti Riiklike Kunstiansamblite tantsukollektiivis, hakates seal 16aastaselt tantsima. See periood saigi talle saatuslikuks: "Minule tingisid elukutsevaliku lihtsalt antavad olud – poleks olnud sõda, poleks ma end kunagi sidunud teatriga," ütleb Taarna, kes 1949. aastal lõpetas teatriinstituudi ja asus järgmisel aastal tööle Draamateatrisse. Paradoks seisneb selles, nagu mainib ka Lea Arme, et sattunud lavale silmapaistvatest näitlejatest rikkal ajal, jäi Inna Taarnal tähena säramata. Tõelise hiigelrolli tegi ta hoopis tulevaste näitlejate hinnatud õpetajana: aastatel 1978 – 1988 oli ta Tallinna Pedagoogilise Instituudi režiikateerid õppejõud.

Peatükist "Draamateater minu esimesel hooajal" (Taarna ise nimetab seda uurimuseks) selgub, et teatrisse sattus noor näitlejanna väga segasel ajal. Rohkem kui uurimus, on see pigem tolleaegsete ametlike dokumentide serveerimine, mis iseenesest on ju huvitav ja iseloomustab tollal teatris valitsenud õhkkonda ja vastuolusid. Ent autori üldistus võinuks olla siiski sügavam, kuigi dokumentide vahele on põimitud ka Taarna enda hinnanguid-kommentaare. Meenutagem, et tol ajal liideti Estonia teatritrupp Draamateatriga, mistap teatris kees tõeline ideoloogiline virvarr. Vaatajate vähesust püüti põhjendada näitlejate kunstimeisterlikkuse puudumisega, tegelikult oli asi ikkagi nõukogude repertuaari ebapopulaarsuses. Tõeline ideoloogiline keeristorm läks lahti EKP VIII pleenumiga, mille järel algas lahmiv ideoloogiline puhastustöö Draamateatris: kuigi peanäitejuht Ants Lauter püüdis igati kohusetruult täita kõiki parteikorraldusi, vallandati ta ometigi. Süü: "Tema ebaõige suhtumine teatri kunstilise juhi ülesannetesse, hoolimatus töö vastu ja väär kaadripoliitika, mis on pidurdanud teatri arengut." Teater kaotas aastaid teatrit juhtinud Lauteri, tema asemele määrati Alfred Rebane, kes polnud ei peanäitejuht, kunstiline juht ega lavastajagi. Vangistati Leo Kalmet, Ruut Tarmo, Mari Möldre... nii kõrvaldati "nõukogudevaenulikud kodanlikud natsionalistid teatrielu juhtivatelt positsioonidelt".

Taarna mängis sel segasel aastal oma neli esimest rolli, mida võinuks ju lähemalt tutvustada. Paraku on neist riivamisi juttu vaid "Hilinenud kirjades", postuumsetes vestlustes siitilmast lahkunud kolleegidega. Neis kirjades pöördub Taarna metsakalmistul puhkavate näitlejate ja lavastajate poole – kokku on neid teatrilaval omal ajal säranud tähti kakskümmend neli (iseenesest originaalne leid, vormivõte). Need kirjad on väikesed impressionistlikud etüüdid, Taarna subjektiivsed, kohati ülidetailsed meenutused avavad ühe või teise näitleja ja lavastaja olemuse tihti seni tundmata tahu – vahel ka karikatuurselt. Asjalikumalt on valgustatud lavastajate tööstiili ja mõju Taarna näitlejaisiksuse kujunemisele. Eriti väärtustab ta Lauterit kui tolle aja parimat lavastajat, aga ka Priit Põldroosi, Andres Särevi juures hindab ta lavastaja kärpimisoskust ja näitlejatundlikkust. Kõrgelt hindab Taarna ka Ilmar Tammurit, hoolimata viimase hilisemast konjunktuursusest. Värvikad on Salme Reegi, Katrin Välbe, Ruut Tarmo, Lisl Lindau, Aino Talvi jt portreevisandid. Paraku jäävad Kaarel Karmi, Jüri Järveti, Agu Lüüdiku ja Jüri Krjukovi portreed põgusalt napisõnaliseks, arusaadavalt on ta Karmi ja Järveti puhul (Taarna elukaaslased) püüdnud säilitada põhimõttelist privaatsust.

Julgelt ja halastamatult käsitleb Taarna teatri juhtimisprobleeme peatükis "Vahepala direktorite töömailt", paljastades paljude omaaegsete Draamateatri juhtide ebakompetentsust (Murre, Nõu, Sarap, Aranovitš jt). Enamus tollastest EKP keskkomitee poolt paika pandud juhtidest ei teadnud teatrikunstist mõhkugi, pigem segasid teatri tööd. Eriti südamlikult meenutab aga Taarna võimekaid ja tegusaid abijuhte, kes korvasid direktorite ebakompetentsuse. Kostüümiala juhataja Helmi Toomsalu, jumestusala juhataja Hille Taevere, riietaja Helga Mattheas ja bibliofiilist ja kunstikogujast pearaamatupidaja Leonhard Ormus määrasid koos näitlejate ning lavastajatega Draamateatri näo.

Peatükist "Voldemar Pansole" võib lugeda Taarna kriitilisi hinnanguid-arvamusi tänase teatri kohta, mida võiksid arvestada praegusedki teatrijuhid. Viimaste hooaegade teatris tunnustab ta Mati Undi töid, Mikk Mikiveri Tammsaare-lavastusi. Postuumses kõneluses Volliga juhib ta Panso tähelepanu Rakvere teatrile – "lagunev ja logisev vanker on nüüd täiesti kasutamiskõlblik". Ja tutvustab Pansole "uusi" lavastajaid, Jaanus Rohumaad, Elmo Nüganeni, viimase puhul teeb Taarna ärevaks pahatahtlike kriitikute ootus, et Elmo "komistaks". Taarna pole ka nõus sellega, et viimasel ajal kiputakse rääkima eesti režissuuri madalseisust – tegelikult pole meie teatrites kunagi varem nii palju eriilmelisi lavastajaid olnudki. Taarna rõõmustab, et meie "lavalaudadele on ilmunud plahvatuslikult uusi huvitavaid näitlejaisiksusi", kes vääriksid rohkem sisukat dramaturgiat. Veel kaebab Taarna Vollile, et teatrikriitikud ei huvitu näitlejate töö analüüsist, enamgi veel: sageli on kriitika vildakas ja ei saada lihtsalt asjast aru.

Tähtpäev kahel klaveril

Nata-Ly Sakkos ja Toivo Peäske. TEET MALSROOS

Heili Vaus-Tamm

Festival "KLAVER '04": TALLINNA KLAVERIDUO 30. Nata-Ly Sakkos, Toivo Peäske (klaver), PaukenfEST Duo (Vambola Krigul, Anto Õnnis löökpillidel) Estonias 27. X, kavas Mozart, Schubert, Tüür, Tamberg (esiettekanne), Steiner (esiettekanne), Milhaud.

Tallinna Klaveriduo kava, eriti klassikapool oli esitatud samasuguse enesestmõistetavusega, nagu nad end Eesti muusikalukku jäädvustanud on. Duo on aja katsumustele paremini vastu pannud kui oma generatsiooni soolopianistid. Ja see, et nad nii väärikalt oma tähtpäeva tähistada saavad, on pluss ka Eesti Kontserdile.

Järelikult on neid pidevalt kontsertidega toetanud organisatsioon (ja selle kaudu Eesti muusikaelu üldse) nii rikkad, et saavad elus hoida traditsiooni. Nagu draamateatrite rikkust ja väärikust mõõdetakse sellega, kas nad suudavad tegevana hoida kas või paari vana näitlejat. Tallinna Klaveriduo on muidugi niisugusest vanusest veel kaugel, seda vaatame paarikümne aasta pärast. Aga soliidne alus on pandud. Ka kunagi oma eksistentsiga Eesti Kontserdi alluvuses dramaatilisi vaidlusi tekitanud Hortus Musicus ja RAM on nüüdseks kindlalt alles.

Oluline osa on ka sellel, et Tallinna Klaveriduo on osanud end oma kavade ja tasemega hooajast hooaega vajalikuks teha. Liialduste ja ekstravagantsuseta esituses, skandaalide ja mässumeelsuseta tegevuses on nad enesestmõistetavalt pidevalt toiminud.

Duo (delikaatne) tooniandja on **Nata-Ly Sakkos**. Ja nende esitatud Mozarti Sonaadis kahele klaverile D-duur oli sama sundimatut elegantsi nagu Sakkose enda natuuriski. Samas on Sakkose mäng duo intensiivsem ja eredam pool, **Toivo Peäske** soolod on raskemeelsemad, aga ta on hea bassitugi. Ideaalse stabiilsusega toimivas koosluses, ei varjuta kumbki teist ega trügi teise võimupiirkonda. 30 aasta jooksul on sisse harjutatud ka märkimisväärne ansamblitunnetus, kusjuures soolopilli või vokaaliga on klaverimängijal märkimisväärselt lihtsam sünkroonis olla kui teise klaveriga.

Kavasse tõid elevust uudisteosed kahelt eri põlvkonna helilooljalt Eino Tambergilt ja Timo Steinerilt. Tamberg katsetas löökpillipargi ja klaverite ühendust. Sarnase kõlakoosluse ere ja kõrgelt tunnustatud (Gramophone'i 2001. aasta auhind parima nüüdisteose eest) näide – Boulezi teos "Sur Incises" kõlas hiljuti EMA Sügisfestivalil. Klaveri-vibrafoni kõla sünteesimise poolest oli Boulezi teos tõesti hea laboratoorium. Tambergi esiettekandelises "Nonstop ja Postlüüdis neljale" jäid need pillid kumbki suhteliselt oma elementi, intrigeerivaid võimalusi kergelt pakkuv teema – nende kui meloodiliste löökpillide sarnasuse katsetamine helilooljat ilmselt eriti ei köitnud. Kõige huvitavamad kõlad tekkisid hoopis loo alguses taldrikuheliga värvitud teise klaveri partiist, klaveri ja väikese trummi ühendusest ning lõpu-*tremolo*'st. Teose väärtuseks kujunesid aga selgelt eristuvate osade erinevad kõlaväljad, ere oli juba esimene – gongilöögiga ukse avanud uus lõik. Siis kolmanda osa tantsuliselt võõrapärane, neljanda massiivse mürakeskkonna ja viienda osa sooloklaveri hapra unenäolisuse maailmad. Löökpilliduos veenab **Vambola Kriguli** professionaalne kindlakäelisus, **Anto Õnnis** oli seekord veidi rabe.

Timo Steineri "Täherahvas" tõi väljendusvahendite sarnasuse poolest meelde tema Kiviräha loo ainelise ooperi. Ka "Täherahva" aluseks oli verbaalne lugu, siin müüt eestlastest kui mingi kauge tähe pealt pärit rahvast, kes ajutiselt maa peal oma asju ajavad. Steineri puhul näib toimivat liin: kirjanduslik alus – programmiline muusika, viimane väljendub huumoris, stiilide paljususes, meloodilisuses. Algus haaras koloristlike vahenditega: klaverite vulisev faktuur, väike lihtne meloodia korraga vilistatud (Peäske) ja mängitud (Sakkos), pedaali all helendavad helindid, hilisemast hõredad kriipivad septimikooskõlad. Steiner on helilooja, kes kuulajat kogu aega millegagi üllatab ja ärkvel hoiab.

Kontsert lõppes aga vanas heas sooloõhtu traditsioonis: lõpu särav braavo-number (siin Milhaud' süit "Scaramouche") ja siis lisapala väikese sentimentaalse vinjetina.

Festivali sportlik lõppmäng

Igor Garšnek

Festivali "KLAVER '04" lõppkontsert Estonias 29. X.

Seekordse klaverifestivali lõppkontsert Estonia akadeemilises saalis 29. X oli kõike muud kui akadeemiline: muusikaõhtul "Klaveripoeg kutsub kokku: kuuevõistlus mitmekülgsuses" katsusid sõrmejooksu väleduses, fantaasia lennukuses ja improvisatsioonilises "kiirreageerimises" omavahel rammu **Rein Rannap**, **Mihkel Mattisen**, **Sven Kullerkupp** ja **Kristjan Randalu**.

Muusikalise võistumängimise idee pärines Rannapilt: iga pianist pidi läbima kuus vooru, kus tuli end proovile panna vägagi erinevates žanrites ja rollides – klassikast jazzi ning rockini. Ja seda aja peale, kuna vahekohtunikuks oli kutsutud **Taavi Eelmaa**, kes, stopper käes, ajalimiidi ületaja halastamatult katkestas. Laval oli korraga neli pianisti: kolm ootel ja üks oma vooru mängimas, siis vahetus ja nõnda tempokalt edasi järgmise vooruni. Publikul oli küll võistluse eeskiri, s.t voorude teemad ees, ent ootamatusteks pidi kogu aeg valmis olema – interpreetide isiksused on ju sedavõrd erinevad, et iial ei võinud teada, kes kuskil mingi vimka viskab. Ning nagu päris spordiski, polnud ükski "mitmevõistleja" võrdselt tugev kõigil aladel.

Esimeseks vooruks oli "Autoportree klassikalise pianistina". Alustas Rannap popurriiga tuntud ja väga tuntud klassikapaladest, pikkides katkendite vahele väikesi "huligaanseid" deformatsioone. Kõrv tabas Chopini, Glassi ja seda kõike löökpianistlikus garneeringus. Mattisen startis romantikutega, sealt kõrvalepõige Bachi, huligaanseid vaheosasid polnud, muidu hoogne ja lennukas esitus. Kullerkupule oli see voor vahest kõige vähem konti mööda, tema pärusmaaks ju rohkem jazz- ja popmuusika. Ent läks siiski n-ö kindla peale välja: "Für Elise'st" läbi Bachi kohe Prokofjevi "Romeo ja Julia" manu, ei pääsenud Chopinist temagi. Randalu jälle käis välja impressionistliku kaardi (Debussy), edasi oli tema mängus mitmeid vaimukaid stiilipöördeid.

Teine voor kandis nime "Minu ettekujutus armastuse avaldamisest". Rannap tunneb end sellises olukorras ilmselt kõige paremini emotsioone artistlikult üle paisutades ning oma improvisatsioonidele paksult värvi võõbates. Mattisen see-eest võttis "armuasjades" kaaslaseks barokse aaria, emotsionaalses plaanis täielik kontrast Rannapi eelnenud tundetulvale. Järje võttis üle Kullerkupp, kelle esituses kõlanud "Kodumaine viis" viitas ühemõtteliselt kodumaa-armastusele – natuke jazzikastet Ellerile peale ja armastusavaldus valmis!

Järgnes voor "Minu ettekujutus rockist". Siin olid pianistlikud käekirjad mõistagi kõige erinevamad: kui Rannap improviseeris maneeris, mis talle omane vähemalt viimase veerandsajandi, hoogsalt ja kaasakiskuvalt, kuni õhk oli elektrit täis, siis Randalu kaldus heal juhul progerocki. Kui tema mängu üldse rockiks nimetada sai. Mattisen ja Kullerkupp läksid aga mõlemad rütmibluusi radadele, sealjuures viimane lõpetas oma mängu eheda klaveri-*boogie*'ga, kus ta näis tundvat end kui kala vees.

Mänguvoor "Autoportree heliloojana" näis mitmevõistlejad panevat selgelt ebavõrdsesse olukorda, on ju Rannapil heliloojana võistluskogemusi teistest rohkem. Siiski oskasid ka teised pianistid Reinu rujalikule melodismile südilt vastu astuda: Mattisen läbi tremolotega kõlaväljade, Kullerkupp tokaataliku etüüdlikkusega ning Randalu oma pidevalt teisenevate harmooniatega.

See-eest järgnev "Minu ettekujutus jazzist" võrdsustas skoori. Rannap mängis siin tsitaatidega "Helisevast muusikast" ja "Roosast pantrist" Gershwinini, millega pani ka saali rõkkama. Kui Mattisen jätkas muusikalide lainel võrdlemisi kontsentreeritult, siis Kullerkupp tegi vaimuka ja väleda sööstu "Kimalase lennu" poole, lastes passaažid klaverist kimalastena lendu. Randalult tuli jälle perfektselt väljamängitud lugu, mis pani kuulama oma leidlikult murtud harmoonialiikumistega.

Viimaseks vooruks oli "Hetkeimprovisatsioon", teemadeks publiku poolt vaheajal kirjutatud sedelid, mida vahekohtunik Eelmaa lavale toodud klaaskastist pimesi võttis. See oli tõeline kiirreageerimine – näiteks tuli Kullerkupul improviseerida "konnast, kes hüppas siili selga". Pianist lahendas selle hüppelise liikumisega klaviatuuril, mis lõppes muidugi paraja plärtsuga. Ning teistelgi tuli kiiresti luua mingi helipilt, mis sedeli ideega illustratiivselt seostuks.

Võistumäng lõppes finaaliga, kus esitati kahel klaveril ja kaheksal käel ühiselt uus teos, mille autoriteks kõik neli pianisti – igaüks on kirjutanud loosse oma minutipikkuse jupi.

Selles mitmevõistluses kaotajaid polnud, küll aga võitja publiku näol ja seda nii lõppkontserdil kui festivalil.

"Europa Festiva"– Eesti Euroopas

"Tahame oma kontsertidega näidata, et Euroopa muusika on homogeenne tervik, et see ei koosne mitte ainult traditsioonilisest euroopalikust kullafondist, vaid selle vääriskivide hulgas on ka uute Euroopa Liidu maade paljude rahvuslike heliloojate loodu. Ja me pakume teiste maade rahvusklassikute ja nüüdisautorite kõrval kõikjal võrdväärsena Eesti muusikat. Teiseks tahame rõhutada eri maade muusikute koostööd, see annab võimalusi koostada kavu, mis pole traditsioonilised ja mis aitavad ühtsemaks muuta kogu Euroopa pilti ka interpretatsiooni osas."

Niisuguste mõtetega läks Pärnu David Oistrahhi festivali (OF) ja selle eriprojekti "Europa Festiva" (EF) kunstiline juht tšellist **Allar Kaasik** äsja ajalehe Il Giorno Nuovo küsimustele vastates sealsete lugejate ette, oma teisel läbimurdel Euroopa festivalimaastikule, Europa Festiva kontserdi eel Milanos.

Oistrahhi festivali esimene väljasõit (Euroopa Komisjoni suurprojekti "Culture 2000" toel) sündis aastal 2003 kontsertidega juubilarlinnas Peterburis. Tänavune on juba Euroopa projekt enam kui 20 kontserdiga Eestis ja reas välisriikides, mille ettevalmistused algasid 2003. a. detsembris (samuti "Culture 2000" rahastamisel). Et osa selle kontserte leidis aset sel suvel Oistrahhi festivalil Pärnus, toetab Euroopa Komisjon nii ka meie festivali. EF esimene kontsert sai teoks Budapestis 9. V, peategelaseks noortest muusikutest koosnev Solti Chamber Orchestra, pidulikult viimaseks jääb kammerkava Kadrioru lossis 28. XII. Kuigi EFiga viiakse Eesti interpreete ja eesti muusikat üheksasse riiki, esineb ühiskavades muusikuid veel teistestki maadest.

See on Kaasiku sõnul uut tüüpi festival, Euroopa ühisfestival, mida veab Eesti, aga millel on kaaskorraldajaid ka mujalt, seekord eeskätt Lätist ja Leedust. Tõepoolest, Läti segakoor **Latvija** vaimustas suvel Pärnus kuulajaid nii oma kontserdiga kui koos **Peterburi Akadeemilise SOga**, kui mõlemaid juhatas maestro **Neeme Järvi**.

Pärast anti EFi kontsert Sigulda kirikus Maris Sirmaisi käe all, solistiks Allar Kaasik. Pärnu raesaalis mängis **Kaunase Kvartett**, **Maya Homburger** (Iirimaa) tõi juba OFi veteranina oma ansambliga kuulajate ette Biberi (EFi sarjas ka Riias) ning vanamuusika kava. Tuleb esile tuua, kui köitvate sarjadega EF end rahvusvaheliselt pakub: kontserdisarjades "Young European Talents", "Harmonics of Europe", "Chamber Europe".

OF ja EF ühise organisatsiooni aktiivsel toel, samas Allar Kaasiku isikus tellitakse uusi teoseid, et neid oma kontserdiketis ette kanda. Nii sündis eelmisel aastal Peterburi jaoks **Galina Grigorjeva** sooloteos tšellole "Recitativo accompagnato" (nüüd EFi kavas nii Milanos kui Ballytobinis Iirimaal), tänavu Grigorjevalt tellituna "There is a Time for Autumn" rootslaste **Kroumatale** ning "Svjatki" Latvijale, kauaoodatult sai teoks **Erkki-Sven Tüüri** "Spectrum IV" esiettekanne tšellole ja orelile Pärnus (EFi sarjas ka Kaunases, Porvoos, Göteborgis), moskvalaste **Iraida Jussupova** "Pošli nam Gospodi terpenja" ja **Roman Ledenjovi** "Rospev", leedulase **Vidmantas Bartulise** "I Like Marlene Dietrich", rootslase **Anders Nilssoni** "Lamento". Teise esiettekandena kõlas Kaunase Kvartetilt Kaunases ja seejärel Pärnus **Helena Tulve** "nec ros, nec pluvia..." Tellimus on käes ka kuulsal poola heliloojal **Henryk Mikolaj Góreckil**.

EFi geograafia ja tegelaskond on juba küllalt lai, olles ühtlasi peaaegu erandita ka eesti muusikakultuuri Euroopasse viimine. Enne OFi Pärnus esinesid Kaunases ka Iiri Kammerorkester Nicolas McGegani juhatusel ning Antti Siirala ja Kaunase Keelpillikvartett. Pärast OFi meenutab Kaasik, "missuguste geniaalsete poistega" ta andis koos kontserdi Gdanski kuulsas Balti mere kultuurikeskuses (29. VII): partneriteks Marko Martin ja Kalev Kuljus, mängiti tookord vaid Eesti muusikat – Grigorjeva, Pärt, Tüür, Vihmand, Tõnu Kõrvits, viimaselt "Wildflower'ile" lisaks uusoopuse "Wild Birds" (oboele, tšellole, klaverile) maailmaesiettekanne. Siis taas Kaunas, Sigulda, Liep ja (EFi tellimusena lätlanna Indra Riše "Kuningas Salomoni laulude" esiettekanne).

Milanosse läheb EF veel ka detsembris kavaga "Euroopa aastaajad", siis suurema kammergrupiga, kus kaastegevad ka tänavuselt OFilt tuttavad metsosopran Külli Tomingas ja pianist Luca Schieppatti ning kavas Kuldar Singi looming ("Aastaajad", "Madli jõululaulud"). Jääb veel lisada kontsert Austrias (kava pole veel lõplik) ja kolm kontserti Helsingis. Seal on koostööpartneriks Ida-Helsingi Musiikkiopisto, kaasas selle kooli laste- ja noorteorkestrid ning Sibeliuse Akadeemiaga ühine Helsingin Juniorijouset, samuti Helsinki Sinfonia, kõik sarjas "Young European Talents".

Priit Kuusk

SIRP*eri:*

FEMINISM

Feminism ei ole enam tont. Ega ju? Meie viimase aja meedias kohtab viimasel ajal rahulikus toonis, isegi asjalikke arutlusi võrdõiguslikkuse, meeste ja naiste töölerakendatuse ning palkade üle, ka koduvägivald ja tänavalapsed pole enam häbiväärne tabuteema. On tekkinud lootus, et meest ja naist ei hinnata enam ainult kui oma sugupoole esindajat, vaid ikka eelkõige kui isiksust. Kuid vaatamata üsna märgatavatele muutustele seadusandluses, avalikus arutelus, akadeemilistes käsitlustes, on stereotüüpilised mõttemallid ja arusaamad visad püsima.
Seekordne feminismi-eri pakubki seest ja väljast vaadet, sest ei feminism, nais- ega ka meesuuringud ei otsi endale ei intellektuaalset ega ka vaimset turvakodu, feminismi eesmärk on ikka olnud naiseidentiteedi seisukohast sootsiumikriitiliste, tülikate küsimuste esitamine, et mõista (ja muuta) ennast ning keskkonda.

R. V.

Detail rühmituse F.F.F.F.-i fotoinstallatsioonist "F-files", 1998.
REPRO

Meie igapäevane feminism

Eve Annuk

Juba aastal 1888 kirjutas Lilli Suburg oma ajakirjas Linda emantsipatsioonist ja naiste õigustest: Suburg väitis, et võttes naiselt vabaduse ja võimaluse haridusele, võttis mees naiselt ühtlasi ka iseseisvuse võimaluse. Seepärast kutsus Suburg naisi üles haridust omandama ja kõrgematele sihtidele pürgima: "Ärgake üles, Eesti naisterahvad, vaimu tuimusest, nõdrusest, pimedusest ja vaadake, kui kaugele, kui kõrgesse naisterahva vaimuloomus ülepea jõuda võib; hakakegi teaduste aabitsat veerima, hakake silmi ilu ilmutuste äranägemiseks teadmise varal heledamaks pesema!" (L. Suburg, Emancipirt! – Linda 1888, nr 7, lk 250).

Kuna Suburg oli oma ajast ees – tol ajal ei olnud lihtsalt nii palju haritud naisi, kellele Suburgi sõnum oleks pärale jõudnud –, jäid ka ta ideed paremaid aegu ootama. Samas märkas Suburgi terav pilk eesti naiste olukorra abitust, võrreldes Euroopa ja Ameerika naistega, sest Eesti ühiskondlikud olud olid naiste suhtes ebaõiglaselt piiravad: "Kui ka Eesti naisterahvas ligi sada aastat vaimu hariduses põlvest põlve edasi tungida katsuks, siiski ei jõuaks ta veel praeguste teiste kultuuramaade naisterahvaste vaimuharidusе tipuni, sest meie terve maa ja rahva olekud sünnitavad sellele teele ära võitmata takistusi ette." (samas lk. 250). Ent Suburgi feministlikesse ideedesse suhtuti tõrjuvalt – need ei sobinud kokku rahvusliku liikumise ideoloogide poolt naisele määratud rolliga – ja see märgistas negatiivselt ka naisemantsipatsiooni ideed.

Ligi sada aastat hiljem, XX sajandi üheksakümnendate aastate algul, kui mina hakkasin tegelema feminismi ja naisuuringutega, ei teadnud valdav enamik eestlastest sellest suurt midagi, meedias ei räägitud naiste õigusest meestega samaväärsele palgale ega koduste tööde võrdsemast jaotusest. Naisuuringud kui akadeemiline distsipliin oli päris tundmatu ka teadusliku uurimistööga seotud inimeste hulgas, rääkimata laiemast avalikkusest. Juba ainuüksi "feminismi" sõna tekitas negatiivseid reaktsioone ja vihapurskeid: selles nähti miskit, mis on eestlastele olemuslikult võõras ja ohustab rahvuslikku identiteeti.

Feminism negatiivse tähendusega ka XX sajandi lõpul

Nii nagu Suburgi ajal oli feminism negatiivse tähendusega, ei olnud ka veel XX sajandi lõpukümnendiks selles vallas toimunud olulisi muutusi: vanad hirmud naiste "liigsete" õiguste ees, mis viivad nad eemale naise "tõelisest" loomusest, ja sotsiaalne stigmatiseerimine, mis saatis feministlikke väljaastumisi meedias, kujundasid avalikkuse suhtumist naistemaatikasse. Vaevaliselt, kuid vähehaaval siiski, hakkas aga tekkima ka mõistvamat suhtumist feminismi, mis oli seotud ühiskonna kui terviku avanemisega, muutumisega endisest suletud, ideoloogiliselt kontrollitud süsteemist demokraatliku ühiskonna suunas.

Muutused on toimunud lühikese aja jooksul: nüüdseks on soolise võrdõiguslikkuse teema saanud eesti meedias suhteliselt igapäevaseks ja seoses soolise võrdõiguslikkuse seaduse vastuvõtmisega on see ka seadusloome osa. Muidugi on selle taga suuresti Euroopa Liitu astumisega kaasnenud surve näidata end välismaailmale võimalikult positiivses valguses, ent selle kõrval on siiski toimunud mingi nihe ka ühiskonnas endas. Kuivõrd sügavale see muutus ulatub, on iseküsimus: palju lihtsam on ju peita ebavõrdsuse väliseid märke (näiteks võtta vastu seadusi, mis näiliselt nagu kindlustaksid olukorra muutmise) kui muuta inimeste mõttemalle ja kultuuriteadvusse juurdunud praktikat. Argiteadvuse tasandil toimib ju jätkuvalt arusaam soorollidest kui "loomulikest" ja "bioloogiast tulenevatest", nagu on näha Interneti foorumites ja päevalehtede kommentaarides. Bioloogiale apelleeriv argumentatsioon näib nii põhjendatud, et vaevalt tuleb keegi mõttele küsida, mis on bioloogial pistmist näiteks pesupesemise või söögitegemisega, mis on läbinisti kultuurilised tegevused. Enamgi veel: vaevalt on üldse võimalik vaadelda mõnda inimtegevuse valdkonda lahus kultuurist: ka keel, mille kaudu me maailma tunnetame ja mõtestame, on kultuuri(line) produkt, mille mõistelised võrgustikud määratlevad meie arusaamu inimese "bioloogilisest" olemusest.

Traditsioonilised soorollid pole Eestist kuhugi kadunud, neid peavad loomulikuks eriti vanemaealised ja maaelanikud, nagu näitavad sotsioloogilised uuringud. Samas on selgelt märgatav suundumus kaasaegsema rollijaotuse poole noorema generatsiooni hulgas, kes peab enesestmõistetavaks kodutööde võrdset jaotamist või seda, et ka naine võib olla orienteeritud karjäärile. Selles mõttes oli huvitav jälgida kahte esimest "Naistevahetuse" saadet ja eriti netikommentaare, mis jagunesid leeridesse vastavalt sellele, kas pooldati traditsioonilist soorolli (maal peabki naine tegema kõik kodu- ja talutööd) või leiti, et normaalne on siiski see, kui mees ja naine osalevad mõlemad kodutöödes.

Arusaamad sõltuvad kultuurilistest diskursustest

Soolise võrdõiguslikkuse üheks põhiküsimuseks on olnud ja on võrdse töö eest võrdse palga saamise võimalus. Et ka see on jätkuvalt aktuaalne, näitas Poliitikauuringute Keskuse Praxis ja Avatud Eesti Fondi värske uuring "Naised-mehed Eesti tööturul: palgaerinevuste hinnang" (uurimus on kättesaadav Internetis: http://www.praxis.ee/data/Palgaerinevus_veebi0.pdf), mille põhjal selgus, et naiste ja meeste palgaerinevusi ei saa põhjendada ainult naiste ja meeste erinevate ametite, tegevusalade, hariduse ja muude taoliste teguritega, vaid selle taga võivad olla nii meeste ja naiste erinevad isiksuseomadused ning tööturukäitumine kui võimalik diskrimineerimine. Et see viimane tõdemus avalikkusele eriti ei meeldinud, näitasid reageeringud meedias, kus pigem eitati probleemi kui püüti tungida selle tagamaadesse. Turvalisem on ju uskuda müüte võrdõiguslikust Eestist ("eesti naine on alati olnud vaba ja iseseisev") kui seista silmitsi ebameeldivate tõdemustega.

Sooline problemaatika ei taandu siiski ainult kodutööde jagamisele või naise vabade valikute ja tööalase eneseteostuse õigustele, vaid sel on palju laiem ühiskondlik ja kultuuriline ulatus. Lisaks mõõdetavatele näitajatele nagu palgaerinevused või kodustele töödele kulutatud aeg on olulised mitmed muudki tegurid, mis kujundavad suhtumist naisesse või määravad naise rolli ühiskonnas ja kultuuris. Ennekõike on tegemist inimeste hoiakute ja väärtushinnangutega, aga ka kultuurilise pärandiga, mis kujundavad arusaama naisest ja naisele sobivatest rollidest. Kuidas võimendab kultuur, sealhulgas ka populaarkultuur, soolisi stereotüüpe? Kas me oleme üldse teadlikud, et meie arusaamad naiselikkusest/mehelikkusest ei ole meie vabade valikute, vaid kultuuriliste diskursuste (meedia-, ilukirjandus-, meditsiinidiskursus jt) poolt määratletud? See, mis argiteadvuse tasandil tundub "loomulik" ja "enesestmõistetav", osutub sügavamal uurimisel nendesamade kultuuriliste diskursuste poolt konstrueerituks.

(Järg lk 14.)

Feministlikul mõttel on koht meie kunstiajalugudes

Intervjuu kunstiakadeemia dotsendi Katrin Kivimaaga

TEET MALSROOS

Kirjutasid oma magistritöö Budapestis Kesk-Euroopa ülikoolis ja doktoritöö Leedsi ülikooli kunstiajaloo osakonnas. Mõlemas käsitlesid eesti naiskunstnikke, nende identiteeti, kunsti retseptsiooni, kohta, tähendust. Kas ja mis tähenduses võib kõnelda feministlikust kunstist ja kunstimõttest Eestis?

Feministlikku ja sootemaatikale keskenduvat kunsti Eestis käsitlesin tegelikult ainult oma magistritöös. Doktoritöö eesmärk oli vaadelda soolise ja rahvusliku ideoloogia ristumisi eesti professionaalse kunsti ajaloo vältel ehk siis aastatel 1850 – 2000. Loomulikult puudutasin oma töös nii feministlikke kui naiskunstnikke, kuid valikuprintsiip ei rajanenud nendel kategooriatel. Küll aga kuulub feministliku kunstiajaloo traditsioon minu teoreetilis-metodoloogilise pagasi hulka lisaks teistele kriitilistele lähenemistele (nagu sotsiaalne kunstiajalugu või postkolonialistlikud teooriad). Väga enesekeskselt võiksime sinuga mõlemad ju väita, et loomulikult on eesti kultuuris feministlik kunstimõte esindatud, kuna paljud meie endi kirjutised ja uurimused on kirjutatud selles võtmes. Samas oleks selline tõdemus kurb, kuigi ühe valdkonnaga seotud autorite arv on Eesti oludes enamasti tõepoolest väga väike. Just seetõttu tahaksin feministliku kunstimõtte olemasolu ja levikut testiva lakmuspaberina kasutada hoopis neid näiteid, kus feministliku kunstiajaloo metodoloogiad, teemad või küsimusepüstitused on leidnud koha nii üldistes kunstiajalugudes kui neis uurimustes, mille teemaks ei ole ei feministlikult ega sooliselt määratletud kunstipraktika või -mõte. Tooksin mõned näited. Feministlik kunst ja kriitika on eraldi välja toodud "Lühikeses eesti kunsti ajaloos" 1990ndate kunsti all ja selline lisamine on igati õigustatud. Just praegu paneb Ingrid Ruudi kokku uuenenud Ehituskunsti esimest numbrit, mis käsitleb soolist ruumi. Kohe-kohe tuleb kaitsmisele Heie Treieri doktoritöö eesti varamodernistlikust kunstist ja Pärsimäest, kus markeeritud teiste modernismi kujundanud kategooriate seas soolise erinevuse mõiste. Värskelt ilmunud Ene Lambi "Ekspressionism eesti kujutavas kunstis" kõrvutab naiste kujutamist ekspressionismis tollal levinud arusaamadega naiste ja naiselikkuse kohta. Karin Lutsu pärandi tõlgendamisel mängivad feministliku kunstimõtte traditsioonid ja kategooriad põhjendatult üha kasvavat rolli jne.

Mis puutub nüüd feministlikku kunsti, siis minu meelest on selle mõiste sisu juba piisavalt erinev feministliku kunstiajaloo omast, seega ei saa öelda, et üks oleks feminism kunstis ja teine kunstiajaloos/teoorias. Feministlik kunst ei ole ainult väljakujunenud traditsioon või diskursus, kuigi seda võib ka niimoodi vaadelda, ja teosed, mida keegi – kas autor või kriitik või publik – feministlikuks nimetab, on seotud feministliku kunstiliikumise traditsioonidega. Samas peame arvestama ka neid töid, mis selle traditsiooniga ei haaku või mis isegi sellele võib-olla vastu astuvad, mida on aga sellest hoolimata feministlikuna määratletud. Tuleb meelde, kuidas näitasin 1990ndate teisel poole Zagrebi naisuuringute keskuses Kiwa videot "Tüdruk rokib" , mida Eestis eksponeeriti feministliku ürituse raames. Suur osa vaatajaid arvas, et selles teoses pole midagi feministlikku- ja võib-olla otseselt polegi. Aga see ebamugav teos ütleb midagi tütarlapse (ja seeläbi ka naise) seksuaalsuse kohta ning on temaatiliselt feministliku kunstiga seotud. Kunst kui arutlus inimese ja maailma üle ei saagi alati ohutu või mugav olla ning sama kehtib feministliku kunsti ja teooria kohta. Selle eesmärk pole ehitada kellelegi, ka mitte feministidele endile intellektuaalset või vaimset turvakodu. Ja üldse pole mõtet rääkida ühest feministlikust kunstist/teooriast/filosoofiast, kuna selle mõiste all eksisteerib nii palju erinevaid ja tihti vastandlikke suundi.

Kas feminismi (sealhulgas ka feministlikku kunstimõtet ja kunsti) mõistetakse Ungaris ja Inglismaal ühtemoodi? Kui ei, siis milline on erinevus? Ja mis sa arvad, miks?

Peamine erinevus on johtub minu meelest samadest põhjustest, mis iseloomustavad ka eesti ja inglise ühiskonna erinevat suhtumist feministlikku ja soolisesse problemaatikasse. Inglise ühiskonda ja loomulikult ka akadeemilist mõtlemist mõjutas 1960ndate ja 1970ndate feministlik liikumine väga tugevalt. Kuigi eriti rämpsmeedias on feminismile loodud samasugune negatiivne imago nagu Eestis või Ungaris, siis sellistel lauslollusest või otsesest misogüüniast tulenevatel argumentidel, nagu seda võis kuulda meie parlamendis soolise võrdõiguslikkuse seadus-eelnõu arutelus, sealses avalikus diskursuses siiski kohta ei ole. Ja vähemalt minu isiklik kogemus näitab ka seda, et sugudevahelise suhtluse ja peremudelid on egalitaarsemad kui nendes ühiskondades, millel on riigisotsialistlik minevik ja kus puudub aktiivse naisliikumise traditsioon.

Eestis on vastu võetud võrdõiguslikkuse seadus, võrdõiguslikkus on viimasel ajal õige sagedasti ka ajakirjas kõne all olnud. Kuidas sulle tundub, kes sa oled nüüd Eestis tagasi, õpetad kunstiakadeemias, oled Ariadne Lõnga kolleegiumis, oled lugenud naisuuringuid puudutavaid loenguid ka pedagoogikaülikoolis, kas reaalselt on meie ühiskonnas võrdõiguslikkuse mõttes midagi muutunud?

Oleks naiivne eeldada, et niipea kui seadused on paberil fikseeritud, muutub midagi automaatselt. See ei tähenda, et seaduste vastuvõtmine poleks oluline, vastupidi, seadused fikseerivad ühiskonna õiguslikud normid ja väärtused ning avaldavad seetõttu olulist mõju ühiskondlikule meelsusele. Võrdõiguslikkuse ja eriti soolise võrdõiguslikkuse küsimus on meie ühiskonnas valus teema, aga juba see, et sel teemal nii palju räägitakse, on oluline. 1990ndaid iseloomustas probleemi mahavaikimine ja "üksikute hullude feministide" mustamine meedias. Kui aga üha suurem hulk naisi ja mehi hakkab igasugust võrdõiguslikkust toetama, siis on raske neid üksikuteks hulludeks tembeldada. Loomulikult ei tähenda feministlike seisukohtade toetamine veel nende elluviimist, muutusi tuleks tegelikust elust. Mulle tundub, et võrreldes 1990ndatega on olukord tunduvalt paranenud selles mõttes, et naiste eneseteadlikkuse tase on tunduvalt tõusnud. Omaette küsimus on see, kuidas meie olud lasevad naistel oma professionaalseid ja isiklikke püüdlusi teostada, sest paljud tööandjad näivad siiani lähtuvat sellest, et naine saab olla täisväärtuslik töötaja – kui üldse muidugi – ainult siis, kui tal pole perekonda.

Riikliku ideoloogia tasandil iseloomustab aga praegust olukorda kummaline segu läänelik-demokraatlikust ja väga konservatiivsest ideoloogiast. Viimase alla kuulub ka tugev iibepropaganda, mida küll ei toeta veel piisavad meetmed (kuigi vanemapalk on osaline samm paremuse suunas). Seega ei oska ma üheselt vastata. Mulle tundub, et peamine muudatus varasemaga võrreldes seisneb järgmises: võrdõiguslikkuse teemasid ei saa enam nimetada pseudoprobleemiks, nendest räägitakse; naiste eneseteadlikkuse tase ja soov oma olukorda parandada on tõusnud; noorema põlvkonna väärtushinnangud on ehk veidike rohkem mõjutatud egalitaarsuse ideest. Võib-olla on patriarhaalse ideoloogia positsioon veidike vähem kindel nii sümboolsel kui elulisel tasandil?

Samas on negatiivseid näiteid meedias endiselt jalaga segada: vaata kas või, mida kirjutas anonüümne Eesti Ekspress värske Nobeli preemia laureaadi Elfriede Jelineki raamatute kohta, kusjuures tundub, et tema põhiteost "Klaveriõpetaja" Eestis eriti ei tunta ja seda pole ka tõlgitud. Aga et tegemist on väga radikaalse ja provokatiivse feministliku autoriga, kelle teosed puudutavad elulisi teemasid, siis on meie meedial teda eriti lihtne marginaliseerida. Vahel on mul tunne, et meediakanalite kasutamine n-ö võitlusväljana võrdõiguslikkuse eest on kahe otsaga asi: muidugi jõuab siis sõnum paljudeni, aga samas ei saa autor kontrollida seda, kuidas tema sõnum meediakanalis vormistatakse. Meiegi ajakirjandus on üsna osav selles, kuidas kriitilise teksti kuuldavust ja väge vähendada või kuidas selle sõnumit moonutada.

Mis seisus on meie feministlik kunst ja kunstimõte? Alustasime ju suhteliselt hoogsalt 1990ndate keskel, manifesteeritult feministlikest kunstinäitustest sai kõnelda ka 1990ndate lõpul, praegu ju otseselt seda silti juurde ei panda. Olen neljal korral (iga kord uusi aspekte ning käsitlusi juurde otsides) lugenud kursust "Naised, kunst ja ühiskond" ja pean tunnistama, et möödunud aastal oli huvi märgatavalt väiksem kui 1990ndate keskel ja ka 1990ndate lõpul, ka kunstiprojektid ning teose feministlik analüüs, mida tudengid pidid tegema kursuse lõpul, olid varem tunduvalt huvitavamad. Milline on sinu kogemus, oled ju ka seda laadi distsipliine pidevalt õpetanud?

1990ndate keskpaika iseloomustas konkreetsete näituste ("Est.Fem", "Private Views", "Meta/Dialoog" jt) olemasolu. Tehti feministlikke suurprojekte ja nendes osalesid paljud autorid, kes võib-olla muidu poleks tingimata feministlike küsimuste ja sooproblemaatika vastu hakanudki huvi tundma. Selles mõttes on kuraatoriprojektidel väga oluline uusi diskursusi genereeriv roll. Võib-olla tundub sulle just nende väga palju 1990ndate kunstimaastikku mõjutanud näituste taustal, et praegu ei tehtagi eriti palju feministlikku kunsti ja et kuna feminismi terminit kasutavaid näitusi eriti palju ei ole, siis ei puuduta seda teemat eriti ka kriitika.

Samas tundub mulle, et paljud noorema põlvkonna kunstnikud on sellest diskursusest kaudselt mõjutatud, loodetavasti kehtib sama ka kunstiteadlaste kohta. Üliõpilaste huvi on täiesti olemas, kuigi võib-olla see pole tõesti nii massiline kui 1990ndate keskel, kui oli tegemist täiesti uue asjaga. Samas näib mulle, et kogu feministlikku kunstidiskursust ei peeta enam mingiks kurioosumiks ja see on väga positiivne tendents. Tudengid olid kevadistel eesti kunsti ajaloo seminaridel väga altid arutama selle üle, miks feministlikud suundumused kujunesid nii oluliseks kaasaegse eesti kunstis, millised on selle nähtuse sotsiaalsed juured, kas sellisel kunstil on meile midagi olulist öelda ning kas ta suudab genereerida muutusi ühiskondlikus teadvuses.

Kas feministliku kunstimõtte kogumik "Pandora laegas" vajab teist osa, sest sinna on ju koondatud tõesti vaid krestomaatilised tekstid, 1970ndatest ja 80ndatest. Milliseid autoreid võiks uus kogumik haarata?

Ma põrkun tekstide puudumise probleemiga kokku pidevalt ja mitte ainult seoses feminismi teemaga. Muidugi võib öelda, et need, kes tunnevad huvi feministliku kunsti ja kunstiajaloo vastu, võivad sellealaseid tekste lugeda võõrkeeles, aga sellisel juhul võiks kogu eestikeelse humanitaarhariduse mõttele kriipsu peale tõmmata (paljud pragmaatikud nii usuvadki). Usun, et uue temaatilise kogumiku ilmumine edendaks mitte ainult feministliku kunstimõtte arengut, vaid oleks oluline panus eesti kultuurivälja kujundamisse. Kultuurilise mõtte transformatsioon aga omakorda mõjutaks ühiskondlikke mõttemalle laiemalt: seega oleks n-ö teisel "Pandora laekal" laiem mõjuväli väljaspool akadeemilise kunsti(ajaloo)hariduse valdkonda. Mis autoritesse puutub, siis piirduvad minu teadmised peamiselt angloameerika akadeemilise traditsiooni esindajatega, aga võibolla oleks huvitav heita pilk ka teistesse kultuuridesse (näiteks Leena-Maija Rossi kaasaegse soome visuaalse kultuuri sooline analüüs võib meie kontekstiga paremini haakuda kui mõne maailmanime tekst).

Nimetaksin võib-olla kahte teemat, mis mind ennast huvitavad ja mis vajaksid tekstikogumikke ka õppe-eesmärkidel: feminismi ja modernismi problemaatika ning visuaalkultuur. Eriline vajadus on ühe korraliku (tõlke- ja originaaltekstidest) koosneva feministliku visuaalkultuuri kogumiku järele. Visuaalne kultuur on üks neid valdkondi, kus kõige olulisemalt kujundatakse välja ja kinnistatakse soolisi rollijaotuse ja stereotüüpe, need pildid ümbritsevad meid kogu aeg ning mõjutavad nii otseselt kui kaudselt meie käitumismudeleid ja arusaamu. Alles hiljuti kuulsin peda reklaaminduse eriala üliõpilastelt, et neile tulevad kohalikud reklaamigurud siiani rääkima sellest, kuidas palja naise kehaga saab pea kõike edukalt müüa. Küsimusi selle kohta, millise ühiskonna me sellise ideoloogia alusel kujundame, reklaaminduses loomulikult ei esitata. Aga visuaalkultuuri uuringud teevad just nimelt seda.

Küsitlenud Reet Varblane

Meestõde ja naisõigus

Vestlevad eestikeelse Cosmopolitani peatoimetaja Merle Liivak ja EKSi kvartalikirja Vihik vastutav väljaandja Berk Vaher.

B.V.: Postimehes Ariadne Lõnga käesolevat numbrit tutvustades viitab Kadri Tüür muu hulgas Loone Otsa vanade Siluettide põhjal tehtud uurimusele, "mis võiks ehk naisküsimusega tegelemisele võita nii mõnegi potentsiaalse Stiina või Stiili lugeja". Kas Stiina, Stiil, Cosmopolitan jne siis ei tegelegi "naisküsimusega"? Mis küsimus see üldse selline on?

M. L.: Seda on komplekssselt raske öelda, sest igal naisteajakirjal on oma suund ja küsimused. Kuidas üldse defineerida naisküsimust? Kas naisküsimused on need, millega tegeleb feminism? Feministe on aga radikaalsemaid ja liberaalsemaid. Naised ja mehed ei ole samasugused – neil on omad tugevused ja nõrkused juba bioloogilises mõttes. Nad on erinevad ja neid erinevusi tuleb aktsepteerida. Ja kui naisteajakirjad tegelevad naiste huvide ja omadustega ning nende rõhutamisega (näiteks mood ja ilu!), siis ka see võib olla naisküsimus: olla oma võimete piires parim. Tee või tina, tänapäeval on naistele oluline ennast rohkem üles lüüa – nii nagu loomariigis on kombeks isastel. Pole mõtet seda alla suruda.

Tundub, et vähemalt meie kultuuris on seksuaalsust seostatud millegi alamaga, mis ühel endast lugupidaval kodanikul väljendub salaja teki all. Võib-olla on enda üleslöömise suhteliselt süütu tähenduse ja edumeelse kuulsuse ära rikkunud sellega liialdavad prostituudid, ent üldine eelarvamus on, et kui noor naine näeb super välja, seisneb tema elumõte vastassugupoole teenindamises. Ma arvan, et naiselikult hea väljanägemine pole midagi sellist, mida peaks vältima, loodusest antud seksuaalsuse vastu ei ole mõtet võidelda. Kui mul on hirm, et stilettodes võetakse mind seksobjektina, lohutan end sellega, et ka mehed on minu jaoks samasugused seksobjektid.

B. V.: Huvitav, et soouuringute ajakirjas Ariadne Lõng käsitletakse seksuaalsust suhteliselt vähe. Näiteks on siin Malle Järve põnev artikkel meeste ja naiste erinevast ajakasutusest: kui palju kulutatakse aega kodusele tööle, palgatööle, kui palju on vaba aega... Seda, mis puutub lähisuhetesse või seksuaalsusse, pole aja liigitamisel üldse arvesse võetud! Teine asi: alapealkirja kohaselt on see naisja meesuuringute ajakiri; meesuuringuid on käesolevas numbris aga minimaalselt. Lisaks ajakasutusele ja Silueti-loole, kus on ka veidi meestemoest juttu, arvustatakse artiklikogumikku "Mehe ettekujutus võrdõiguslikkusest" – kusjuures üsnagi sapiselt. Ajakirja tegijad ei ole päriselt suutnud meesuuringuid kaasata. Kõige suurem sõimusõna või "koll" tundub Ariadne Lõngas olevat "traditsioonilise soorolli stereotüüp".

Üks intrigeerivamaid artikleid selles Ariadne Lõnga numbris on Katri Eespere tehtud tüdrukute söömishäirete uurimus. Autor väidab muuhulgas, et ühelt poolt nähakse naisi seksobjektidena, teiselt poolt tänapäeval tahetakse juba, et nad oleksid targad, tugevad ja otsusekindlad; ning see teostamatu täiuslikkuse nõue tekitabki söömishäireid.

M. L.: Kui nõudmised on absurdselt kõrged – olgu siis naiste või meeste suhtes –, siis tulebki kollaps. Vastupidiselt naistele oodatakse meestelt jällegi palju tööd. Kui meestele makstakse sama töö eest rohkem palka kui naistele, siis ometi oodatakse neilt ka selle võrra rohkem. Nii nagu volüümikas tütarlaps võib tunda survet muutuda piitspeenikeseks, panevad ühiskonna ootused meeste suhtes mehi üle töötama, see häire on toonud kaasa palju muresid, üldjuhul kaasneb sellega suhtekriis. Sellised mehed on samasugused kannatajad.

B. V.: Töönarkomaanial ja meestele osutataval survel pole sugugi olematu roll selliste väga valusate küsimuste puhul nagu koduvägivald ja prostitutsioon. Vägivaldsete meeste vastus on sageli, et "naine näris mu kallal nii kaua, et miks sa nii palju raha ei teeni kui naabrimees, mis mees sa üldse oled, ja siis läkski nii".

M. L.: See on teema, millega tuleb tegeleda, ükskõik, mis suunas see agressioon toimub. Aga mehed ju ei kurda, neil pole kombeks oma probleemidest rääkida.

B. V.: Samas, Ariadne Lõngas häiris mind kõige rohkem mitmes tekstis kõlav suhtumine, et naised on kuidagi alla surutud, ahistatud, nõrgematel positsioonidel – see on ohvrikompleks. Kui sa seda pidevalt kuulutad, siis hoopis tugevdab see ettekujutust, et mees ongi tugev ja naine nõrk. Mullegi on sümpaatsem, kui tuuakse välja naise erilised tugevad küljed.

M. L.: See on jama, kui naisi kujutatakse portselannukkudena, kes vajavad mingit erilist kaitset. Ehk seetõttu on feminismi ideoloogia minust kaugeks jäänud. Sookvootide kehtestmise ideed, midagi on räägitud ka riigikogust, hirmutavad mind millegipärast. Mingis osas aga hoian ma aktiivsetele naisõiguslastele pöialt, näiteks meeste kirjutatud meestekeskse ajaloo ümberkirjutamisel. Kuigi, jah, ennekõike näen feministide rolli reaalsete probleemide lahendmisel ühiskonnas.

B. V.: Kas naisuuringud ei peaks tegelema kõigepealt naiste eneseteadvuse tõstmisega? Kui seda viljeldakse säärases rangelt akadeemilises väljaandes, kipub paraku jääma mulje "kommunismi ehitamisest", mis laiema ringini ei jõuagi. Selle lugejaskonnas, feministide ringis ja ehk ka intellektuaalide hulgas, on soorollide jaotus nagunii liberaalsem. Need, kellele vastavat teavet kõige rohkem vaja oleks –, nn lihtinimene, kelle peres võivad soorollid olla väga konservatiivselt paigas – ei saa sellest diskussioonist midagi, see ei küüni temani. Kui palju naisteajakirjad vahendajarolli täidavad, kui palju nad neid uurimusi kasutavad?

M. L.: Kardan, et väga vähe. Niipalju kui mina olen naisteajakirjandust jälginud ja ise selles olnud. Aga see ei tähenda, et nad paralleelselt samade küsimustega ei tegeleks. See võib avalduda akadeemilistele tekstidele kontrastiks teises vormis: näiteks võib mõni naispersoon portreeloos oma naisküsimuse tõekspidamisi avaldada, mis võib kaasa tuua kas või sisediskussiooni lugejas.

B. V.: Kuidas sa suhtud neisse (justkui ka uuringutega tõestatud) väidetesse, et tippjuhikohtadel on naisi liiga vähe ja nad saavad liiga vähe palka?

M. L.: See olukord peab tõesti muutuma. See on paljugi ka naiste julguses kinni. Naised on alalhoidlikumad ja ehk on neid ühelt poolt tagasi hoidnud riskide vältimise vajadus. Samas on kriitiline hetk ka siin, kui naine hakkab peret looma – siis tekib ta "karjääriredelisse" auk...

B. V.: Ariadne Lõngas on Tiina Raitviiru uurimus naistest firmajuhtidena. See on hästi asjalik, ent häirib kurtmine, et miks naisjuhte ei ole üldse ehituses või metallinduses. See, kas nad on seal või ka riigikogus, peaks ikkagi ennekõike tulenema kompetentsist.

M. L.: Kui naistel on võimalus minna õppima inseneriks, aga nad lihtsalt ei taha, ju see siis lihtsalt ei haaku nende loomuga. Kui ta saaks end märksa mõnusamalt teostada näiteks kohvikupidajana, andku siis minna. See valik inseneriks hakata võib tuleneda ka ajutegevuse erinevustest, mida meestel ja naistel on tõestatud ju.

B. V.: Bioloogiline determinism, oi-oi-oi ☺ Ent kõige imelikum selles naisjuhtide artiklis on too läbikumav seos, et õnn tähendab edu, edu tähendab raha ja et see on justkui tohutu puudujääk, kui naised ei ole mingeil rasketööstuse juhikohtadel, mis toovad palju raha sisse. Ja see suhtumine, et kultuuri- ja sotsiaalvaldkonnas on naistel küll suhteliselt tugev roll, aga need on ju "pehmed" valdkonnad! Mispärast "pehmed"!? See on järjekordne ohvrikompleksi näide. Miks on kultuur või sotsiaal nii väga "pehmem" kui ehitus? Minu meelest need on väga rasked valdkonnad!

M. L.: Kultuuris on inimsuhetega rohkem pistmist ja naised on suhtlemises nobedamad. See võib olla müüt, aga tundub, et naised suudavad olla korraga praktilised ja emotsionaalsed. Tüüpiline ju, kui tahad mehele mingist probleemist rääkida, pead alati seda momenti valima. Kui sõidad mingi emotsionaalset reaktsiooni nõudva probleemiga talle sisse just siis, kui tal on praktiline faas, siis ta lihtsalt ei suuda sind aidata.

B. V.: Miks naisi pole ehk poliitikas nii palju kui tahetakse, ei tulene ehk ilmtingimata sellest, et neid ei lasta sinna, vaid naised ei tunne eriti huvi "kombinatoorse spordi" vastu poliitikas. See on sageli nagu strateegiamäng tiimide vahel. Samas on praegu Tartu linnapea naine, riigikogu spiiker on naine... Kui ma vaatan veel muid oma tegevusalasid ja seda, kellele nendega seoses vastust pean andma, siis Tartus kultuuriosakonna juhataja on naine, ülikoolis on mu teaduskonna ja õppetooli juhatajad naised, ajakirjanduses ja raadios on mitmeid naistoimetajaid... Minu meelest on see suurepärane!

M. L.: Agne Trummal kirjutab Cosmopolitani esimeses numbris, miks naine on parem ülemus. Naine suhtleb rohkem: kui on kriisiolukord, siis selle asemel et joosta ühest kohast teise ja otsuseid langetada, naine räägib alluvatega või teiste asjaga seotud inimestega. Ajal, mil sümboolse töö osakaal üha suureneb ja üha enam sõltub inimsuhetest, inimeste koostööst, on just naisjuhtide headel omadustel rohkem rakendust. Kultuur paneb paika ootused. Kuigi nende ootuste seas on palju aegunut ja mõttetut, ei ole need ilmtingimata negatiivsed või minu soovidega vastuolus.

B. V.: Ideaalid on kohati liiga ühekülgsed, erinevaid võimalikke identiteete ja eeskujusid peaks rohkem olema. Kui mehe- ja naiseideaal on väga üheselt paigas, on selge, et kõik ei suuda nendele vastata. Kuid kehtivale ideaalile tõesti vastata suutvat inimest ei tohi ka hakata mingiks mutandiks pidama.

M. L.: Ma tahaks näha seda keskmist naist, kes ostab ajakirja, mille kaanel on tema ise oma vigadega: akne näol, sangakesed puusade kohal – kes pole endaga rahul... Ta ei taha seda, sest ta püüdleb mingi ideaali poole. Muidugi on liiga palju nõutud, et kõik näeksid välja nagu kaanetüdrukud. Ent midagi see meie psühholoogiast siiski reedab, et ostame ilusa kaanetüdrukuga ajakirja.

B. V.: Samamoodi on meesterahvastel – ilus tüdruk lihtsalt inspireerib. Iluideaal on kogu aeg olemas olnud. Ta on muutunud, aga kogu aeg olemas olnud; see, kui palju neid ideaale paralleelselt on, sõltub ka nendest, kes selles kultuuris parasjagu tegutsevad.

M. L.: Loomulikult see diskussioonide käigus muutub. Kui me räägime sellest, et ajakirjade kaaned on anorektikuid täis, siis ehk autoriteetsemad arvamusliidrid ajakirjade seas hakkavad ka matsakamaid tüdrukuid kaanele panema ja see muudab ka arusaamu iluideaalist. Aga see on aeglane protsess.

B. V.: See pinge ja traagika ideaaliga suhestumisel on kuhugimaani vist ka paratamatu. Kui on moes volüümikamad naised, siis süstitakse silikooni... vanasti pandi takku sukkade sisse – ma ei arva, et see oli väga mugav. Sa võid pjedestaalile tõsta välimuselt ilmetu, kuid väga intellektuaalse naise – siis leidub tüdrukuid, kes end seetõttu lolliks õpivad.

Tugev mees reeglina ei karda tugevat naist. Aga seda isiksuse tugevust ei maksa ka forsseerida, et kuidagi nähvad või annad pasunasse. See tuleb tõesti välja teistes asjades, oma loomulike tugevuste ärakasutamises. Feminism peab nende tugevuste rõhutamise asemel tihti süüdistuskõnesid nii naistele kui meestele: et kui keegi kuskil kaanel poseerib, siis ta justkui tugevdab traditsioonilisi soorolle... Igasugust väljakujunenud arvamuste ja valmis vastuste kriitikat on alati vaja, aga kohati see kriitika kipub ära unustama seda, et traditsioon ei ole küll loodusest ega Jumalast ette antud, kuid juba see, et tegu on traditsiooniga, annab tunnistust, et see on mingil ajal olnud kasulik ja vajalik. Nii on antud kultuur toiminud ja ennast elus hoidnud. Mitte, et neid tavasid poleks vahel vaja teravalt vaidlustada. Aga vahel tundub, et laskemoon kulub valesse kohta. Tahes-tahtmata mõned probleemid on akuutsemad kui teised. Näiteks kaanetüdrukute arvustamine võib olla iseenesest huvitav, kuid see on siiski tunduvalt tähtsusetum kui prostitutsiooni või koduvägivallaga seotud probleemid.

Samas jällegi on näha, kuidas Eesti on kujunemas rahvusvaheliseks jõmmide turvakoduks. Arenenumais ühiskondades pole selline käitumine enam aktsepteeritav ja siis tulevad nii Briti kui Skandinaavia jõmmid siia pidutsema.

M. L.: Ju siis on siin ka selliseid naisi ees ootamas, kes tahavad elult kingitusi. Maatüdrukud tulevad linna, et iseseisvad olla, kuid samas ootavad imet, mis nad kiiresti rikkaks teeks, või loodavad teatavatele käitumisvõtetele. On ka mehi, kes elavad teiste kulul, aga nad mängivad selle välja ja neid armastatakse. Aga need on ka väga üksikud näited. Ja eks neil on ka spetsiifilist laadi kriisid ja probleemid.

Merle Liivak

Berk Vaher

Meie igapäevane feminism

(Algus lk 11.)

Naisuuringute roll ongi olnud ühiskonna ja kultuuri kriitiline analüüs soolist aspekti silmas pidades. Akadeemilise valdkonnana on see mujal maailmas viimasel kümnendil olnud mõjukas ja ka Eestis on sel juba teatav kandepind, mille kõige nähtavam märk on nais- ja meesuuringute ajakiri Ariadne Lõng. Vaielda võib selle üle, kuivõrd ulatuvad akadeemilise uurimistöö tulemused igapäevaellu: kas üks teadusajakiri saab seda otseselt mõjutada? Ent oluline on kas või vastava eestikeelse mõtlemisviisi loomine: seni, kuni mingil nähtusel ei ole nime ja sellest ei räägita, seda nagu polekski olemas. Näiteks alles hiljuti ei "olnud olemas" naiste vastu suunatud vägivalda ega naiste diskrimineerimist tööelus.

Sooline ebavõrdsus on samas seotud paljude teiste ebavõrdsuse vormidega, nagu ealine, rahvuslik, rassiline jm. Eestis kui postsotsialistlikus riigis on senini nii palju mitmesugust ebavõrdsust, et võib tunduda põhjendamatuna tõsta neist esile ainult üht – soolist ebavõrdsust. Võib õigustatult küsida, miks on naiste-meeste vaheline ebavõrdsus olulisem kui näiteks ealine ebavõrdsus või linnas ja maal elavate inimeste ebavõrdsus? Nii nagu naistel ja meestel ei ole Eestis võrdväärseid võimalusi, ei ole neid võrreldes linnainimestega ka maal elavatel inimestel, kellele on paljud avalikud teenused kättesaamatud just elukoha tõttu.

Meie tänaseid hoiakuid võrdõiguslikkuse suhtes mõjutab (tahame seda endale tunnistada või mitte) ka nõukogude aja kogemus, mil seda sõna kasutati retoorilise kattevarjuna tegeliku poliitika peitmiseks. Nii nagu Nõukogude Liitu kuuluvad vabariigid ei olnud tegelikult "vabad" ja "võrdsed", ei tähendanud ka Nõukogude Liidu sooline poliitika naiste-meeste tegelikku võrdsust ei ühiskondlikus ega perekondlikus elus. Soolise võrdõiguslikkuse retoorika taga peitus NSVLi vajadus tööjõu järele: töötegemine ei olnud selles riigis mitte õigus, vaid kohustus, millest ei päästnud ka väikeste laste olemasolu. Siit ka põhjus, miks lasteaedade kõrval loodi hulgaliselt lastesõimi ja ööpäeva- ning nädalarühmi. Ametliku retoorika varjus kehtis tegelikult patriarhaalne ideoloogia: naised viidi küll kodust välja tööle, kuid sellega ei kaasnenud peresisese rollijaotuse muutust, naised pidid lihtsalt tegema kahekordse tööpäeva, lisaks ametitööle ka kõik kodused tööd, mis NSVL-i vähearenenud defitsiidimajanduses tähendas aeganõudvat ja sageli rasket käsitsitööd. Selles mõttes on isegi kummastav, et nüüd, kui kodutööd on tänu kodumasinatele tunduvalt kergemad, on mehed kergemini valmis neis osalema kui ajal, mil see oleks rohkem nõudnud mehelikku jõudu. Et sooline problemaatika ei puuduta ainult naisi, vaid ka mehi nii otseselt (küsimärgistades mehe rolli tänases maailmas) kui kaudselt (naiste otsustus- ja sõnaõiguse kasvu kaudu), on mõistetav, miks see tekitab ühiskondlikke eriarvamusi: privilegeeritud ei taha loobuda oma eelistest ja hirm muutuste ees sunnib harjumuspärasest kinni hoidma. Mõnikord toimuvad muutused aga nii märkamatult, et seda mõistetakse alles uues situatsioonis. Tagasiteed XIX sajandisse, *Kinder-Küche-Kirche*-ajastusse enam nagunii ei ole, tehnoloogiliselt arenenud ühiskond ei saaks seda endale ka lubada. Ja kuigi kõige aeglasemad nihked toimuvad ühiskonna mentaalsel tasandil – inimeste hoiakutes ja väärtushinnangutes, toimuvad need ükskord ikka, nii nagu vesigi uuristab kivisse lõpuks augu.

Ariadne Lõngast ja Ilmi Kollast

Toomas Liiv

Ariadne Lõng. Nais ja meesuuringute ajakiri. ENUT, 1/2, 2003.

Ilmi Kolla 1948. aastal. KIRJANDUSMUUSEUMI ARHIIV

Eestikeelse nais- ja meesuuringute ajakirja Ariadne Lõng näol on tegemist igati esindusliku üllitisega, mille kirjutised on vormistatud rahvusvahelisel tasemel, s.t näiteks juba alguses öeldakse lollikindlalt ära, millest artiklis juttu on (mõni akadeemiline eurolugeja äkki ei saa aru!) jne. Intrigeeriv on küll asjaolu, et selle väidetavalt ka meesuuringutega tegeleva ajakirja toimetuse kolleegiumis (toimetajatest rääkimata) ei ole mitte ühtegi meesterahvast. Samas, kui eelnenud ajaloolist tausta silmas pidada – eks ole mehed ka nii kõikvõimaliku diskrimineerimise kui igakülgse represseerimise igati ära teeninud. Ariadne Lõnga kõnesolevas numbris leidub peale väärtuslike tõlgete ja arvustuste kahte liiki kirjutisi.

Esiteks on siin n-ö maaletoovad kirjutised (kes on kes ja mis on mis?), mida kõnesolevas numbris nauditavalt esindab Tiina Kirsi "Sissejuhatus "Naiste aega"". See on juba ärkamisajast alates eestikeelsust teljestanud žanr, milles eestikeelsele lugejale tema emakeeles tehakse selgeks teda ümbritsev teiskeelne (võõrkeelne) tegelikkus. Siin on reeglina tegemist "teise" või "võõra" kodustamisega, rahvavalgustusliku ideoloogiaga, mille käimapanijaks ning klassikaks võib pidada meie lauluisa Kreutzwaldi üllitist "Ma-ilm ja mõnda, mis seal sees leida on" (1848-1849).

Teiseks on Ariadne Lõngas aga tegemist uurimuslike kirjutistega, mida tuleb eriliselt hinnata. Vaadeldavas numbris on selle laadi "point" kahtlemata Raili Põldsaare kirjutis Simone de Beauvoir' teksti "Teine sugupool" (prantsuskeelne esmatrükk 1949) eestikeelse tõlke (1997) kohta. See ühendab maaletoomise uurimuslikkusega. Põldsaar tõestab, et vaadeldav tõlge on kehvemast kehvem. Tunnistan siinkohal kehkenpükslikult, et käisin ka ise mõned aastad tagasi rahvusraamatukogus Beauvoir' teksti ingliskeelset tõlget lugemas ja panin samuti tähele, et eestikeelne tõlge on kummalisel kombel poolik, kärbitud, n-ö "teistsugune". Ning siin see "point" ongi! Mida tegelikult ikkagi tähendab eestikeelseks tehtud nn. Euroopa? Kas eestikeelne feminism on ikka see, mis mujal, näiteks nn. Euroopas kehtib? Kus lõpeb lingvistika ja kus algab alasti epistemoloogia? Kas meie (tillukene) eestikeelne maailm on n-ö adekvaatne? Kas kõik need suured eestikeelseks tehtud autorid (nimetan ainsa lisanäitena Jacques Derridad) on ikka "adekvaatselt" eestindatud? Põldsaar väidab Beauvoiri näitel, et ei ole. Olen sellega kahesajaprotsendiliselt nõus. See on äärmiselt oluline kirjutis. Iga "õige" eestlane peaks olema võimeline euroopalikult klassikalisi tekste mõnes imperialistlikus/koloniseerivas (kas vene või inglise) keeles lugema – seda selleks, et adekvaatselt mõista "ma-ilma ja mõnda, mis seal sees leida on". Euroopa võib ju näiteks Brüsselis nii mõnegi teksti eesti keelde tõlkida, ent seesama Euroopa ei hakka meiega mitte kunagi eesti keeles rääkima. Tänase Eesti üheks võimalikuks väljundiks nn. Euroopas on (õnneks? kahjuks?) umbkeelsus.

Annuki Kolla käsitlus kui nihe eesti kirjandusdiskursuses

Juhiksin siinkohal eriliselt tähelepanu ühele Ariadne Lõnga kõnesoleva numbri uurimuslikest kirjutistest, mis on niisama pöördelise tähendusega. See on Eve Annuki käsitlus Ilmi Kollast (1933 – 1954). Kahtlemata on Kolla – vaatamata oma loomingu nappusele ja teatavale ideologiseeritusele – üks eesti olulisemaid luuletajaid. Tõsi, talle oli elamiseks ja luuletamiseks antud väga vähe aega. Ent ta oli see, mida üks luuletaja olema peab: elamiseks avatud elu. Raske on leida eesti luulest mõjuvamat, hingehakkavamat teksti kui 20-aastase Kolla surmateadvust sõnastav "Nukrad hetked" (kirjutatud 25. novembril 1953). Meie kirjandusteaduse teadaolevalt kõige neitsilikuma esindaja Helene Siimiskeri poolt aastal 1966 paberile pandud Ilmi Kolla käsitlust kõigis oma võimalikes binaarsustes ja dihhotoomiates on kõnesolevas Ariadne Lõngas küll armutult, ehk isegi liiga lahmivalt lammutatud. Nii kirjutab Eve Annuk: "Siimisker on püüdnud hoolikalt siluda või peita Kolla elukäiku puudutavaid probleemseid ja küsimusi tekitavaid asjaolusid, näiteks vajadust luuletamisega perele raha teenida või kollektiviseerimisega kaasnenud tegelikku vaesust ja viletsat elujärge maal, mistõttu Kolla perekond oli rahalistes raskustes." (lk 87). Naisuurimuslikus plaanis ja soorollide osatähtsust silmas pidades on aga kindlasti kõige radikaalsemad need Annuki kirjutise lõigud, kus akadeemilise korrektsusega mainitakse väga noorelt surnud Kolla alkoholilembust ning flirtimiskalduvust. Intrigeeriv on näiteks lk 85, kus muu hulgas tsiteeritakse Aarne Rubeni radikaalset artiklit aastast 2001 ("Ilmil oli palju austajaid, ta oli harjunud, et mehed avaldavad talle armastust.") ja mainitakse 17aastase poetessi alkoholitarbimist nii Taagepera sanatooriumis detsembris 1950 kui ka hiljem ("Alkoholi tarbimine ei olnud talle võõras /—/"). Niinimetatud neitsilikkuse ja süütuse kui maskuliinse mudeli põhilisemate repressiivsete komponentide diskrimineerimine ongi üpris oodatud nihe eestikeelses kirjandusdiskursuses. Täpselt iseloomustab Annuk selles plaanis Ilmi Kollat: "Kujutluspilt saatuslikult haigest andekast tütarlapsest, mis raamib Kolla-käsitlusi, on oma traagilises emotsionaalsuses kindlasti võluv ja meeldejääv. Kujutluspilt noorest naisest, kes iseteadlikult suhtles meestega ja oskas ära kasutada oma naiselikke võlusid, pole kindlasti nii süütu." (lk 86). Eesti naisuuringutele jääb väga oluliseks väljakutseks siiski Ilmi Kolla surmaeelselt müstilise, vaid üheksa päeva kestnud abielu (sõlmiti 9. detsembril 1954 kellegi raudteelasest Gunnariga, kusjuures Kolla suri juba 18. detsembril!) seletamine ja kommenteerimine. Kahtlemata on tegemist eesti kultuuriloo kõige kummalisema abiellumisega. Mida see "sanatooriumiarmastus" endast õigupoolest kujutas? Mida see tähendas stalinlikus Eesti NSVs? Ja siis veel õnnetu Vladimir Beekman oma saatusliku kirjutisega 1952. aastast, milles ta kutsub Kollat üles olema "veendunud, kirglikult ideeline võitleja kogu maailma lootuse – kommunismi – eest."! Kas tõesti oli ka Beekman Ilmi Kollasse armunud?

Soouuringud gender-uuringuteks

Eeltoodu kätkeb endas vaid paari mõttejuppi seoses Ariadne Lõnga kõnesoleva numbriga. Kõigest paraku ei jõua kirjutada, kuid kõik on hea. Olge tänatud, tegijad! Tegemist on sisuka ja vajaliku väljaandega, mille jaoks, muuseas, tuleb Eesti Vabariigi tulevikus alati raha leida. Minu jaoks on aga ikka probleemiks olnud mõiste "soouurimine" ja mõned teisedki naisuuringutega kaasnevad terminid. "Soouurimine" seostub (vähemalt minu jaoks) millegipärast sõnaga, mille nominatiivsus on "soo", mitte "sugu". "Soouurimine" seostub näiteks botaanikaga, isegi melioratsiooniga, maaparandusega, kraavide kaevamisega niiskesse pinnasesse, selle pinnase n-ö torutamisega jne. Võib-olla on põhjus selles, et olen okupatsiooniajal ka ise töötanud maaparanduses nn latipoisina. Ent ikkagi… Kas poleks kavalam hakata kogu seda eestikeelset "soouuringute" värki nimetama inglispäraselt "gender-uuringuteks". Venelased ju ütlevadki "gendernõje" uuringud. Kas peaksime meie siinkohal venelastest viletsamad olema? On ju meie emakeeles juba kodunenud nii ilusad sõnad nagu "sõu" (inglise "show"), "tiim" (inglise "team") ja "sopp/soppama/sopping" (inglise "a/the shop", "to shop" änd "shopping"). Ning naistele ju meeldib sopata.

Miks minna taas ooperit kuulama?

"La traviata" keskmes on laulja kui looja

Tiiu Levald

Giuseppe Verdi "LA TRAVIATA" esietendus 28. X Vanemuise väikses majas, lavastaja Taisto Noor, dirigent Hendrik Vestmann. Osades Svetlana Trifonova, Valentina Kremen, Jan Oja, Aare Saal jt.

Miks minna ooperimajja, kui tead "La traviata's" igat viisijuppi peast, tunned lugu läbi ja lõhki kõigis varjundites, sest oled kuulnud Violetta rollis Callast, Cotrubast, Stratast, Gheurghiut ning antud etenduses peale peategelase kõiki lauljaid mitmeid kordi? Ju see on kiindumus ooperisse kui lummavaimasse lavakunsti vormi, kuna seal sünnib iga kord midagi uut ja kordumatut.

Minnakse ju ooperisse kuulama kauneimat pilli – inimhäält, mille on loonud Loodus ja mida on lihvinud iga indiviid oma kordumatuses. Suurim õnn on, kui see ootus ja lootus, millega siirdud teatrisse, saab tasutud. Kui satud etendusele, kus dirigent, lavastaja, kunstnik, valguskunstnik, lauljad ja orkestrandid on suutnud teose viia ühisele lainepikkusele. Luua terviku, kus keskmes on **laulja** kui **looja**, kui muusik, kes edastab meile autori kirjapandu oma närvirakkude, ainult temale omaste häälevarjunditega.

Tartu Vanemuise väike maja võiks kujuneda Põhjamaade ooperisõprade Mekaks, sest see on parima akustikaga teatrimaja Eestis ja just paras paik saada tõeline hea ooperielamus. Vana hea ooper ei pea olema suures spordisaalis, kassikullana peibutav, vaid säilitama oma teatud intiimsuse, et oleks võimalik nautida laulja häälevarjundeid ja saada osa ka laulja kui näitleja silmavaatest!

Vaidlen vastu seisukohale, nagu ei pakuks selline ooper midagi uuele põlvkonnale, et kindlasti on vaja välja tulla millegi täiesti äraspidise, novaatorlikuga. Ei arva ennast tagurlaste hulka, kuid olen täiesti veendunud, et iga novaatorlus peab olema oma taotlustes aus, lähtuma jäägitult partituurist, ajastu nõuetest lauljale. Südamega südameasju võtma, lähtuma inimtunnetest, neid usaldama ning toetama.

Peategelaste kõrgtase jahmatas

See pikk sissejuhatus oli mõeldud selgitamaks kummardust Vanemuise ooperitrupile 28. X lavale tulnud Verdi "La traviata" taasesietenduse puhul. **Taisto Noor** on taastanud oma lavastuse, seda tugevasti elustanud. Lavastus on sümpaatselt lauljakeskne (mis on Verdi puhul enesestmõistetav), väga reljeefne, stiilselt lakooniline ning õhuline **Liina Pihlaku** stsenograafias ja kostüümides, valgusemängude suured võimalused on toetavalt ära kasutatud. Suurt rõõmu teeb noore dirigendi **Hendrik Vestmanni** paindlik lauljatunnetus, hea emotsionaalsus ning tempode gradatsioon.

Peategelaste vokaaltehniline üleolek sel õhtul oli heas mõttes jahmatav, nii et saab kõneleda vaid finessidest, sisulistest momentidest rollikäsitluses. **Jan Oja** (Alfredo Germont) on teinud Bellini "Sonnambula" kontsertetekandest saadik nii kolossaalse arengu, et kohati jääb lausa hing kinni teda kuulates! On ilmunud väga hea energia kõrgregistris (jääb veel soovida üleminekuregistri vaoshoitumat, koondatumat käsitlust), intensiivne emotsionaalsus kantileenis. **Aare Saal** (Georges Germont) on minu kõrvadele seni olnud kui kangelasbariton, kuid sel õhtul saime kuulda väga kaunist *piano*'t, sooje värve ning süvenenud rollilahendust. Gastoni osatäitjana üllatas EMA üliõpilane **Aivar Kaseste** – väga saali tulev lüüriline tenor ja lausa sädeleva vabadusega loodud karakter. Täisväärtusliku kõla ning inimlikult sooja rollilahenduse on saavutanud **Märt Jakobson** doktor Grenvilile.

Kõigis neis rollilahendustes on aimata Taisto Noore kui näitejuhi ja lauljanatuuri tundja head kätt. Ka kooristseenid on pandud elama väga intensiivset elu ning koosluses kunstniku poolt valitud värvigammaga pakub lausa toulouselautreclikke visioone, seda eriti orgialikus peos Flora juures III vaatuses. Võib-olla vaidlustaks liigse käratsemise kooristseenides; kipub veidi segama eesliini muusikalist materjali.

Valentina Kremeni kõlava ja kauni häälega lauldud frivoolne Flora kuju oli hea kontrast malbele Violettale, keda sel õhtul laulis **Svetlana Trifonova** Peterburi Maria teatrist. Nii säravaid ja kindla tehnilise veendumusega kolmanda oktaavi helisid ei ole see saal vist pärast Margarita Voitest kuulnud! Rollikäsitlus oli siiras, kuid tema lauljanatuur ja hääle üldised omadused on ilmselt rohkem loodud "Maskiballi" Oskari, "Hoffmani lugude" Olümpia ja "Võluflöödi" Öökuninganna rolliks. Seetõttu ei võimaldanud viimase vaatuse madal register rolli psühholoogilist liini välja vedada. Selge on ka see, et tegu on ju väga noore lauljaga ning kes teab, kuhupoole ta ennast arendab.

Esiplaanil Aivar Kaseste (Gaston) ja Jan Oja (Alfredo Germont). ALAN PROOSA

Etenduse teine koosseis

Kuna järgmisel õhtul (29. X) toimus esietendus teise koosseisuga, siis võtsin telefoniintervjuu Tartu H. Elleri nimeline muusikakooli kauaaegselt õppejõult **Aino Kõivult**, kes kuulas-vaatas mõlemat etendust. Refereerin lühidalt tema muljeid teiselt etenduselt.

Tatjana Romanova Violetta oli tunduvalt emotsionaalsema rollikäsitlusega. Väga suure kontrastsusega oli lahendatud I vaatuse suure aaria kaks poolt: esimeses pooles ülisuur soov uskuda tõelise armastuse võimalikkusesse ning plahvatuslik selle lootuse eitamine. Värve jagus rikkalikult viimase vaatuse ahastama panevasse valulikkusse. Romanova kadentsid ei hiilanud nii rikkalike kõrghelidega, kuid olid rollisisest meeleolu teenides lauldud hästi. **Eduards Cudakovsi** (Läti) Georges Germont oli tõeliselt isalike tunnetega kõlama pandud.

Mati Kõrtsi Alfredo roll arenes emotsionaalses plaanis väga hea pingestatuseni viimases vaatuses. Juba pikemat aega end stabiilse kaunikõlalise tenorina tõestanud, ootaks võibolla mingit plahvatuslikumat endast andmist, aga eks see ole pigem inimtüübi küsimus – professionaalsest seisukohast pole ühtki etteheidet. **Karmen Puisi** rollikäsitlus oli tunduvalt külmemas võtmes lahendatud, kuid lauldud kompaktse kõlaga ning täpselt.

Nii koor kui orkester kõlasid teisel õhtul veelgi säravamalt ning veenvamalt.

Konkurss pole eesmärk omaette

Intervjuu Mihkel Polli ja Ivari Iljaga

1. – 10. X toimus Itaalias Monzas XVIII rahvusvaheline Rina Sala Gallo nimeline pianistide konkurss. Peapreemia ja konkursi orkestri I Pomeriggi Musicali eripreemia võitis TMKK õpilane, 18aastane MIHKEL POLL.

Mitmes konkurss oli teile Rina Sala Gallo nimeline?

Täiskasvanute seas neljas, aga enne seda on olnud veel mitmeid noortekonkursse.

Milline oli Monza konkursi maht?

Kava maht oli väga suur. Voore tuli minul mängida viis; pidin läbima ka eelvooru, kuna polnud ette näidata varasemat suuremat saavutust mõnelt samaväärselt konkursilt. Minu kava kestis kokku *ca* kolm tundi. See sisaldas teoseid, mis kuuluvad raskusastmelt klaverililteratuuri tippklassi. Samas oli võimalik ka lihtsamate programmidega välja tulla.

Milline oli voorude spetsiifika?

Muusikat tuli esitada igast ajastust. Eelvoorus oli Chopini etüüd *op.* 10 nr 1 ja Rahmaninovi etüüd *op.* 39 nr 6, Debussy prelüüd ja D. Scarlatti Sonaat K 221; I voorus Mozarti Sonaat KV 576 ja Chopini Scherzo *op.* 54; II voorus Beethoveni Sonaat *op.* 101 ja Liszti Sonaat h-moll; III voorus Schuberti Sonaat A-duur, Raveli "Gaspard de la nuit" ning Stravinski "Petruška"; finaalis Rahmaninovi Klaverikontsert nr 3.

Kui palju anti orkestriga prooviaega?

Üks tunnine proov ja veerand tundi akustikaproovi konkursisaalis. Proovis kontserti tervikuna läbi mängida ei jõudnud, kuid olulisim sai selle minimaalse ajaga tehtud. Kohaliku orkestri ja noore asjaliku dirigendiga tekkis väga hea kontakt ja tundus, et ühine musitseerimine õnnestus.

Kui Van Cliburn võitis 1958. aastal I Tšaikovski-nimelise konkursi Moskvas, siis see oli pea globaalne sündmus, mille paistel elab pianist tänaseni. Teie vanem kolleeg Angela Hewitt (III preemia Monzas 1978) on kuue rahvusvahelise konkursi laureaat. Kui palju teil konkursse vaja läheb, et maailmas läbi lüüa?

Päris nii ei saa arutleda. Mõnele piisab ühest konkursivõidust, mõnele pole sedagi vaja. Nimetaksin siin kõigile tuntud Arkadi Volodosi ja Jevgeni Kissinit, kes pole ühegi konkursi laureaadid. Konkurssegi on erineva mastaabi ja tasemega. On selliseid, näiteks Tšaikovskinimeline, Chopini konkurss Varssavis jt, mis annavad võimaluse suureks karjääriks, kuid samas ei saa ükski konkurss seda tagada. Loeb ikkagi see, kuidas sa mängid, kas sind tahetakse kuulata, ka juhusel ja õnnel on suur osa.

Teie pianistiks kasvamine on üsna tavapärane: pärit muusikute perest ja õppinud muusikakeskkoolis.

Jah, tõepoolest olen esimesest klassist alates õppinud TMKKs õpetaja Maigi Pakri juures, kuhu mind saatis minu esimene klaveriõpetaja Helve Kuuskmann Nõmme lastemuusikakooli ettevalmistusklassist. Viimased neli aastat õpin ka professor Ivari Ilja juures.

Kas kavatsete õpinguid jätkata Eestis?

Plaanis on astuda EMAsse. Prof. Ivari Iljaga sujub meil koostöö väga hästi ja hetkel ei tunne vajadust kuhugi mujale õppima minna. Samas olen kindlasti avatud ka põnevatele võimalustele, mis võivad edaspidi tekkida.

■

Eesti Muusikaakadeemia klaveriosakonna juhataja professor IVARI ILJA, mis toimub Eesti pianismiga? Millest selline tore kuhjumine, kaks rahvusvahelist pianistide konkursivõitu meie klaverikoolile ühe aastaga – Irina Zahharenkova Hispaanias, Mihkel Poll Itaalias?

See, et Eestis klaverit hästi mängitakse, pole ju eriline uudis. Olulised on siin pikaajalised traditsioonid, andekate inimeste olemasolu ja kõrgtasemel, asjatundlik pedagoogide töö. Praegu elame õnnelikul ajal, mil kunstiküpsesse faasi on jõudnud või jõudmas mitmed andekad noored pianistid. Seda on märganud ka Eesti Kontsert, nii et huvilistel on nüüd võimalik selles veenduda, kui külastada kogu hooaja vältel toimuvaid Eesti noorte pianistide sarja kontserte.

Kui vaatame tagasi viimase, VI Eesti pianistide konkursi tulemustele, siis ei Zahharenkova ega Poll polnud ju võitjad. Millest järeldan, et noori küpseid pianisti-isiksusi on reservis veelgi?

Olen kindel, et meie pianistid on rahvusvahelises konkurentsis vägagi tõsiseltvõetavad. Samas läheme omadega rappa, kui hakkame orienteeruma konkurssidele ja seal võimalikult paremate tulemuste saavutamisele. Kõrgeimaks eesmärgiks on ikkagi instrumenti absoluutselt valdava kunstniku, maailma märkava ning tunnetava inimese arendamine ja kasvatamine. Samuti, nagu on kunstiteos näiteks Beethoveni klaverikontsert, peab kunstiteos olema ka selle interpretatsioon.

Tulles tagasi teie küsimuse juurde, pean ütlema, et nii Zahharenkova kui Poll olid võitjad VI Eesti pianistide konkursil, mõlemad jõudsid finaali: Poll võitis (mitte ei kaotanud) II preemia, Zahharenkova võitis diplomi ja ERSO eripreemia. Sellest konkursist on möödunud juba kaks aastat, aga inimene areneb (vahel kahjuks ka taandareneb) kogu elu, ühe konkursi lõpptulemus väljendab hetkeseisu, oleneb paljudest mõjuritest.

Konkurss pole eesmärk omaette, esimene või teine koht seda enam. Talent areneb ja avaneb igaühel individuaalse ajagraafiku alusel: mõnel jääb tipp lapsepõlve, teisel jätkub arengukütust veel kolme-neljakümneseltki. Muusik erineb sportlasest selle poolest, et kui olümpiavõit on realiseerunud unistus, teatud mõttes tohutult ihaldatud lõpptulemus, siis konkursivõit on alles algus, võimalus, millest võib (kuid ei pruugi) alguse saada kestev lavaelu.

Tänapäeval vist ühest konkursivõidust ei piisagi, loetelu peab olema pikem?

Pole olemas mingit standardset kunstnikuteed. Vahel võib maailmakuulsuseni jõuda ilma ühegi konkursivõiduta, samas ei garanteeri ka kümme konkursivõitu publiku armastust ja pikaajalist, viljakat artistielu. Lõpuks on ju kõige olulisem see, mida on interpreedil öelda pärast seda, kui konkursid on seljataga. Kui korraks mõtleme, et kui palju on maailmas konkursse, sama palju võitjaid – aga kui paljud neist jõuavad tippu?

Millisesse raskusastmesse asetate võidetud Rina Sala Gallo nimelise konkursi?

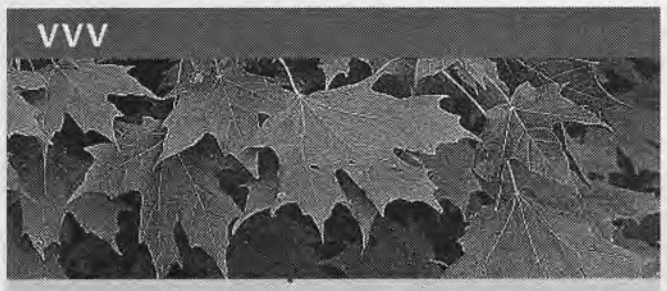
Konkurss oli raske – läbida viis vooru, viis eraldi etteastet lühikese aja jooksul pole kerge ülesanne. Mihkli kava oli kaelamurdvalt raske, sisaldades tõeliselt "tapvat" buketti klaverililteratuuri kõige nõudlikumatest teostest.

Kuidas hindate nimetatud konkursi väärtust selles massiliste konkursside maailmas?

On üks rühm konkursse, mida hinnatakse teistest kõrgemalt: Tšaikovski konkurss, Chopini konkurss, Fort Worth, Leeds, kuninganna Elisabethi konkurss Brüsselis – eks neid on veel. Edasi tuleb väga suur hulk raskeid, soliidsete preemiate ja ulatuslike, nõudlike kavadega konkursse. Viimaste hulka võib arvata ka Rina Sala Gallo konkursi Monzas.

Küsinud

Toomas Velmet

Majakovskiga piljardisaalis

Kas keegi mäletab veel Imbi Valgemäed – toda, kes tegi raadios populaarset titehäält, imiteerides mudilasi? Tegelikult polnud Valgemäe originaalne, ta ekspluateeris nippi, mida oli aastaid juba enne sõda kasutanud vene näitlejanna Rina Zeljonaja (1901 – 1991). See daam oli aga tõeline uunikum, paradoksaalne, ent ehe.

Ta mängis ligi neljakümnes filmis, ka vene esimeses helilises, kuid ainult lühikesi osi. Tema kõrvalrollid on aga surematult legendaarsed, tema kohta öeldi: episoodi-kuninganna. Ta improviseeritud väikeosad tuhmistasid teiste suured. Ta oli pursuide soost (vanaisa oli olnud Moskva linnaduuma liige), ent teda soosis Stalin ja jumaldas Gorki. Temast maalisid portreid akadeemikuist kunstnikud. Ta arvele jooksis raha, tal oli portselanikogu ja suvila. Ta oskas varjata oma suhet ümbritsevaga ja temalt ei nõutud propagandistlikku retoorikat. Ta populaarsus oli aastakümneid sedavõrd suur, et tänaval-metroos sibas inimkari tal kannul, purjus austajad tikkusid südamlikult suudlema. 1938. aastal sõidutati ta põhjapoolusele, et ta lõbustaks habemikke polaarmehi. Kogu suure sõja aja seikles Zeljonaja näitlejabrigaadides rahutut rinnet pidi. Mihhalkovi või Maršaki naiivsed lasteluuletused kätkesid endas kodusoojust, pesemata soldatid heldisid või naersid pisarateni, igaühes liigutas valus igatsus perekonna järele. Berliinis kirjutas Zeljonaja oma nime varemes Reichstagi sambale, ühe jalaväelase ja madruse kritseldu-se vahele.

Alustas ta aga kahekümnendail aastail lauljana-tantsijana, tema esimeseks näitlemiskohaks oli Odessa keldriteater KROT, mille nimi eesti keelde dešifreerituna olnuks Terava Teatri Rüütlite Konvergents. Seda juhtis keemik nimega Viktor Tipot, kellest sai peagi kuulus lavastaja, nõukogude esimeste operettide "Pulmad Malinovkas" ja "Vaba tuul" libreto autor. Toona oli Zeljonaja eesnimi veel kombekalt Jekaterina, kuid ükskord afišile nimesid kandes ei mahutanud kunstnik tüdruku kahte pikka nimejoru ära ja kirja läks lühidalt: Rina Zeljonaja. Nii jäigi.

Moskvasse jõudnult sai ta tööle pikantsesse öökabareesse innustava nimega Nerõdai (Äratöina). Kestsid nepipäevad, lühike majanduslik hingeaeg enne viisaastakute karmust. Kodanlus ahmis viimset vabadust agoonilise ohjeldamatusega. Kabaree Punases toas voolas šampus ja õgiti lõhet. Romansid, sketšid, kupleed, paroodiad, filigraanne konferansjee. Zeljonaja oli omas elemendis. Peale aelevate nepmanite külastasid asutust ka kultuurisuurused. Assejev, Erdman, maadleja Poddubnõi, filmiavangardistid Neeva äärest, Kozintsev, Trauberg ja Kulešov.

Neil aegadel kohtus Rina paljudega. Oma mälestusteraamatus meenutab ta: "Kahekümne kuues aasta. Sammun Jalta kaldapealsel koos Vladimir Vladimirovitš Majakovskiga. Kuid me ei jaluta, nagu ülejäänud, meil on sihtpunkt – piljardisaal...". Majakovskil on kehv tuju, nad sisenevad mänguruumi, poeedile vabastatakse otsemaid koht, kõik ootavad, kelle luuletaja partneriks valib. Majakovski: "Ma mängin Rinaga. Tingimused on seesugused: mängime "ameeriklast", Rina paneb mängu kolm palli, mina kolmteist. Kui ma võidan, ostab iga siinviibija mulle pudeli veini. Võidab Rina, ostan mina kõigile." Tingimused on alandavad, Rinale anti ette hiigelsuur edu, kuid Majakovski on oma võidus külmalt surmkindel. Läheb aga teisiti, Rina taob pallid esimese hooga auku. Aplaus. Tüdruk ei julge pilku kuulsale poeedile tõsta. Vaatab siiski. Majakovski naeratab, on rahul, paha tuju kui pühitud.

Saatus kinkis Rinale abikaasaks arhitekt Konstantin Topuridze, plahvatusliku iseloomuga tüübi, kes võis tühja koha pealt alustada tüli, solvata, kaks tundi vaikida, siis vastutulelikult nentida, olgu, annan sulle andeks. Ometi oli see jumalik abielu, nende kiindumus jäägitu, ka vanainimestena käisid nad rahva seas teineteisel käest kinni hoides nagu lapsed. Ehkki Rina ei õppinud surmani keetma-koristama-küürima, sõjaaegu oli talle nööbi mantli ette õmmelnud heasüdamlik kaevikuporine soldat.

Zeljonaja üheks viimaseks filmirolliks sai missis Hudsoni pikaleveninud osatäitmine Maslennikovi "Sherlock Holmesi seiklustes" (1979 – 86), vähemasti selle järgi peaks ka eestlane teda tundma. Ise ütles Rina Hudsoni osa kohta: "Mul pole kunagi varem tulnud mängida mööblit". Kuid ka sellest rollist sai väike šedöövер, üks inglise kriitik pidanud seda Livanovi Holmesi osatäitmisest etemaks. Olen tolle kriitikuga päri.

Vaapo Vaher

Kaader dokumentaalfilmist "Võõras", mis kujutab pöördsuhet: aafriklane Eestis – eestlane Aafrikas.

Kas te magate koos või eraldi?

Tarmo Teder

Dokumentaalfilm "VÕÕRAS". Režii, stsenaarium Kert Grünberg. Produtsent Raimo Jõerand, Kert Grünberg. Operaator Kert Grünberg, Margit Keerde. Montaaž Maks Šurin, Kaspar Kallas. Helimontaaž Tanel Roovik. Ruut Pictures, 2004, 28 min. Esilinastus Pärnu visuaalse antropoloogia festivalil ja 9. IX kinos Sõprus.

Kas teil on tõeline suhe või te teesklete? Miks te nõustusite abielluma aafriklasega? Kas teie köögikardinad on sinised või kollased? Kas teile maksti abiellumise eest? Kas te tähistate pulma aastapäeva? Mitmendal korrusel te elate? Kas te magate koos või eraldi?

Nendele, reaalset abielu hindavatele küsimustele peate vastama siis, kui heitsite mustanahalise või lihtsalt aafriklasega ühte ning teie kaasa taotleb elamisluba Eestis. Kodakondsus ja migratsiooniamet (KMA) kontrollib kõike, igat kanalit pidi laekunud infot, et hinnata teie abielu tegelikkust. Sest siira armastuse maski varjus kipub ka meil kanda kinnitama ebaausaid, kurjategijaid ja lausa terroriste. Võtab nagu ohkima, aga mis parata. Filmikriitik **Jaan Ruus** ütles pärast "Võõra" nägemist, et demokraatia peab sisaldama mõõdukat bürokraatiat. Tuleb nõustuda ka **Kivisildnikuga**, kes ütleb filmis, et panga orjad surevad välja, sest neil ei jätku igasuguste liisimiste kõrval enam raha lapse jaoks.

Aafriklane Eestis, eestlanna Aafrikas

Armastus ei vaja raha, küll aga elamisluba. Mustanahaline **Paul Adewale Sunmola** saabus 1998. aastal Nigeeriast Prantsuse turistiviisaga Eestisse, "kaotas" siin passi ja pisteti Illuka varjupaigataotlejate vastuvõtukeskusse, kus tal olevat tulnud taluda ametnike mõningat vägivalda. Aga see ei takistanud tal Jõhvis kellegi Ulviga kontakteeruda ja mulatipoissi teha.

Eesti naine **Kadri Humal Ayal** tutvus Soomes magistritööd teinud Keenia mehega, abiellus temaga Tartus ja läks Aafrikasse elama, kus ta nüüd pärast abikaasa surma oma poega kasvatab ja uut abielu mõlgutab.

Pidevalt elamisloa pikendamisega kimpus Paul tunneb end Eestis riigiametnikest ahistatuna, aga Keenias mitte kellelegi pinda käiv Kadri istub mõnusasti oma aias korvtoolis ja elab lahedalt. Täiesti ei saa aga Keenia ja Nigeeria elukvaliteeti vist kõrvutada. Kuidas tunneks Kadri end Nigeerias? Selles hargnevuses pole eesti naise ja nigeeria mehe pöördstandardsed elukeskkonnad sümmeetrilised.

Audentese-Concordia rahvusvahelise ülikooli elektroonilise meedia eriala lõpetanud **Kert Grünbergi** (s 1965) diplomitöö "Võõras" (juhendaja **Arvo Iho**) on tüübilt kerge portreteeriva kallakuga probleemfilm, mis proovib püstitada pööratud paari vastanduse: Aafrika neegrimees Eestis ja valge eestlanna Aafrikas, nende elukäigu ning murede-rõõmude-lootuste võrdluse. Rahvuslikuks taustaks on monteeritud arhiivist otsitud mustvalget stalinistlikku viljalõikust-koorilaulu, aafrika kristlikus kirikus püütud gospeltantsu. Filmi selgroog tugineb intervjuudele, peamiselt Pauli ja Kadri jutule, kommenteerivad KMA ametnikud, kirjanikud, kunstnik, psühhoanalüütik, rassistlik motomees, põgusalt antakse peategelaste elupaiga tausta, tänavapilti, lasteaeda, fotosid jm.

Eesti rassismi kratsimine

"Võõras" üritab kompida rassismi võimalikkust Eestis, kuid jääb seejuures konstrueerivalt hillitsetuks, millest sigineb pseudoprobleemi mulje. Huvitavamad on etnopsühhograafilised momendid, eestlanna ja neegrimehe mentaliteeti avavad lausumised pöördstandardses elukeskkonnas. Filmi emotsionaalseima misanstseenina mõjus Pauli ja tema pisipoja kodune õppetund, kus meie neegripere kahekesi nii armsasti eesti keelt purssis ja sellega iga filmi kui sellise jaoks ikka nii vajalikku südamlik-muhedat koomikat pakkus.

Suuremaks puuduseks arvan selle, et režissöör Kert Grünberg, Sheffieldis inglise keele õpetajaks ja Taanis *Gestalt*-teraapiat õppinud daam, ei võtnud vaevaks tuua filmi Pauli abikaasat Ulvit. Perest oli vaid üks foto. Vaatajas oli tekitatud ju huvi: miks, kuidas, mis edasi? Tulnuks vähemalt **Toomas Kümmeli** stiilis näidata telefonitsi vms äraütlemist, keeldumist osaleda filmis. Ja miks suri Kadri magistrist abikaasa? Häirivalt, suisa jämeskemaatiliselt ja spekulatiivselt mõjusid vangikongi mõlki pekstud plekkuste näitamine ja kurjakuulutav helitaust pärast Pauli arestiteadet. Hiljem näidati Illuka korralikku varjupaika, mis paistis üsna hotelli tasemel. Või mõjus siis KMA ülekohut kurtva Pauli jutt nii kohutavalt kui rauduks surmamõistetu kambrisse?

"Võõras" sunnib nii vaataja kui filmikriitiku väikese detektiivina juurdlema. Miks Paul siia tuli ja nii väga Eestisse tahab jääda? Ühekordsel vaatamisel ei pruugita sellest aru saada. Annab ju Paul kaks versiooni: kaotas turistina passi; "kaotas", kuna oli Nigeerias inimõiguste kaitseks välja astunud üliõpilasliidu pressisekretär, keda hinnati valitsusvastaliseks ja kelle toanaaber tapeti. Au režissöörile, et ta Pauli teises interjööris ja riietuses "õnge püüdis". KMA kapo tiib peaks neid väiteid kindlasti kuidagi kontrollima. Filmist nähtub, nagu tahaks end poja kaudu pooleldi eestlaseks arvav Paul millalgi Nigeeriasse kindlasti naasta. Millal, kellena, miks? Kuus aastat on ta siin elanud ja peab praegu Uue tänava lõpus restorani moodi söögiasutust African Kitchen. Ma ei ole aktiivne rassist ega tea peale jalgpalli Nigeeriast midagi head. Aina aids, agressiivne korruptsioon ja rahapetuskeemid.

Kas meie ühiskonnas peitub tugev sallimatus ja hirm teistsuguse kui võõra vastu? Kas oleme valmis nägema enda kõrval teisi kultuure ja rasse või on meie senise näilise tolerantsi alt plahvatamas uus ja ettearvamatu sallimatusepuhang? Neid küsimusi peaks "Võõras" suutma vaatajas tekitada.

Vältimine ja enesekaitse

"On väga vähe neid eestlasi, kellel oleks olnud reaalseid kokkupuuteid neegriga. Selle tõttu ei olegi eestlasel nendesse mingit suhet, ei positiivset ega ka negatiivset," arvab filmis kirjanik **Andrus Kivirähk**. Erinevalt poliitkorrektsest Kivirähast arvan ma, et keskmine eestlane on latentsest rassismist küllalt punnis. Passiivse mängu juures tehakse mittemidagiütlevat nägu. Kõigepealt peaks endale oma rassistlikust suhtumisest aru andma, alles siis saab sellest vabaneda hakata.

Psühhoanalüütik **Endel Talvik** räägib "Võõras": "Meie jagamegi väga palju inimesi omadeks ja võõrasteks keele printsiibil. Ja kui keegi räägib eesti keelt, siis ta on praktiliselt nagu eestlane. Ja samas me teeme keele õppimise suhteliselt raskeks. Nõuame igasuguseid võimatusi. See näitab seda, et me kuskil varjatult nagu üritame kaitsta ennast. Üritame nagu tõrjuda neid, mitte lasta oma keele ja kultuuri sisse."

Sel foonil tasub uskuda ja loota, et kui Paul eesti keele ladusalt suhu saab, muutub ta meie oma ehtsaks eesti neegriks, kes ei piilu võõrasse kööki. Kadri sõnul iseloomustavat eestlast Kiek in de Kök – mis toimub teise kodus?! Sellest huvist ka kollase ja seltskonnaajakirjanduse vohamine. Esiteks maja, auto ja laps ning siis: kas teine auto või teine laps? Mille/kelle kulu on sama. Aafrikas aga elatakse täiesti perekeskselt, et läheks edasi nimi ja sugu. Musta Mandri vabadust ja õnne adus seal kuu aega elanud kunstnik **Tarrvi Laaman**. Võtke vabamalt, eestlased! Suitsupääsuke talvitub Aafrikas.

Aasias loetakse filmitibusid sügisel

Tokyo filmifestival pingutab võistlusprogrammiga, et olla Aasia tähtsaim filmifoorum.

Pille-Riin Pregel

Peamisi filmifestivale peetakse Aasias alati sügisel: Pusani filmifestival (PIFF) Lõuna-Koreas oktoobri algul, sellele järgneb sujuvalt (vaid kahe lennutunni kaugusel) Tokyo filmifestival (TIFF) oktoobri lõpus ning rea lõpetab novembris Tokyo "Filmex", küll noorim, kuid esindatud on see-eest rohkem Aasia alternatiiv- ja *indie*-filmid.

Kahe suure konkurents ja võistlus on ammu teada. Ikka tõstetakse küsimus, kumb on Aasia suurim ja parim filmifestival? Kui Pusani festival on loobunud kavas filmide omavahelisest võistlusest, et näidata publikule pigem lihtsalt häid filme maailmast, siis Tokyo filmifoorumit kammitseb just võistlusfilmikategooria, sest rahvusvahelised reeglid näevad ette, et võistlev film peab festivalil linastuma esmakordselt. Eelmisel aastal tuli sellise tingimuse eiramise tõttu TIFFil võistlusnimekirjast kustutada lausa mitu filmi, mis omakorda lahjendas tunduvalt konkurentsi selles kategoorias. Ometigi ei anta Tokyos alla ja jätkatakse võistlusprogrammiga, sest soovitakse omandada Cannes'i mainet ja staatust ning teha sellest Aasia tähtsaim filmifestival.

Jaapan ostab filmisära

Mitmel aastal on kõvasti vaeva nähtud Tokyo filmifestivali suurendamisega ja uute programmide juurutamisega. Samuti ei hoita kokku raha *show* pealt: punane vaip ja kohale lennutatud staarid Hollywoodist on selge viide elitaarsusele ja avalikkuse tähelepanu tõmbamisele.

Jaapan mõtleb tõsiselt enda kui filmimaa taas säramalöömisele. Loodud on fondid ja organisatsioonid toetamaks jaapani filmi tootmist ja levitamist. Suurimat ja teokamat levitajat rahvusvahelisel areenil nähaksegi just Tokyo filmifestivalis. Ehkki programmid on tihedad ja toekad (suur valik animatsiooni, dokumentaal- ja mängufilme kogu Aasiast, lisaks ka Euroopa ja Ameerika filme), on saalid siiski pooltühjad. Kui tegemist pole muidugi mõne suurema staariga nagu **Takashi Miike** ja **Sabu** möödunud aastal ning **Wong Kar-wai, Hayao Miyazaki, Steven Spielberg** ja **Tom Hanks** sel aastal.

Aga tõepoolest, erinevalt eesti vaatajaskonnast, kes igal hilissügisel trügib PÖFFi uste taga, et näha võimalikult erinevaid filme, on jaapani kinokülastaja valmis minema vaatama vaid staarifilme, hoolimata sellest, et filmifestivali filmivalik on kui rootsi laud.

Juba mitmendat aastat järjest on TIFFil ülekaalus rahulikult kulgevad süžeedraamad kaasaja Koreast, Jaapanist ja Hiinast. Vaid Taist tuleb ikka veel vendadelt **Pangidelt** ("Bangkok Dangerous") õudusfilme. Hongkongi "uus jõud" režissöör **Pang Ho Cheung** ei koonerda aga vägivalla ja musta huumoriga: 12aastane Wah otsustab õpetaja tappa, et too ei räägiks tema karmidele vanematele tegemata kodutööst (**"Suvetöö"**, 1999) või rikas proua Ma palub *killer*'il tappa oma vaenlase ja see samas ka videolindile salvestada (**"Sina tulistad, mina tulistan"**, 2001).

Hämmastav eneseurgitsemine maastikul

Korea, hiina ja jaapani filme on vallanud depressioon ja eneseurgitsemine. Vahel kukub see välja usutavalt, vahel aga ka igavalt või tekitab hämmeldust. Aasia filmide omapära, lõputuna kulgev film ja maastikuvaadete rohkus, pole aga kuhugi kadunud. Isegi totaalne urbaniseerumine ei suuda filmist välja süüa loodust kui aasialase pärisosa. Nii avaneski sel aastal vaatajate ees lausa uus filmižanr dokumentaal-mängufilm (midagi sarnast meenub **Woodi Alleni** filmograafiast). Taiwani režissöör **Cheng Wen-Tang** toob vaatajatele näha suhtedraama **"Passaaž"**, kus rullub lahti mitu erinevat isiksust oma sisemaailmas. Naispeategelane Ching (**Guey Lun-Mei**) on noor ambitsioonikas kunstimuuseumi teadur, kellele meeldib sealne ajaloolane Dong-Heng (**Leon Dai**). Mees aga ei näi üldse midagi märkavat, vaid keskendub oma uurimusele kalligraafiast. Duetile lisandub Jaapanist tulnud rändurnoormees Tao (**Yukihiko Kageyama**), kelle siiras huvi on näha muuseumi üht ainulaadset kalligraafiatööd, mida hoitakse aga muuseumi kinnises arhiivis. Sellest filmist ei arene detektiivilugu ega ka kirglikku suhtedraamat, pigem kaldub režissöör nende inimestega näitama ajaloolist kunsti, mis on habras ja mille mõtestamiseks tuleb kild killu haaval kokku panna ajaloo mosaiik. Peaaegu kaks tundi vältavat filmi ei hoia koos mitte aktiivne tegevus, vaid rahulikult kulgev filmipilt maastike ja mõtetega kalligraafiast. Üks oluline detail, mille võis filmist kinni püüda, oli rändurnoormees Jaapanist – Tao, kes pole mitte jaapanlane, vaid hiinlane, kelle perekond segastel aegadel Jaapanisse toodi.

Jaapanisse küüditatute ahistus

Sama teema, küüditatud lähinaabrid Jaapanis, tuli esile veel mitmes teiseski filmis ning on selge, et tegemist on tulise probleemiga, mis hoiab Jaapanis, Koreas ja Hiinas dispuuti üleval.

Jaapani režissööri **Kazuyuki Izutsu** film **"Me saame sellest ükskord üle"** avab rahvuste teema aastas 1968, kui jaapanlaste ja korealaste tänavakaklused muutusid teravaks ja sallimatus teiste rahvuste suhtes talumatuks. Erinevatel aegadel Jaapani poolt sisseküüditatuid on selles ühiskonnas alati peetud "madalamateks" ning suhtumine neisse on olnud pea igas ühiskonnasektoris ja -tasandil tauniv ja diskrimineeriv. Ehkki probleem sarnaneb väljast vaadates eestlaste-venelaste vaenulikkusele, on Jaapani segased sisesuhted hoopis sügavamate juurtega ja traagilisemad. Izutsu läheb oma filmis tagasi 1960. aastatesse, kus kired möllasid Kyotos ja kahe rahvuse (jaapanlased ja korealased) vahel peetud gängivõitlusi lahutas vaid linnast läbi voolav jõgi.

Keskkoolinooruk Kosuke (**Shun Shioya**) armub korea tütarlapsesse Kyong-jasse (**Erika Sawajiri**), kelle vend Ang-son (**Sosuke Takaoka**) on aga korea gängi liider. Ehkki nii Kosuke kui ka Kyong-ja tunnetavad rahvustevahelisi pingeid teravalt, püüdleb noorte armumine ühise muusikahuvi toel väljapääsu poole. Kosuke õpib korea keelt ja mängib kitarril korealaste üht iemmikviisi Imjini jõest, mis toob korealastele meelde oma kodumaa, aga ka reaalse elu ja virelemise võõral maal.

Ehkki film lõpeb suure rahvaste sõprusega ning segaabielu ja korea gängi liidri Ang-soni ja jaapanlanna lapse sünniga, on see liiga magus, isegi imal lõpplahendus neile, kellele on teada kaasaja Jaapani ühiskonna valupunktid. See, kuidas mitmendat põlve Jaapanis elavad korealased on mõneski mõttes sunnismaised ja elavad justkui rindejoonel – ei pääsu edasi ega tagasi.

Tokyo foorum kui mutter masinas

Algust on huvitava teemaga tehtud (samu probleeme käsitles ka mängufilm "Go", mis linastus paar aastat tagasi PÖFFil) ning jääb vaid oodata alternatiivfilme samal teemal, et ei jääks kumama suure rahvaste sõpruse propaganda.

Aga korealased ise? Lähiminevikus sorkimine ja inimlike puuduste naeruvääristamine huvitab neidki. Aasialikul kombel tagasihoidliku irooniaga on **Im Chang-sang** teinud komöödiafilmi **"Presidendi ihujuuksur"**. Sung Han-mo (**Song Gang-ho**) peab väikest juuksurisalongi Soulis. On 1970. aastad ja Korea poliitikas muutuste aeg. Ootamatult satub Sung Han-mo aga presidendi ihujuuksuriks. Lihtsat elu elanud mehe ees avanevad äkki täiesti uued maailmad ja seosed. Ja ka tunnetus, et sellisest "rattast" pole puhta nahaga enam võimalik välja tulla. Aasias, kus lojaalsus on kirjutamata seadus, saab üksikisikust mutter masinavärgis.

Kas Tokyo filmifestival on siinkohal mutter masinavärgis?

Olde Hendrik kui maleajakirjandusliku laadaputka jõumees

Sõbrad soovitasid mul sellist pealkirja mitte panna. Mõistan, see on ju parafraseering Anton Jürgensteini hinnangule Jaan Oksa kohta 90 aastat tagasi. Pärast seda, kui Oks oli avaldanud "Noor-Eesti" albumis oma kriitilised tundmused Ernst Peterson-Särgava ja Eduard Vilde kohta.

Ka minu tundmused saavad olema kriitilised, aga ärgem rohkem tõmmakem paralleele Oksaga ja laskem päev pärast EV sündi surnud suurmehel vähemasti sellel aastatuhandel Rahumäe kalmistul puhata rahus.

Mind šokeeris laupäevases (30.X) SL Õhtulehes maleliidu tegevjuhi Hendrik Olde kommentaar pärast 2008. aasta maleolümpia korraldamisõiguse kaotust Dresdenile: "No aga mida sa ühelt Uganda esindajalt tahad, kui talle kingitakse viiskümmend malelaudal? Loomulikult võtab ta need vastu, müüb kodumaal kolme dollari eest maha ja paneb 150 dollarit taskusse".

Minu hinnangul on tegemist verbaalset pidamatust põdeva alaliidu palka saava tegevjuhiga. Aga sangar jätkab talle omaselt: "Olde kirjeldusel võitis Dresden eelkõige tänu vaeste Aafrika ja rikaste Euroopa riikide jäägitule toetusele. /- - -/ Me ei tohi neid kahte korda (kaks aastat tagasi sai Olde ilma Carmen Kassita vastaskandidaat Torino vastu 12 häält – M. S.) võtta kaotustena, vaid õppetundidena".

Viimasega olen nõus. Aga ma arvan, et me millegipärast mõtleme Olde Hendrikuga õppetunni all erinevaid asju. Vaadanud Urmas Oti saadet, kuulnud Tiina Kaalepi vestlust Raul Rebasega, lugenud meie päevalehti, ja olles sama "rahvaliku" väljendusviisiga, on mul meie maleliidu tegevjuhile järgmised küsimused:

1) Kas meesterahvana tasub ikka sellist loba ajada?
2) Kas teil Carmen Kassi ees piinlik ei ole? Piltlikult öeldes ronisite ju tema seeliku alla ja saite Torinoga võrreldes 17 häält rohkem.
3) Mainisite, et nii mees- kui ka naiskonna tulemus maleolümpial ei muutnud jõudude vahekorda 2008. aasta maleolümpia pealinna valimisel. Kas võib sellest välja lugeda, et meie naiste raudvara Tatjana Fomina ja Monika Tsõganova väljajäämine naiskonnast on kõõmes Carmen Kassi presentatsiooni kõrval? (30.X Postimees tsiteeris mõjukat Frankfurter Allgemeine Zeitungit: "Samas pole rahvusvaheliselt tuntud fotomodelli ja rahvusliku maleliidu juhi halb esinemine maleolümpial Hispaanias Eesti kandidatuurile kasuks tulnud.")
4) Kuidas hindate oma abikaasa esinemist maleolümpial? Sai ju Margit Brokko-Olde kolmandal laual "ugandalastega" mängides konkurentsitult Eesti võistkonna halvima tulemuse – 2,5 punkti 7-st?
5) Kuidas hindate maleliidu juhina meeskonna 2:2 viiki Slovakkiaga? Meeldetuletuseks: ükski partii ei kestnud üle poole tunni ja kümmekonna käigu. Kas selles valguses sobib Itaalia, Uganda ja Saksamaa suunas näppu viibutada? Või tegite tol hetkel Eesti riigile "au ja kuulsust" toonud *lobby*-tööd?
6) EV on otsustanud eurole üle minna: kas Paul Keres kaob enne käibelt või teie tähtsalt maleliidu juhtpositsioonilt?
7) Kas te julgete silma vaadata oma kolleegidele "rikkast Euroopast"? (Uganda mehele vaatate vähemasti jutu järgi nagunii otsa samamoodi kui vaadati eestlastele kakskümmend aastat tagasi.)
8) Vabariigi valitsus ja Tallinna linn toetasid seda projekti. Kas te mõistate, et ka linna- ja riigijuhid peavad teie lobamokluse pärast nii mõnelgi vastuvõtul piinlikkust tundma? (See oli vist rumal küsimus?)
9) Mitu häält oleks Eesti saanud rohkem, kui teid Hispaanias poleks olnud?
10) Kas pärast teie käitumist on sõnal "äraostmatu" lisaks robespierre'likule ja respublikaanlusele ka kolmas dimensioon?

Tegelikult ei oota ma maleliidu palgaliselt juhilt nendele küsimustele vastust. Siiski vaikselt loodan, et õpib vigadest ja ei tee tulevikus enam Eesti riigile häbi. Juba kas või Paul Kerese pärast.

Mart Soidro

KUNST

Lembit Saarts on Konrad Mäe maalipreemia laureaat

● **1. XI anti Eesti Kunstimuuseumi Rüütelkonna hoone Köhleri saalis Lembit Saartsile üle Konrad Mäe preemia.** Žürii (**Aimar Kristerson, Erki Kasemets, Harry Liivrand, Leonhard Lapin, Jaan Elken** ja **Anders Härm**) otsustas preemia anda Saartsile maalilise maali traditsiooni kandmise eest kaasaegses kunstipildis ning juubelinäituse eest Tartu kunstimuuseumis. Preemiale kandideerisid veel Mila Balti, August Künnapu, Ado Lill, Lilian Mosolainen, Mall Nukke, Kaido Ole, Tiiu Pallo-Vaik, Mall Paris, Kaljo Põllu, Mari Roosvalt, Tõnis Saadoja, Jaan Toomik, Kaarel Vulla. Konrad Mäe medali (autor Enn Johannes) ja rahalise preemia (50 000 krooni) annavad välja Eesti Kunstnike Liit, Eesti Maalikunstnike Liit ja Eesti Kultuurkapitali kujutava- ja rakenduskunsti sihtkapital.

● **2. XI avati Viviann Napi galeriis Enn Põldroosi uute digitrükkide näitus "Panoptikum".** Kõik paarkümmend tööd on valminud sel aastal. Põldroos on valinud "Panoptikumi" komplekti motiivid ja stseenid erootika võrgulehekülgedelt ja reisifotodelt, miksides need omakorda autoportreedega. Kujundite ring tuletab meelde meelalt groteskseid ja nägemuslikke kaadreid Fellini "Satyriconist".

● **3. XI avati Ühispanga galeriis Mari Roosvalti ja Mara Koppeli ühisnäitus "Fraas ja side".** Väljas on 13 sel aastal valminud suuremõõtmelist õlimaali. Näitust kureerib Hausi galerii. Roosvalt jätkab seeriaga "Fraasid" reisimuljete tõlgendamist. Ta on liitnud taas fotograafia ning maalikunsti, mõnedes töödes ka abstraktsed elemendid. Koppeli seeria "Side" kujutab käemotiivi kaudu tähendusrikkaid argielu hetki: klaverimängija kätt ning armastajate käsi, aga ka palvet ja silitust.

● **2. XI avati Hausi galeriis Siim-Tanel Annuse maalinäitus "Tornid taevasse 2004".** Väljas on selle näituse tarbeks valminud abstraktsed õlimaalid ja installatsioonid. Annus käsitleb vertikaalsete vormide olemust, moodustades ja lammutades torni kujundit. Väljapaneku kõige põnevam ja üllatavam osa on installatsioonid. Kunstnik on ehitanud oma abstraktsetest, kivipuruga õlimaalidest mitu kõrget torni.

● **8. XI kell 16 avatakse G-galeriis Renaldo Veeberi isikunäitus "Kalevite aeg".** Seni valminud ligi sajast teosest on väljas veerand. Enamjaolt figuraalsetes kompositsioonides on lähtutud küll eepose lugudest, kuid tulemus on siiski kunstniku nägemuskujutlus eestlaste esiajast.

● **2. XI avati Draakoni galeriis Neily Drelli maalinäitus "Surve".** Drell õppis EKAs maalikunsti 1998 – 2000, lõpetas kunstihariduse omandamise Floridas, International Fine Arts College'is, lisaks bakalaureusekraadile kaitses ta 2003. aastal magistrikraadi New Yorgi kunstiakadeemias. Tema maalide keskne teema on naine. Tööd põhinevad isiklikel läbielamistel, väljendades üksindust, rõhumist, rahutust, haavatavust ja vägivaldsust.

● **Täna kell 16 avatakse Kastellaanimajas Maris Palgi ja Kaie Luige näitus "Me kõik armastame armastust ja vihkame sõda."** Noored kunstnikud on hiljaaegu lõpetanud TÜ maaliosakonna, praegu õpetavad Tartu kunstikoolis. Oma kunstis rõhutavad Palgi ja Luik eelkõige naiste varjatud argipoolust. Palgi sümbolistlikumalt, teatraalsemalt, kohati süngemalt, Luik vaiksemalt, malbemalt, staatilisemalt. Naised nende maalidel pole n-ö esindusvormis, neil on omad mured, kuid samas ka omad, meestele enamasti tundmatud rõõmud.

● **Ungari instituudis on väljas Eva Jänese kureeritud eesti religioosse kunsti näitus "TuleMine. OleMine. PõleMine".** EELK misjonipäevade raames toimuv näitus on viies kristliku kunsti ülevaatenäitus (esimene oli 1997. aastal). Seekord esitatud töödes ja autorite valikus aimub pilt inimese suhtest Loojaga, igatsusest Jumala tunnetamise järele kas intiimsemalt või avatumalt, ajaloolises kontekstis või tsitaatidega igapäevasest reaalsusest. Välja on pandud **Nikolai Aatoneni, Jüri Arraku, Eva Jänese, Kristiina Kaasiku, Monika Kreegi, Kreg A-Kristringu, Lola Liivati, Naima Neidre, Avo Paistiku, Illimar Pauli, Tiit Pääsukese, Uno Roosvalti, Oivi Tulve** ja **Marje Üksise** tööd.

● **3. XI avati Coca-Cola Plaza II korrusel Kati Kovàcsi ja Timppa ehk Timo Mäkelä koomiksinäitus.** Näitus toimub Pimedate Ööde filmifestivali raames. Kosmopoliitse kunstniku on Kovàcsi (1963) koomiksitele on omane suurlinnalik tempo, teravus ning soome sisu. Timo Mäkelä (1951) on oma töödes kujutanud ilmekalt soome rahva iseloomu. Ilta-Sanomate ja Kansan Uutiste lugejad tunnevad teda illustratsioonide ning poliitiliste karikatuuride kaudu.

● **Täna kell 15 avatakse Eesti Ajaloomuuseumi filiaalis Maarjamäe lossis Johannes Pääsukese (1892 – 1918) rikkaliku fotopärandi näitus.** Seekordse näituse idee algatasid 2002. aastal, foto- ja filmimehe 110. sünniaastapäeva paiku, filmiajakirjanik **Jaak Lõhmus** ja ERMi fotokonservaator **Jüri Karm.** Fotokunstnik **Toomas Kalve** valis välja 92 fotot, mis skanniti klaasnegatiividelt ja suurendati maksimaalsete mõõtmeteni. Eksponeeritud fotod on tehtud peamiselt aastatel 1913 – 14, mil Pääsuke ERMi ülesandel Eesti maast ja rahvast pilte tegi. Näituse avamisel näidatakse filmiprogrammi: "Karujaht Pärnumaal" (1914, esimese eesti mängufilmi digitaalselt restaureeritud koopia),"Elurežissöör Pääsuke" (Peeter Linnapi käsitlus Johannes Pääsukesest ja tema pildikeelest) ja "Personaalnäitus" (Maido Selgmäe film näituse ettevalmistamisest).

● **8. – 12. XI on Harju tänava Treppgaleriis vaadata fotonäitus "Flashback", mis toob külastajate silme ette *vibe*'del jäädvustatud paremad hetked, skandaalsemad kostüümid ning nimekamad esinejad.** Fotod on teinud **Toomas Volkmann, Arno Saar, Jarek Jõepera, Erik Riikoja, Mark Raidpere** ja **Tanel Veenre.** Näitus on valminud koostöös Eesti Ekspressiga.

● **4. XI avas Soome Eesti suursaadik T. E. hr. Jaakko Blomberg Eesti rahvusraamatukogu peanäitusesaalis Alvar Aalto projekteeritud raamatukogude projektide ja fotode näituse.** Aalto on projekteerinud märkimisväärselt palju raamatukogusid. Esimene neist ehitati 1924. aastal, viimase projekteeris ta 1970. aastal. See jäi küll teostama. Näitusel on väljas 19 raamatukoguprojekti, millest 10 on valminud ja 9 jäänud teostamata, lisaks on vaadata Akateeminen kirjakauppa (Akadeemiline raamatukauplus) projekt ja nn *Poetry Room*'i sisustus Harvardi ülikooli Lamonti-nimelises raamatukogus. Väljapaneku on koostanud **Teija Isohauta** Alvar Aalto muuseumist, kujundanud **Dunja Stanic**, graafiline disain on **Pauline Aubert'ilt**, fotod ja originaalmaterjalid Aalto muuseumist.

● **1. XI avati Y-galeriis EKA avatud akadeemia III ja IV kursuse üliõpilaste tööde näitus.** Vaadata on **Anniki Kari** (maal, skulptuur), **Ellen-Reet Türi** (maal), **Tiina Ubar-Sauteri** (maal), **Margit Maksingi** (graafika), **Inga Randla** (graafika), **Alissa Didõk-Riikjärve** (assamblaaž), **Monika Sorokina** (maal), **Kaupo Vallo Looheina** (maal ja graafika) ja **Soho Fondi** (assamblaaž) tööd. Need on popkunstist abstraktsionismini, neis on jõulisust ja külmust, novaatorlust ja konservatiivsust, literatuursust ja puhast kunsti, avatust ja vabadust.

● **4. XI avati Tartus Tampere Maja galeriis Ulla Pohjola pildi- ja tekstiilinäitus "Tikandid".** Tampere noor tekstiilikunstnik ühendab oma töödes käsi- ja masintikandi, kasutab nii tehiskiudu kui looduslikke materjale, pärleid, nööpe, pihlakamarju, kuivatatud lehti, siidorganzat jne. Pohjola teostes on aasiapärast kunsti ja käsitöö sünteesi.

● **13. XI avati Viljandi Linnagaleriis EKA vabade kunstide teaduskonna näitus "Ekskursioon".** Rändnäituse eesmärk on anda üliõpilastele näitusekogemus, eksponeerida oma tegemisi väljaspool Tallinna ning tekitada väiksemates keskustes arutelu kunsti teemadel. Kuraatorid on dekaan **Marko Mäetamm** ja maaliprofessor **Kaido Ole.**

● **2. XI avati Türi kultuurimajas Valli Lember-Bogatkina akvarellide näitus.** Väljas on 20 tööd: vaadata on valik emotsionaalsest muusikaainelisest sarjast, Eesti maastikest ka Estonia teatri lauljate-baleriinide portreedest.

● **29. X avati Berliini Giedre Bartelti galeriis näitus "Valge kui lumi, punane kui veri". Väljapanek on lahti kuni 18. XII.** Paljudel näitusel esitatud fotodel on lumi keskne motiiv, kerge on tunda ära viiteid filmikunsti ajaloole. Vaadata on leedu, läti, poola, vene, taani kunstnike töid. Eesti kunstnikelt on väljas **Toomas Kalve** autoportreed aktina valge lume taustal, **Liina Siib** esitab filmilikke kaadreid talvisest peost, **Mark Soosaarelt** on lavastuslikud kompositsioonid.

● **22. X avati Stockholmi Eesti Majas Ernö Kochi joonistuste ja graafiliste lehtede näitus.** Väljapanek on koostatud Eesti Majale üle antud kogu põhjal. Ungarlane Ernö Koch tuli 1926. aastal elama Eestisse, 1930ndail töötas ta mõned aastad õpetajana Riigi Kunsttööstuskoolis, 1941 lahkus Ungarisse, kust omakorda põgenes 1944 Saksamaale, 1949 siirdus ta USAsse, kus suri 1970. Eesti Maja kogus on suur hulk visandeid ja joonistusi, samuti graafilisi lehti. Enamik töid on Eesti perioodist, on aga ka guašše ja värvilisi joonistusi Ungari motiividel. Pärast Stockholmi näitust on kavas tööd Eestisse tuua.

● **28. XI korralisel üldkoosolekul valis Eesti Sisearhitektide Liit (ESL) uue juhatuse ja esimehe. Esimeheks sai sisearhitekt Priit Põldme.** Uude juhatusse kuuluvad **Mari Kurismaa, Kadri Tarbe-Pärtelpoeg, Küili Salum, Annes Arro, Tairo Pärnamets** ja **Urmo Vaikla.** Priit Põldme (s 1971) on lõpetanud EKA sisearhitektuuri eriala 1995. a ja võeti samal aastal ESLi liikmeks. Ta töötab enda asutatud sisearhitektuuribüroos Joonprojekt, mis alustas tööd 1994. a ja jätkab edukalt tänaseni. Eelmine ESLi juhatuse esimees oli sisearhitekt **Eerik Olle.**

● **Eesti Kunstnike Liidu aastanäituse "Identiteedid" (Tallinna Kunstihoones) kuraatorikontseptsioon käsitleb Eesti ühiskonnas viimase viieteistkümne aasta jooksul toimunud radikaalseid muudatusi neljas kategoorias: poliitilises, sotsiaalses, seksuaalses ja usulises.** Poliitiline seisukohavõtt ja sotsiaalselt aktiivne hoiak peaks läbima kogu väljapanekut aastal, mil *American Dream* on Eestis endiselt populaarne, kuid võimalused selle teostamiseks hoopis teised kui eelmisel kümnendil. Milline on sümboolne kapital, mida eesti kunstnik näeb ja hindab *anno* 2005 tulevikku suunatud jäävate väärtustena? Millised tehnoloogilised traditsioonid on elujõulised? Need on vaid mõned küsimustest, millele sellel näitusel otsitakse vastust maalina, graafilise lehena, skulptuurina, fotona, videona, installatsioonina.

Näituse kuraator on **Harry Liivrand.** Näitus toimub **Tallinna Kunstihoones 11. II – 6. III 2005.** Näitusest osavõtuks eelregistreerida **kuni 19. XI** elektrooniliselt **harry@ekspress.ee** või telefonil **GSM 5062342,** Harry Liivrand. Lõpliku näitusekomplekti koostab selleks kokku kutsutud žürii.

MUUSIKA

FIESTA DE LA GUITARRA

Eesti Kitarriseltsi aasta suurüritus, Tartu rahvusvahelised kitarrimuusika päevad "Fiesta de la guitarra" (kunstiline juht Kuldar Kudu) toimuvad 11. – 14. XI. Esinema on kutsutud klassikalise, vana- ning jazzmuusika mängijaid Saksamaalt ja Hispaaniast ning mõistagi ka Eesti kitarristid.

Hispaanlane **José Miguel Moreno** mängib ajaloolistel kitarridel (seekord on tal kaasas *vihuela*, barokk-kitarr ja klassikalis-romantiline XIX sajandi pill) ning on praegu maailma üks tunnustatumaid selles valdkonnas. Suure publikuhuvi tõttu on Moreno Tartu 12. XI kontsert viidud üle Linnamuuseumist suuremasse Vanemuise kontserdimajja.

Saksa keskmise põlvkonna tuntumaid kitarriste **Reinbert Evers** annab seekord vaid ühe kontserdi Tartu ülikooli ajaloomuuseumis laupäeval, 13. XI kell 17 ja esitab kõigile kitarrihuvilistele põneva kava klassikalise kitarrimuusika šedöövritest.

Muusikapäevade suurimaks üllatajaks võib pidada ebatavalist Saksa duot **Piarango**, mille koosseisus on kaks pilli täiesti eri maailmast. Euroopa klassikalise muusikakultuuri sümbol klaver ja Boliivia ning Argentiina mäestikualade rahvapill *charango* leiavad ühise muusikalise keele kahe Argentiina päritolu Berliini muusiku **José Hernan Cibilsi** ja **Patrick Zeoli** sõrmede all. Viljandis, Võrus ja Tartus (vastavalt 11., 12. ja 13. XI kell 19) kuuleb nende esituses meloodilist ja keeruka rütmijoonisega argentiina rahvamuusikat ning Astor Piazzolla tangosid.

Eesti interpreetidest astuvad üles **Heiki Mätlik** ja **Andres Uibo** oreli ja kitarri duona, **Robert Jürjendal** esmakordselt täispika sooloõhtuga, **Tiit Paulus** oma jazzkitarri stiiliga koos **Andre Maakeri** (kitarr), **Maria Väli** (laul) ja **Erko Niiduga** (kitarr, laul) ning sel suvel debüteerinud klassikaliste kitarride duo **Imagenes** koosseisus **Kuldar Kudu** ja **Kristo Käo.**

"Fiesta de la guitarra" toimub juba kolmandat aastat. Info www.kitarriselts.ee.

● **Veldhovenis toimunud VII rahvusvahelisel noortekooride konkursil saavutas Tallinna Tehnikaülikooli Kammerkoor (dirigent Peeter Perens) esimese auhinna *cum laude* ning Eesti Koolinoorte Segakoor esimese auhinna (dirigendid Taavi Esko ja Kadri Leppoja).** Võistles 21 koori Taanist, Soomest, Ungarist, Lätist, Leedust, Rumeeniast, Hispaaniast, Tšehhist, Hollandist ja Eestist, lisaks noortekooridele ka täiskasvanute kollektiivid. Osavõtjaid hinnati kahes suures kategoorias: klassika- ja popkoorid. Popkooride kategoorias domineerisid Hollandi koorid, klassikalise repertuaariga aga teiste riikide enamik.

Žüriisse kuulusid Cees Wouters (Hollandi orkestri- ja kooridirigent), Barend Lutgendorff (Hollandi kammerlaulja ning mitmete muusikakoolide juht) ja prof Simon Tipping (Uus-Meremaa dirigent ja muusikateadlane).

Iga koor saatis korraldajatele ühe oma maa laulu, mille mõni teise riigi kollektiiv festivalil ette kandis. Lisaks andsid koorid ka iseseisvaid kontserte.

Kaie Tanner

● **Eesti Televisiooni tütarlastekoor (dirigent Aarne Saluveer) saavutas Tolosa 36. rahvusvahelisel koorikonkursil polüfoonia kategoorias II koha ning rahvamuusika kategoorias III koha.** Tolosa konkurssi loetakse üheks maailmas kõrgetasemelisemaks koorikonkursiks. Koorikonkursside "Euroopa karikasarja" võitjate hulgast selgitatakse igal aastal välja Euroopa koorimuusika *grand prix*; Tolosasse pääsemiseks tuleb läbida tugev eelkonkurss.

Sel aastal valiti Tolosasse võistlema 28 koori Jaapanist, Rootsist, Inglismaalt, Norrast, Hiinast, Kuubalt, Saksamaalt, Venemaalt, Ukrainast, Hispaaniast ja Tšehhist – Eestiga kokku 12 riigist.

Ansamblite kategooria võitis Voces Nordicae (dirigent Lone Larsen), naiskooride kategooria Brilliant Harmony (dirigent Ko Matsushita).

Eelmine Tolosas esinenud Eesti koor oli Ellerhein, kes pälvis seal 2000. aastal II koha.

Kaie Tanner

● **Rahvusooperis Estonia kohtusid 30. X tund enne etendust teatrihuvilised lavastaja Tiit Härmiga ("Luikede järv").** Uue projekti "Tund lavastajaga" eesmärk on tutvustada lavastaja ametit, vestelda õdusalt kohvitassi juures etenduse valmimisest ja hingata vahetult enne etenduse algust koos lavatagust teatriõhku. Igale kohtumisele müüakse vaid 20 pääset.

"Tund lavastajaga" sellel sügishooajal: reedel, 5. XI kell 18 **Neeme Kuningas** ("La traviata"); laupäeval, 13. XI kell 18 **Neeme Kuningas** ("Nõidkütt"); neljapäeval, 25. XI kell 18 **Tiit Härm** ("Armastuse ja kirega"); laupäeval, 11. XII kell 18 **Arne Mikk** ("Padaemand"); teisipäeval, 21. XII kell 18 **Arne Mikk** ("Nabucco"). Tellimine: eve@opera.ee, tel 6831 260, 50 68361.

● **Esmakordsel on Euroopa mainekates saalides kontserdireisil peadirigent Paavo Järvi koos Cincinnati SOga.** Alustati 29. X Viini Konzerthausi suurest saalist (päev varem algas samas festival "Wien Modern"), seejärel 30. X Frankfurdi Alte Oper (siin teine kava ka 3. XI), 31. X Stuttgardi Liederhalle, 2. XI Kölni Filharmoonia suur saal, kus esmakordselt avanumbriks **Erkki-Sven Tüüri** "Aditus" (kavas veel 9. XI Madridi Auditorio Nacional de Músicas), eile esineti Mannheimi Rosengarteni Kongressikeskuse Mozarti saalis ja täna juba Pariisis Châtelet' teatris, homme Hollandis Enschede Muusikakeskuses.

Esmaspäeval toimub esimene Madridi kontsert, reis jõuab lõpule 10. XI Katalaani Muusikapalees Barcelonas, kus kõlamas Nielseni avamäng "Maskeraad", Beethoveni IV klaverikontsert ning Sibeliuse V sümfoonia. Nii Beethoveni kui Schumanni klaverikontsertide solistiks on kogu reisi vältel Hélène Grimaud, sümfooniatest on programmis veel Mahleri V ja Dvořáki VII ning Madridis kõlavad ka Kodály "Galánta tantsud" – kokku 11 kontserti 9 linnas.

Kristjan Järvi, dirigeerinud sel hooajal juba 19 kontserdil oma uue orkestri, Tonkünstler-Orchester Niederösterreichi ees (sh 9 kontserti reisil Suurbritanniasse ning 4 Viini Musikvereini Kuldses saalis), juhatas oma Absolute Ensemble'it järjekordsel Rootsi reisil: 21. – 29. X esineti viies linnas, solistina tegi kaasa trompetist Lew Soloff, põhiprogrammiks "Absolute Re-Mix", milles Erkki-Sven Tüüri ja **Arvo Pärdi**, samuti Reichi, Schnyderi, Colemani, R. Straussi ning Stravinski teosed.

Täna dirigeerib Kristjan Järvi juba Põhja-Saksa Raadio Filharmoonia orkestrit Hannoveri Kuppelsaalis, kavas Schnyderi "Krisis", R. Straussi "Metamorfoosid" ja Liszti I klaverikontsert (sol Yundi Li). Nädala pärast juhatab ta Berliini Raadio SOd Berliini Filharmoonia suures saalis.

Priit Kuusk

● **Homme, 6. X tuleb Eesti Teaduste Akadeemia Naiskoori tähtpäevakontserdil Estonia kontserdisaalis ettekandele Luis Bacalovi "Misa Tango".** Seda omapärast ning maailmas tunnustust kogunud tangorütmides missat on Eestis varem esitatud vaid kahel korral helitöö "maaletooja" **Lilyan Kaivu** eestvõttel ja dirigeerimisel. Lilyan Kaiv juhatab teost ka homme.

Luis Enrique Bacalovi (1933) "Misa Tango" esiettekanne toimus 1999. a Roomas ülestõusmispühade festivalil. Teose tekst on helilooja Lõuna-Ameerika päritolust tulenevalt hispaaniakeelne. Missa traditsiooniline sõnum on antud lühendatult taotluse tõttu olla vastuvõetav erinevate usuliste tõekspidamistega inimestele: jäetud on vaid need kirjakohad, mis on kristlastel, juutidel kui moslemitel ühised. Helitööle lisab muu kõrval omapära akordioni (originaalis bandooniumi) kirikumuusikas tavatu tämber.

Homsel kontserdil kannavad teose ette **Eesti Teaduste Akadeemia Naiskoor, Inseneride Meeskoor** ja **Üle-Eestiline Noorte Sümfooniaorkester.** Solistid on **Merle Silmato** (metsosopran), **Mati Kõrts** (bariton) ja **Henn Rebane** (akordion).

● **Oma debüüdi Jaapanis tegi pianistina Vardo Rumessen. Ta oli esimene Eesti interpreet, kelle soolokavad koosnesid vaid eesti muusikast.** Sooja vastuvõtu leidnud klaveriõhtud 25. X Hiroshima Elisabethi ülikooli ja 27. X kõrgema muusikakooli saalis said teoks Eduard Tubina Ühingu Jaapani liikmete abiga ja koostöös Jaapani TVga. Tubina fänne oli kohal mitmest teisestki linnast, sh Tokyost. Rumessen esitas esimeses kavas **Heino Elleri** kümme prelüüdi I ja II vihikust, "Kellad" ja "Liblika" ning **Eduard Tubina** kolm prelüüdi, "Sonaat-Allegro" ja "Sonaadi nr 2"; teises kavas Elleri prelüüdide asemel **Mart Saare** kuus prelüüdi, Saare prelüüdid (samuti A. Skrjabin) kõlasid ka lisapaladena. Hiroshima plaadikaupluses Nordic Sound olid sel puhul müügil V. Rumesseni USAs, Rootsis ja Soomes ilmunud eesti klaverimuusika CDd, kontsertide järel tuli pianistil kirjutada neile kombekohaselt autogramme.

V. Rumessen esines ka teleintervjuus Hiroshima "A-Bomb Museum'is", kõneldes rahust ja kultuurikoostööst Eesti ja Jaapani vahel.

Priit Kuusk

Mikko Fritze oli kuus ja pool aastat Goethe Instituudi vedaja; tõi värskeid tuuli, saksa kultuuri ja positiivset meeleolu kultuuriilma. Tema kohta kõneldakse, et ta on igatepidi ilus inimene, multifunktsionaalne korraldaja, kel teotahet kõige jaoks piisab. Nüüd siirdub ta edasi Uruguaysse. Veab neil! Kolmapäeva õhtul olid Von Krahli mõnusale lahkumispeole kogunenud sõbrad ja tuttavad kogu eesti kultuuriringist. Sõprade keskel Mikko Fritze krooniga.

PIIA RUBER

TEATER

DRAAMATEATER JÄTKAB SARJA "ESIMENE LUGEMINE"

11. XI kell 19 loetakse maalisaalis Jaan Kruusvalli lühinäidendeid "Kustutage kuuvalgus" ja "Sild".

Jaan Kruusvall on eesti näitekirjanduse silmapaistev minimalist. Tema tegelased räägivad vähe ja vihjeliselt, sündmustest antakse vaid aimu. Lihtsad inimesed räägivad oma vähesed jutud väga igapäevastest asjadest. Tänu Kruusvalli näidenditele on Eesti Draamateatris Mikk Mikiveri lavastuses sündinud eelmiste kümnendite teatritipud. 1983 jõudis lavale panoraamne pilt eestlaste saatusest XX sajandi keskpaigas "Pilvede värvid", 1996. aastal minimalistlik elu ja armastuse lugu "Hullumeelne professor. Tema elukäik". Näidendeid loevad Kaie Mihkelson ja Lembit Ulfsak, Mari Lill ja Tõnu Mikiver, lavastajana juhendab Aleksander Eelmaa.

FILM

KINOBUSS STARTIS NARKOVASTASELE TUURILE

Kinobuss ja Tervise Arengu Instituut asuvad ühiselt võitlusse narkootikumidega, külastades kuu aja jooksul 20 Eesti kooli. Ringsõidu käigus näidatakse õpilastele temaatilist narkovastast filmi ja populaarseid noortefilme, samuti saavad lapsed-noored ise kätt proovida narkovastaste filmiklippide tegemisel. Narkovastane tuur algas 1. XI Saaremaal, Torgu põhikoolis ja lõpeb 30. XI.

● **Eile esilinastus kinos Sõprus neli uut telefilmi "Eesti lugude" sarjas.** Linale toodi **Ago Ruusi "Laulatatud hobusega"** (ETVs 5. XI), **Mart Taevere "Teistmoodi tihane"** (ETVs 12. XI), **Sergei Ledenjovi "Nikolai Kormašov ja vene ikoon"** (ETVs 19. XI) ja **Priit Valkna "Kaetajad"** (ETVs 26. XI). "Eesti lood" on Eesti Televisiooni ja Eesti Filmi Sihtasutuse möödunud aastal alanud tõsielufilmide tootmise koostööprojekt, mis jätkub ka aastal 2005.

● **Eelmisel laupäeval Helsingis peetud mardilaadal esitleti ka uuemaid Eesti filme.** Linastusid animafilmid **"Miriam mängib peitust"** (rež **Priit Tender**), **"Porgandi"** (rež **Peeter Tall**), **"Barbarid"** (rež **Hardi Volmer**), **"Instinkt"** (rež **Rao Heidmets**), **"Hungerburger"** (rež **David Snowman**) ja **Sulev Keeduse** mängufilm **"Somnambuul"**. Lisaks filmide näitamisele toimuvad Tuglase Seltsi korraldatud traditsioonilisel mardilaadal Helsingi estofiilid ka filmitegijatega. Mardilaata on peetud alates 1983. aastast, uuemaid Eesti filme on seal näidatud viimased kuus aastat.

● **Eesti Filmi Sihtasutuse nõukogu** valis oma koosolekul 18. oktoobril nõukogu esimeheks **Reet Mikkeli**, aseesimehena jätkab **Hagi Šein.** EFSi nõukogusse kuuluvad veel **Monika Salu, Erki Urva, Mait Mäekivi, Aivo Vaske** ja **Ago-Endrik Kerge.**

KIRJANDUS

● **11. XI kell 17 on Tallinna Keskraamatukogus Eesti Kirjanduse Seltsi ja Sirbi kriitikaseminar. Jüri Ehlvest analüüsib Jaanus Adamsoni esseekogumikku "Läbirääkimised".**

● **Heiti Talviku 100. sünniaastapäeva tähistavad 9. XI Eesti Kirjanduse Selts ja Eesti Kirjanike Liit.** Kell 16 avatakse Eesti Kirjandusmuuseumis (Vanemuise 42) näitus "Heiti Talvik – 100". Kell 18 leiab Tartu Kirjanduse Majas (Vanemuise 19) aset ettekannete ja luule õhtu "Jumalate hämaras". Kõnelevad Karl Muru, Urmas Tõnisson, Katrin Ennus ja Kaja Kallemets.

KAMINAÕHTUD UNGARI INSTITUUDIS

Sellest hooajast alustab Ungari Instituut oma saalis (Piiskopi 2) kaminaõhtute sarja, mille sihiks on viia eesti publik paremini kurssi põnevate loojate ja tähelepanuväärsete sündmustega ungari kirjandus- ja kultuurielus ning aidata kirjastustel ungariteemalisi väljaandeid lugejatele tuttavamaks teha.

Esimene kirjanduslik kaminaõhtu toimus 4. XI koostöös kirjastusega Eesti Raamat ning keskendus 2002. a Nobeli kirjanduspreemia pälvinud kirjanikule **Imre Kertészile**. Õhtul esitleti kirjaniku peateost "Saatusetus", mis ilmus äsja Eesti Raamatu Nobeli laureaatide sarjas (tõlkinud Sander Liivak).

Järgmine kirjanduslik kaminaõhtu on jaanuaris. Sellel tutvustatakse XX sajandi I poole üht värvikamat kirjameest **D. Kosztolányit**, kelle novellikogu annab välja kirjastus Varrak.

VARIA

● **1. XI esitleti Kadrioru lossis Jüri Kuuskemaa raamatut "Peeter I ja Katariina I Tallinnas".** Raamatus on antud ülevaade Peeter I Tallinnas viibimistest, suhtlemisest ja pidutsemistest. Esile on toodud tsaari ehitus- ja kinnisvaraarendus Tallinnas ja Rogerwiekis (praegune Paldiski), sealhulgas ka Väike-Pakri saarel ja Maardus. Avaldatud on ka katkendid Peeter I ja Katariina isiklikust kirjavahetusest. Kirevat faktide ja sündmuste kogumit koondav raamat tugineb Venemaa arhiivide dokumentidele Peeter I ja Katariina I valitsemisajast, tsaariaegsetele vene arhiivipublikatsioonidele ning rohkele kirjandusele. Raamatu on välja andnud kirjastus Valgus.

MAAKONNAUUDISED

LÄÄNE-VIRUMAA

● **30. ja 31. X toimusid Rakveres 13 – 19aastaste noorte filmipäevad.** Peapreemia pälvis **Nikita Rožděstvenski** filmistuudiost Meksvideo (Tallinn). Parima animafilmi preemia sai **Romet Preisman** Athena filmikoolist (Rakvere), parima dokumentaalfilmi autorid on **Julia Knutova, Kirill Nikolajev, Ljubov Balitskaja, Jaana Auzina, Jelena Malõgina** videostuudiost Kanutiaia. Parima eksperimentaalfilmi preemia pälvisid **Martti Helde** ja **Laura Välik** Kohila gümnaasiumist. Publiku preemia läks **Tõnn Sikule** Kadrinast.

Esitati 33 filmi 43-lt autorilt 9st stuudiost, koolist või ühendusest. Filmipäevadel osales 50 noort filmitegijat. Filme hindas rahvusvaheline Žürii eesotsas Ilmar Raagiga. Filmipäevade raames pidas too ka loengu "Kuidas töötab film" ja juhendas töötuba, kus noortel oli ülesandeks kopeerida üks ühele stseen filmist "Casablanca".

Kairit Pihlak

VILJANDI

● **Oktoobrikuu oli rikas paljude juba traditsiooniks saanud ürituste poolest. Leivanädalal (4. – 9. X) organiseeriti lastele joonistusvõistlus, töid sai vaadata Viljandi raamatukogu lasteosakonnas.**

Hõimupäevade tähistamine maakonnas algas 12. X avaüritusega raamatukogus. Kultuuriakadeemia rahvamuusikud ja Komi vabariigi Kortkerosi külas tegutsev rahvakunstiansambel Jurkõtš andsid meeleoluka kontserdi. Ansambel esitas komi ja vene rahvalaule.

19. X kogunesid gümnaasiumiõpilased raamatukogu Ameerika teabepunkti, et kuulata Ameerika Saatkonna pressi- ja kultuuriatašee Th. Hodges'i loengut "Valimised Ameerika Ühendriikides novembris 2004".

20. – 30. X raamatukogupäevade "Avastad raamatukogu – avastad maailma" üritused: 20. X ettelugemispäeval lasteosakonnas lugesid kultuuriakadeemia raamatukogunduse tudengid lastele muinasjutte ja mängisid nendega. 21. X jõudis Viljandisse kirjandustuur, millega tähistati eesti raamatu päeva. 22. X oli Eesti Entsüklopeediakirjastuse raamatumüük.

Maire Killar

● **20. X avati Imaveres Eesti Piimandusmuuseumis Eesti Ringhäälingumuuseumi näitus ""Tere hommikust, põllumehed!" Eesti Raadios 1964 – 1993".** Esimene saade "Tere hommikust, põllumehed!" oli Eesti Raadio I programmi kavas pühapäeval, 19. aprillil 1964. aastal. Saate algusmuusika oli kirjutanud Arne Oit, sõnad helirežissöör Eero Sepling. Esko Tasa toimetatud saates kuulati ilmajaama kommentaari, keskkomitee töötaja sõnavõttu, peatoimetaja Isaak Sermani mõtteid saate saamisloost ja tulevikuplaanidest ning Jõgeva rajoonis elava maamehe mõtteid pühapäevase põllumeeste tunni vajalikkusest. Saatest "Tere hommikust, põllumehed!" sai tuntuks ka Sulev Nõmmiku mängitud-loetud Ernst Kern ehk Kärna Ärni. Viimane saade nimega "Tere hommikust, põllumehed!" all oli eetris 3. jaanuaril 1993, edasi jätkati "Tere hommikust, maarahvas!" nime all.

Juhan Sihver

TARTUMAA

● **13. X avas Fred Jüssi Kõrveküla raamatukogus oma fotonäituse "Jää ja maa vahel" ning tutvustas Islandi loodust slaidiprogrammi vahendusel.**

● **20. X toimus Järvselja raamatukogus kohtumisõhtu kirjanik Enn Vainoga.**

● **21. X toimus Kõrveküla raamatukogus luuleõhtu "Jõudsime pärale unes". Bernhard Kangro loomingut esitasid Anne Maasik ja Heiki Rein Veroman.**

● **21. X kohtuti Härma raamatukogus Heiki Vilepiga.**

● **23. X toimus Nõo raamatukogus kohtumine Valgamaa luuletaja Tiina Jakobsoniga**

● **23. X esitleti Laeva raamatukogus Virve Tamme koostatud raamatut "Igas talus oma taar. Rahvapärimusi Kursi ja Äksi kihelkonnast".**

● **29. X tähistati Kõrvekülas Lõuna-Eesti maaniste seltside peoga "Teadjanaine" rahvusvahelist maaniste päeva.**

Hele Ellermaa

JÕGEVAMAA

1. X tähistati Põltsamaa kultuurikeskuses rahvusvahelist eakate päeva.

1. X avati Põltsamaa kultuurikeskuse galeriis Rooside näitus.

22. X peeti Põltsamaa kultuurikeskuses hooaja avapidu. Esinesid kõik kultuurikeskuse laulu- ja tantsukollektiivid, oli avatud kohvik ja õhtul mängis tantsuks ansambel Nukker Kukeke.

Andrei Atskasov

● **20. X oli Põltsamaa raamatukogus üle-eestiline ettelugemispäev "Raamatute valgus".** 1. – 3. klassi õpilastele loeti ette Ü. Lätte raamatut "Õhtujutud" ja 4. – 6.-klassi õpilastele Contra raamatut "Presidendi suur saladus". Ettelugemised toimusid veel Jõgeva linnaraamatukogus ja paljudes külaraamatukogudes: Adaveres, Aidus, Kaareperes, Kuremaal, Laiusel, Maarjas, Pajusis, Palamusel, Puurmanis, Tabiveres, Tormas, Voorel jm.

● **22. X esinesid Jõgeva linnaraamatukogu luule- ja muusikaõhtul "Oma lugu" Jaana Koppel ja Reine Koppel kitarril.**

● **23. X tähistas Jõgeva linnaraamatukogu eesti raamatu päeva lastel muinasjutuhommikuga "Külas eesti muinasjutul".**

● **24. X oli Adavere raamatukogus Austria reisi muljete õhtu "Oma silm on kuningas", mida illustreeris Väino Valdmanni film.**

28. X tähistati Põltsamaal maakonna keskraamatukogu 90 tegevusaastat. Kontsertaktusel esitasid **Anne Maasik** (laul, trumm) ja **Heikki-Rein Veromann** (kitarr, kannel, mandoliin, parmupill, laul) eesti ballaade E. Enno, B. Alveri M. Underi, K. Ristikivi, H. Visnapuu jt loomingust. 25. – 30. X oli avatud näitus "Põltsamaa raamatukogu 90. Raamatukogu ajalugu Põltsamaal 232 aastat".

Sirje Undusk

VALGAMAA

● **1. X tähistati Valga Jaani kirikus rahvusvahelist muusikapäeva kontsertiga, esinesid Valga muusikakooli õpilased koos õpetajatega.**

● **14. X oli Valga muusikakoolis Eesti Kontserdi kontsert "Pilk kandlemaailma", esines Sibeliuse akadeemia lõpetanud professionaalne kanneldaja Kristi Mühling.**

● **16. X tähistas Riidaja kultuurimaja oma 75. sünnipäeva.** Väljas oli näitus laste võistlustöödest ja isetegevuslaste tegemistest. Ettekannetes meenutati paikkonnast sirgunud suurmehi. Kontsertprogramm kandis pealkirja "Üitsainus Mulgimaa".

● **21. X esitleti Valga keskraamatukogus Juhan-Ivan Mannineni raamatut "Saatuse määratud".**

● **22. ja 23. X kogunes Valga kultuuri- ja huvialakeskusesse muusikaõpetajaid kõikjalt üle Eesti, et osaleda XII muusikaõpetajate sügispäevadel.** Osalejad said valida nelja programmi vahel: üks rühm läks Valga gümnaasiumi, teine Valga vene gümnaasiumi, kolmas Tõrva ja neljas Otepää piirkonda. Teise päeva lõpus said kõik osalejad kokku Riidajas Torupillitalus.

● **23. ja 24. X toimusid Torupillitalus akordionipäevad.** Kohal olid akordionikuulsus Teemu Kyllönen Soomest ja paljud Eestis tunnustatud akordionistid. Individuaal- ja näidistundides, uuriti akordioni võimalusi erinevate muusikastiilide mängimisel. Akordionipäevad lõpetati kontserdiga Tõrva kirik-kammersaalis

Eha Mandel

● **16. X tähistati Riidaja kultuurimaja 75. tegevusaastat.** Kontserdil laulsid Lüllemäe kultuurimaja vokaalansambel, Tõrva Kultuurimaja ja Puka Rahvamaja meesansambel. Tantsisid Riidaja kultuurimaja segarahvatantsurühm ja memmede rahvatantsurühm Nurmenukk, Ala rahvamaja rahvatantsurühm Jandali ning Kärstna rahvamaja tantsurühmad: Metsalilled, Kantriina ja Tantsutosin. Muud meelelahutust pakkusid Hõbetäht Ala rahvamajast, Reola Rahva Teatri esindajad ja Riidaja Rändurteater. Repertuaar oli valdavalt mulgimaine, kasutati ka teiste Lõuna-Eesti kihelkondade materjali. Ühiselt lauldi Eesti lipu laulu, mis Eesti lipu aastal kohane, ja laulu "Mulgimaale", mis on kujunenud Mulgimaa hümniks.

Ettekanded käsitlesid paikkonnas sündinud ja tegutsenud suurmehi, Leebikus sündinud Henrik Visnapuud ning Pikasillas sündinud Aleksander Lättet. Kärstna/Tuhalaane kodu-uurija Ants Tomp andis värvika ülevaate Hendrik Adamsonist, kes töötas Lõve algkoolis õpetajana. Kultuurimaja juhataja edastas legendaarse rahvapillimehe Johannes Tauli tervituse ning tema saadetud lühikokkuvõtte Johannese isa Eduard Tauli elust. Eduard Taul oli üks seltsimaja ehitamise mõtte initsiaatoreid ning pikaajaline muusikaselts Vambola eestvedaja. Mulgi Kultuuri Instituudi tööd tutvustas selle juhatuse esinaine **Aili Laande.**

Anne Pai

PÕLVAMAA

● **J. Hurda nim. Põlva Rahvaharidusse Seltsi korraldusel toimus Põlvas Jakob Hurda 165. sünniaastapäevale pühendatud kultuurikonverents "Jakob Hurt ja tänapäev", millest võtsid osa Põlva kultuurielu korraldajad ja riigi kultuuriseltside esindajad.** Konverentsil ei räägitud ainult Hurdast kui ühiskonnategelasest, folkloristist, keele- ja kirkutegelasest. Eesmärgiks oli tutvustada Hurda aadete, mõtete ning elutöö kajastamist Põlvamaa hariduses ja kultuuris. Riigikogu kultuurikomisjoni liige **Tõnis Lukas** mõtiskles teemal, mida õppida Jakob Hurdalt kohaliku vaimsuse kujundamisel täna. Kultuuriministeeriumi nõuniku **Eino Pedaniku** ettekande teemaks oli omavalitsuse kultuurikorraldus riigi kultuuripoliitikas. Võru kultuurijuht **Peeter Laurson** andis ülevaate suurüritustest Võrumaa kultuuripildis. Volikogu kultuurikomisjoni esimees **Ene Lellep** analüüsis rahvakultuuri hetkeseisu ja tulevikuvaateid Põlva linnas. Kultuuri- ja huvikeskuse direktor **Martin Medar** jagas kultuurielu rõõme ja muresid. Koolidirektor **Arvo Sarapuu** tõdes, et hariduselu peaks olema märksa rahvakultuursem. Himmaste algkooli direktor **Tiia Rammo** meenutas ettevõtmisi, mida on tehtud folkloristi ja keeleteadlase pärandi tutvustamiseks sünnikohas ja kuidas kasvatada lastes huvi rahvakultuuri vastu. Allakirjutanu andis ülevaate Hurda seltsist suurmehe elu ja tegevuse tutvustajana. Konverentsil anti üle 2004. a Jakob Hurda rahvakultuuri auhinnad etnoloog **Ants Viiresele** ning kauasele pedagoogile ja kodu-uurijale **Helle Kõllile**.

Rein Vill

JÄRVAMAA

● **14. X avati Türil Eesti Ringhäälingumuuseumis fotonäitus "Saatejuhid Eesti Televisiooni ekraanilt", millega muuseum alustas rahvustelevisiooni 50. aastapäeva tähistamise ettevõtmisi.** Eesti Televisiooni Muuseumi ja Ringhäälingumuuseumi ühistööna valminud väljapanek heidab põgusa tagasipilgu 23 populaarse saatejuhi tegemistele läbi aastakümnete.

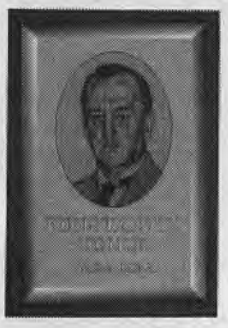
Juhan Sihver

VÕRUMAA

● **Kultuuriminister Urmas Paet kinnitas Võru Instituudi teadusnõukogu uue koosseisu.** Nõukogusse kuuluvad **Paul Hagu, Jüri Jagomägi, Erich Kukk** ja **Karl Pajusalu** Tartu ülikoolist, **Kaido Kama** ja **Jaan Pulk** Võro Seltsist, **Enn Kasak** Tallinna Pedagoogikaülikoolist, kirjanik **Madis Kõiv, Urmas Klaas** Põlva maavalitsusest, **Mare Piho** Eesti Rahva Muuseumist, **Peeter Päll** ja **Jüri Viikberg** Eesti Keele Instituudist, **Valeri Talu** Valga maavalitsusest, **Tõnu Tender** haridus-ja teadusministeeriumist ning Emakeele Seltsist ja **Asta Trummel** kultuuriministeeriumist. Võru Instituudi teadusnõukogu koosseisu kinnitas minister kolmeks aastaks.

Ave Toots-Erelt

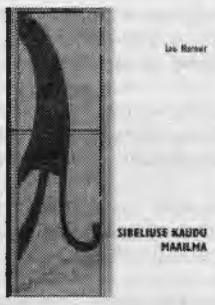
RAAMATUTUTVUSTUS

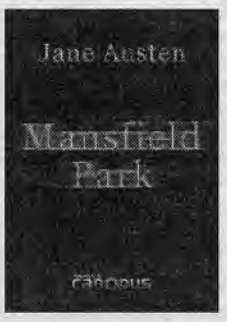
Konstantin Konik
VABA MAA
Arsti ja poliitikamehe, idealisti ja terve mõistuse esindaja artiklikogu, mis sisaldab olulisi artikleid nii temalt eneselt kui temast keskeltläbi aastaist 1908 – 1939. Koniku enda lood räägivad muidugi rahva tervishoiust, poliitikast, isamaalisusest, kultuurist jne. Koostanud Küllo Arjakas ja Hando Runnel, toimetanud Katre Ligi, kujundanud Lembit Küüts. Ilmamaa, 2004. 448 lk.

Georg Julius von Schultz-Bertram
BALTI IDEALISTI KIRJAD EMALE
Nagu kirjutab Peeter Olesk saatesõnas Tallinnast pärit ülempastori poja ja meditsiinidoktori (1808 – 1875) kirjadele (1833 – 1875): "Tõel on kirjades emale riided seljas, ta ei ole seal alasti nagu kohtutoimikuis". Kirjad on ilusad, hääs kirjanduslikus stiilis (kultuuriloolised) lugemispalad. Tõlkinud Ilmar Vene, "Eesti mõtteloo" sarja peatoimetaja Hando Runnel, kujundaja Kaljo Põllu, toimetaja Urmas Tõnisson. Ilmamaa, 2004. 368 lk.

Leo Normet
SIBELIUSE KAUDU MAAILMA
Koloriitse muusikateadlase ja helilooja, juugendiuurija artiklite kogu: eesti muusikast, Sibeliusest, soome muusikast, juugendist laiemalt. Sageli teaduslik ja põhjalik, aga samas põnev. Koostanud Sirje Vihma-Normet, toimetanud Endel Priidel, konsulteerinud Mart Humal, kaane kujundanud Mari Ainso. Ilmamaa, 2004. 464 lk.

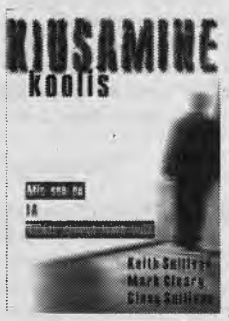

Jane Austen
MANSFIELD PARK
Inglise romaaniklassiku 1814. aastal ilmunud teos on tänini kodumaal üks populaarsemaid teos, milles palju armastust ja huumorit ja irooniat, hästi välja joonistatud tegelaskujusid. Klassikateos säherduste romaanide sõpradele. Tõlkinud Viima Jürisalu, toimetanud Tõnu Lember, kaane kujundanud Lauri Lahi. Canopus, 2004. 434 lk.

Eino Laas
OKASPUUD
Metsandusõppejõu ja linnadendroloogi imeilus, põhjalik, eeskätt kõrgkoolides dendroloogia ning ilupuude ja -põõsaste kursuslastele mõeldud raamat okaspuudest. Väga tore ka võhikule. Toimetanud Kristi Kingo ja Katrin Krondel, makett ja kaanekujundus Aage Raud. Atlex, 2004. 360 lk.

Kaljo Põllu
HIIUMAA RAHVAPÄRANE EHITUSKUNST
Kaljo Põllu järjekordne põhjalik mentaalne retk, suur ja mahukas uurimus, paljude piltide ja skeemidega rännak läbi ajaloo ja kultuurikihtide. Tekst, kaanekujundus ja ideemakett Kaljo Põllu, keeleliselt toimetanud Katre Ligi. Ilmamaa, 2004. 368 lk.

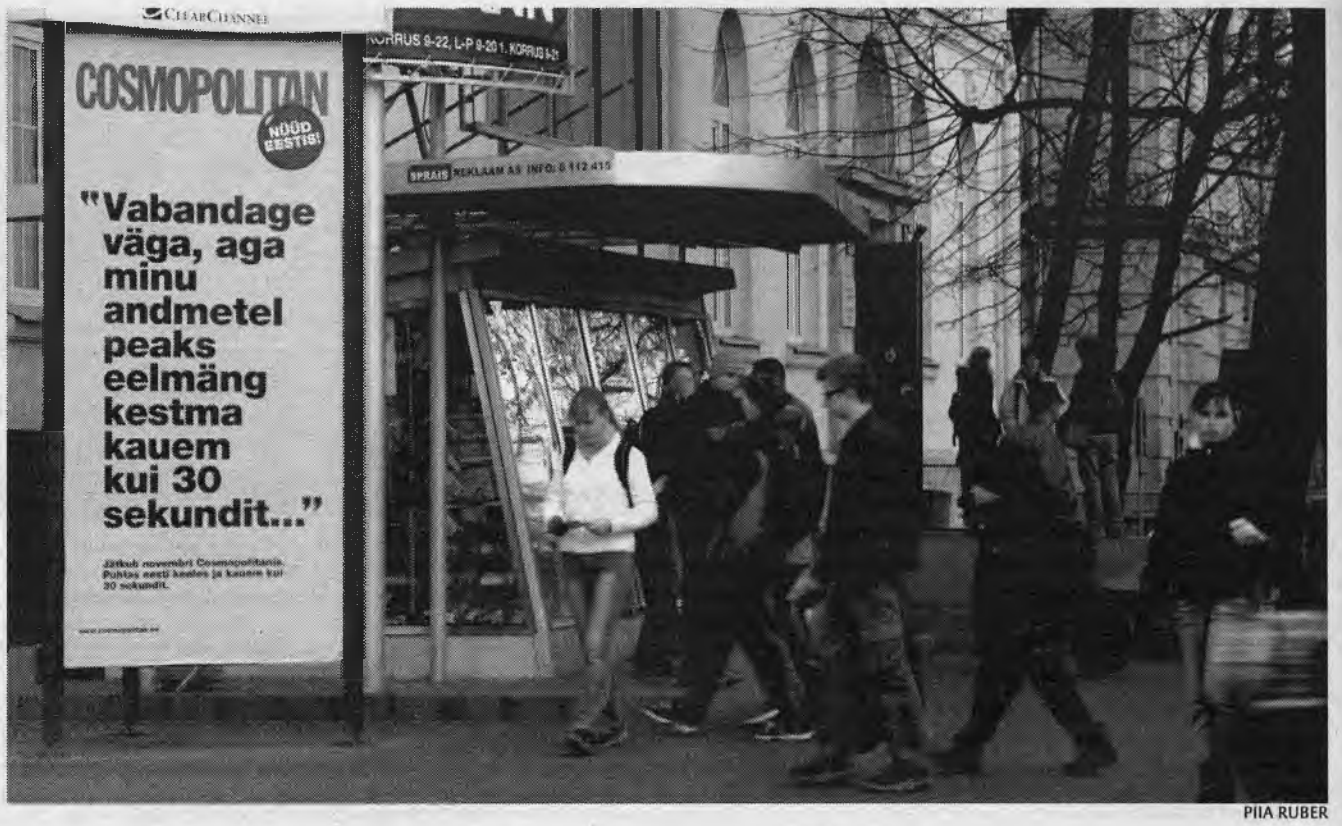

Keit Sullivan, Mark Cleary, Ginny Sullivan
KIUSAMINE KOOLIS
Mis see on ja kuidas sellega toime tulla? Lapsed lähevad julmemaks, see on fakt. Ja mitte iseenesest, vaid me ise õpetame nad selliseks: löö või ole löödud. See on suurte inimeste reegel. Tööl ja igal pool mujal. Nüüd siis säherdune tõlketeos, mis pakub lahendusi, kuidas probleemiga praktiliselt toime tulla. Proovima peab. Kohustuslik koolipidajaile. Inglise keelest tõlkinud Tiia Krass. Toimetanud Karin Krondel, küljendanud Diana Vaab. Atlex, 2004. 262 lk.

J. R.

Tänuavaldus
Täname südamest Eesti Kirjanike Liitu, Kultuurkapitali, kõiki Andres Vanapa ärasaatjaid ja leinajaid.

Omaksed

PIIA RUBER

Kutse orgasmile?

Ooh! Uus kooliveerand on alanud. Jälle need hommikused askeldused ja kõik muud mured, mõnes peres nii, mõnes teisiti, aga enamasti alustab uut veerandit kogu pere, kuigi ranits seljas marsib kooli poole vaid laps (või lapsed). Saatsin minagi lapse esmaspäeva hommikuhämaruses uut veerandit alustama. Kui hiljem, juba päikesesäras Inglise Kolledžist möödusin, nägin siis ka mina (lisaks siis sadadele kooli kõmpinud lastele), millise "kingitusega" Tallinna avalik linnaruum meie lapsi uue veerandi puhul tervitas. Pilkupüüdev kiiskavkollane suur reklaamitahvel kooli ees teatas vääramatu enesekindlusega: "Vabandage väga, aga minu andmetel peaks eelmäng kestma kauem kui 30 sekundit!" Esimene emotsioon oli arusaamatus, sellele järgnesid jahmatus ja viha, kui olin aru saanud, et tegu on mingi uue naisteajakirja, Cosmopolitan siis, kampaaniaga meie niigi üleküllastunud klantsajakirjade turul. Loomulikult tuleb ennast märku anda kõikjal ja häälekalt, sest turul on niigi kitsas. Kujutlesin juba ette, milliste miksidega vähemalt algklasside lapsed oma emad-isad õhtul kodus üle külvavad. Egas midagi: kodus (küllap ka koolis) tuleb nüüd algust teha seksiõpetusega juba esimese klassi jütsidele. Mõtlesin, kuidas ise oma 11-aastasele pojale asja selgitaksin: käisime koolivaheajal ooperis ja avamängu ajal sosistas poeg mulle kõrva küsimuse: miks muusika nii kaua kestab, aga eesriie lahti ei lähe? Selgitasin siis talle: et see on avamäng ja nii ooperis tavaks. Küllap võiksin talle nüüd ava- või eelmängu teemal midagi hämada, ilmselt saan hakkama ka asja tegeliku olemuse avamisega.

Ent küsimus polegi selles, kuidas keegi oma lapsele eelmängu ja orgasmi mõiste lahti seletab. Olemata suur puritaan, leian ometigi, et niisugune reklaam koolimaja ees on rohkem kui kohatu, oma pealetükkivuses häiriv ja, mis teha, mõjub nilbelt. Meil on demokraatia ja sõnavabadus, nii et vaevalt saab kedagi keelata ennast reklaamimast, reklaamipinda ostmast-müümast, kui selle taga on nii võimas ekvivalent nagu RAHA, mis annab justkui vääramatu õiguse linnakodanikele teavitada endast igal võimalikul moel. Ometigi, kui Tallinna linnavalitsus suutis reklaamipindu omavatele firmadele seada tingimuseks, et koolide läheduses ei reklaamitaks alkohoolseid jooke, siis võib sellest järeldada, et "keegi kuskil" ikka kontrollib-jälgib, kuhu ja mis sisuga slõuganid üles riputatakse.

Või ikkagi ei kontrolli? Kaldun uskuma viimast, nähes, milliseks on muutunud meie avalik linnaruum, mille osas linnakodanikul puudub igasugune võimalus oma sõna sekka öelda. Minult kui linnakodanikult ei küsi keegi, kas ma tahan bussi oodates vaadata bikiinides kirjanikuneidist (uh, pealegi on see veel esteetiliselt kole reklaam!) või liikuda linnas, saadetuna kutsetest eelmängule, orgasmile jms. Teatavasti on linnal ja majaomanikel kohustus linnatänavad puhtad hoida, aga vaimselt ja esteetiliselt risustatud avalikust linnaruumist ei näi hoolivat keegi. Tegelikult tuleks tervele mõistusele kutsuda neid, kes reklaamipindu müüvad-ostavad (rääkimata reklaamifirmadest), ehk siis mõtlema selle üle, kus, kuidas ja mida reklaamida. Võiks isegi enesemüüjate huvi olla, milline sõnum potentsiaalsele tarbijale saadetakse. Kui see on agressiivne, rumal, esteetiliselt mage, siis võib reklaam saavutada vastupidise efekti ja suur raha on tuulde lennutatud (markantne näide Res Publica valimiskampaania). Või nagu anub kolmapäevases Postimehes Sepo Seeman: "Andke mulle pisut ruumi elada ja hingata ning ise oma telefonid, lennukid, naised ja ajakirjad valida."

Omaette küsimus on hoopis see, kas Cosmopolitan oma seksinippide maaletoomisega mitte lahtisest uksest sisse ei torma: nn seksirevolutsiooni on Eesti juba rohkem kui kümmekonna aasta eest läbi teinud. Või peitub Cosmopolitani avangardsus selles, et pakkuda orgasmiõpetust juba esimese klassi põnnidele?

Margot Visnap

KALENDER

2. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Pihkvas maalikunstnik ja kujur **Ene Falkenberg**. Suri 10.III 2003.
70 aastat tagasi (1934) sündis Tallinnas füüsik **Hiie Hinrikus**.
50 aastat tagasi (1954) sündis Rapla rajoonis Kehtna külanõukogus maalikunstnik **Saima Randjärv**.
3. november
70 aastat tagasi (1934) sündis Tallinnas laulja **Kaljo Räästas**. Suri 2. XI 1992 Tallinnas.
4. november
80 aastat tagasi (1924) sündis Tartumaal Raadi vallas maalikunstnik **Silvia Jõgever**.
80 aastat tagasi (1924) sündis Tallinnas maalikunstnik **Henn Roode**. Suri 25. XII 1974 Tallinnas.
75 aastat tagasi (1929) sündis Tallinnas tõlkija ja toimetaja **Helle Michelson**.
50 aastat tagasi (1954) sündis Tallinnas ajaloolane **Priit Raudkivi**.
6. november
75 aastat tagasi (1929) sündis Türil tantsija ja laulja **Milvi Koppel**.
75 aastat tagasi (1929) sündis Narvas tekstiilikunstnik **Ester Tartlan**. Suri 3. V 1991 Austraalias.
7. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Tartumaal Rõngu vallas puuviljandusteadlane ja sordiaretaja **Arthur Jaama**. Suri 31. III 1995 Tartus.
8. november
75 aastat tagasi (1929) sündis Narvas näitleja **Ervin Abel**. Suri 16. III 1984 Tallinnas.
9. november
100 aastat tagasi (1904) sündis Tartus luuletaja **Heiti Talvik**. Suri 18. VII 1947 Tjumeni oblastis.
10. november
125 aastat tagasi (1879) sündis Narvas maalikunstnik ja graafik **Aleksander Promet**. Suri 18. IX 1938 Tallinnas.
70 aastat tagasi (1934) sündis Tallinnas baleriin ja näitleja **Ülle Ulla**.
11. november
80 aastat tagasi (1924) sündis Tartus arstiteadlane ja füsioloog **Johannes Pliper**.
12. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Harjumaal Keavas kontrabassimängija **Aleksis Avasalu**. Suri 21.IX 1976 Tallinnas.
75 aastat tagasi (1929) sündis Tallinnas mullateadlane ja ökoloog **Loit Reintam**.
70 aastat tagasi (1934) sündis Läänemaal Varbla vallas astrofüüsik **Uno Veismann**.
50 aastat tagasi (1954) sündis Võrus arhitekt **Ilmar Jalas**.
13. november
80 aastat tagasi (1924) sündis Virumaal Küti vallas nukunäitleja ja lavastaja **Ferdinand Veike**.
14. november
100 aastat tagasi (1904) sündis Viljandimaal Riidaja vallas maalikunstnik **Ida Anton-Agu**. Suri 6. III 1993 Tartus.
17. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Võrumaal Nursi vallas haridustegelane **Ferdinand Eisen**. Suri 31. X 2000.
80 aastat tagasi (1924) sündis Odessas kunstiteadlane **Boris Bernštein**.
18. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Tallinnas näitleja **Olev Eskola**. Suri 4. IV 1990 Kassaris.
70 aastat tagasi (1934) sündis Viljandis taimefüsioloog ja biokeemik **Udo Margna**.
19. november
125 aastat tagasi (1879) sündis Tartumaal Kärkna vallas kirjanik **Mait Metsanurk**. Suri 21. VIII 1957 Tallinnas.
80 aastat tagasi (1924) sündis Paides näitleja **Endel Simmermann**.
20. november
100 aastat tagasi (1904) sündis Peterburi lähedal kujur **Linda Rosin**. Suri 26. VII 1981 Tallinnas.
90 aastat tagasi (1914) sündis Petrogradis arstiteadlane **Georg Loogna**.
80 aastat tagasi (1924) sündis Tallinnas spordiajakirjanik **Helno Kask**. Suri 8. V 1999 Tallinnas.
50 aastat tagasi (1954) sündis Tartus rahvastikuteadlane **Arvo Kuddo**.
23. november
50 aastat tagasi (1954) sündis Võru rajoonis Meremäe külanõukogus jalgrattur **Aavo Pikkuus**.
24. november
250 aastat tagasi (1754) sündis Pärnus baltisaksa pastor, koolitegelane ja luuletaja **Johann Philipp von Roth**. Suri 25. VI 1818 Kanepis.
25. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Tallinnas kirjanik ja jurist **Rutt Eliaser**. Suri 21. XII 1996 Stockholmis.
70 aastat tagasi (1934) sündis Tallinnas astrofüüsik **Peep Kalv**. Suri 1. I 2002 Tallinnas.
60 aastat tagasi (1944) sündis Tallinnas arhitekt ja sõnakunstnik **Rein Tomingas**.
26. november
90 aastat tagasi (1914) sündis Tallinnas akordionist **Uno Eits**. Suri 23. IV 1971 Tallinnas.
70 aastat tagasi (1934) sündis Tartumaal Nõos majandusgeograaf **Mart Vabar**.
27. november
125 aastat tagasi (1879) sündis Tartumaal Laiuse vallas näitleja ja kirjamees **Leopold Hansen**. Suri 15. II 1964 Elvas.
28. november
70 aastat tagasi (1934) sündis Hiiumaal Kõrgessaare vallas graafik **Kaljo Põllu**.
60 aastat tagasi (1944) sündis Mõisaküla õigusteadlane **Eduard Raska**.
60 aastat tagasi (1944) sündis Pärnus molekulaarbioloog, Eesti Teaduste Akadeemia president **Richard Villems**.
29. november
300 aastat tagasi (1704) sündis vennastekoguduse kirjamees **Johann Christian Quandt**. Suri märtsis 1750 Urvastes.
30. november
100 aastat tagasi (1904) sündis Tartumaal Nõo kihelkonnas etnoloog ja arheoloog **Eerik Laid**. Suri 15. IX 1961 Rootsis Västmanlandis.
70 aastat tagasi (1934) sündis Orenburgi oblastis trombonist **German Pekarevski**. Suri 14. III 2001.

TEATER

RAHVUSOOPER ESTONIA

R, 5. XI kl 19 G. Verdi ooper **"La Traviata"**. Dirigent **Jüri Alperten**. Peaosades **Tatjana Romanova**, **Mati Kõrts**, **Rauno Elp**, **Riina Airenne** jt.
L, 6 . XI kl 12 B. Britteni lasteooper **"Väike korstnapühkija"**. Dirigent **Hirvo Surva**. Peaosades **Priit Volmer**, **Riina Airenne**, **Mart Madiste**, **Tiiu Laur**, **Angelika Mikk**, **Oliver Valdmaa** jt.
L, 6. XI kl 19 P. Tšaikovski ballett **"Luikede järv"**. Dirigent **Aivo Välja**. Peaosades **Olga Rjabikova** ja **Linnar Looris**.
T, 9. XI kl 19 **"Viini veri"**. Dirigent **Jüri Alperten**. Peaosades **Voldemar Kuslap**, **Mati Kõrts**, **Tiiu Laur**, **Heli Veskus**, **Margit Saulep**, **Urmas Põldma** jt.
K, 10. XI kl 19 **"Romeo ja Julia"**. Dirigent **Aivo Välja**. Peaosades **Galina Lauš** ja **Vladimir Arhangelski**.
Pensionäridele soodustus 50%!
N, 11. XI kl 19 C. M. von Weberi ooper **"Nõidkütt"**. Dirigent **Jüri Alperten**. Peaosades **Heli Veskus**, **Vello Jürna**, **Kristina Vähi**, **Leonid Savitski** , **Teo Maiste** jt.
Õpilastele soodustus 50%!
NB! Mängukavas võib ette tulla muudatusi!
Tellimused tööpäeviti tel 683 1260 ja 506 8361 kl 10 – 16, faks 683 1246, e-post eve@opera.ee, info info@opera.ee. Kassa avatud kl 12 – 19, päevase etenduse korral üks tund enne algust. tel 683 1215.

ESTONIA TALVEAED

E, 15. XI kl 18 **Nadia Kuremi lauluklass**. Esinevad Angelika Mikk, Julia Botvina, Kädy Plaas, Maria Veretenina, Pirjo Püvi, Kristine Muldmaa, Veronika Portsmuth, Helen Hein, Risto Joost, Taavi Tampuu. Klaveril Natalia Trushkina. Kavas Händel, Mozart, Bellini, Donizetti, Verdi, Rimski-Korsakov jt.
K, 17. XI kl 14 ja kl 16 kontsert-vestluste sari I – IV klassi õpilastele **"Muusikateatri etenduse sünd II. Mäng muusikateatris"**. Juhib **Tõnu Tamm**.
Sissepääs talveaeda 30 minutit enne kontserdi algust. Piletite broneerimine E – R kl 10 – 16 tel 683 1260, 506 8361, e-post eve@opera.ee
Piletid müügil rahvusooper Estonia kassas, tel 683 1215.

EESTI DRAAMATEATER

R, 5. XI kl 19 Michael Cooney' komöödia **"Rahauputus"**. Lav Andrus Vaarik. Peaosades Mait Malmsten, Maria Avdjuško, Ain Lutsepp, Andrus Vaarik. Kl 19 Donald Marguliesi draama **"Õhtusöök sõpradega"** väikses saalis. Lav Ain Prosa. Osades Kersti Kreismann, Elle Kull, Martin Veinmann, Tõnu Oja.
L, 6. XI kl 18 Andrus Kiviräha kirjutatud ja lavastatud kurb-naljakas monoloog **"Aabitsa kukk"** Maalisaalis. Mängib Tõnu Oja. Kl 18 Edward Albee teistmoodi armastuslugu täiskasvanutele **"Kits"** väikses saalis. Lav Ain Prosa. Osades Guido Kangur, Ülle Kaljuste, Rasmus Kaljujärv, Lembit Ulfsak. Kl 20 William Shakespeare'i sõnadele **"Julia"** suures saalis. Lav Tiit Ojasoo. Osades Mirtel Pohla, Mait Malmsten, Taavi Teplenkov, Anti Reinthal, Margus Prangel, Rasmus Kaljujärv, Kaie Mihkelson, Tiit Sukk. Muusikud Jaak Vasar (trompet), Ivo Lille (saksofon), Andrus Karjel (tromboon), Tõnis Tüür (kontrabass).
P, 7. XI kl 12 Aino Perviku ja Urmas Lennuki **"Kunksmoor ja kapten Trumm"**. Lav Ain Prosa. Osades Ita Ever,Tõnu Kark, Anti Reinthal. Kl 18 **"Aabitsa kukk"** Maalisaalis. Kl 18 **"Kits"** väikses saalis. Kl 20 **"Julia"** suures saalis.
T, 9. XI kl 19 Andrus Kiviräha komöödia **"Eesti matus"**. Lav Priit Pedajas. Osades Jan Uuspõld, Kersti Kreismann, Aleksander Eelmaa, Kleer Maibaum, Merle Palmiste, Martin Veinmann, Lembit Ulfsak, Ester Pajusoo, Tõnu Kark. Kl 19 **"Aabitsa kukk"** Maalisaalis.
K, 10. XI kl 19 Andrus Kiviräha komöödia **"Rehepapp"**. Lav Hendrik Toompere jr. Peaosas Aarne Üksküla. Kl 19 **"Aabitsa kukk"** Maalisaalis. Kl 19 Rodrigo Garcia komöödia **"Kokkade öö"** väikses saalis. Lav Hendrik Toompere jr. Osades Harriet Toompere, Jan Uuspõld, Guido Kangur, Jaanus Orgulas.
N, 11. XI kl 19 Henrik Ibseni draama **"Kummitused"**. Lav Hilda Hellwig (Rootsi). Osades Laine Mägi, Maria Avdjuško, Ain Lutsepp, Jan Uuspõld jt.
Viimaseid kordi! Kl 19 **"Õhtusöök sõpradega"** väikses saalis.
Eesti Draamateatri kassa on avatud iga päev kl 11 – 19, tel 680 5555 www.draamateater.ee

TALLINNA LINNATEATER

R, 5. XI kl 18 I. Turgenevi **"Isad ja pojad"** Põrgulaval. Lav A. Šapiro. **Reserveeritud!**
L, 6. XI kl 12 **Tallinna Muusikakeskkooli õpilaste kontsert** Kammersaalis. Kl 18 D. Auburni **"Tõestus"** väikses saalis. Lav A. Prosa. **Reserveeritud!**
E, 8. XI kl 19 F. McGuinnessi **"Et keegi mind valvaks"** Köismäe tornis. Lav E. Klemets. Kl 19 N. Wrighti **"Vincent"** Hobuveskis. Lav A. Prosa. **Reserveeritud!**
Kl 19 Jaan Tätte ja Marko Matvere laulude õhtu **"Laulud sõpradele"** Taevalaval.
T, 9. XI kl 18 **"Tõestus"** väikses saalis.
Kl 18 **"Isad ja pojad"** Põrgulaval.
K, 10. XI kl 18 M. McDonaghi **"Inishmaani igerik"** Taevalaval. Lav J. Rohumaa.
N, 11. XI kl 18 V. Pelevini **"Tšapajev ja Pustota"** Põrgulaval. Lav M. Koldits.

VANALINNASTUUDIO

T, 9. XI kl 19 **"Puutumatu"**.
Vanalinnastuudio ja S.P.A koostöö.
N, 11. XI kl 19 **"Puutumatu"**.
R, 5. XI kl 21 **"Jazzklubi"**. Eve Pärnsalu kvartett.
"Jazzklubi" toimub igal reedel, jälgi reklaami!
Vanalinnastuudio kassa on avatud E – R kl 14 – 19, muudel aegadel üks tund enne etendust, tel 660 5051.

EESTI RIIKLIK NUKUTEATER

R, 5. XI kl 11 Oscar Wilde' **"Isekas hiiglane"** vahesaalis. Lav Maria Usk (EMA Kõrgema Lavakunstikooli magistrant). Pilet 50 kr.
L, 6. XI kl 12 Andrus Kiviräha **"Vapper keefir"** ovaalsaalis. Lavastaja ja muusikaline kujundaja Vahur Keller. Pilet 45 kr.
P, 7. XI kl 13 Aino Perviku ja Andres Dvinjaninovi **"Kunksmoor"** suures saalis. Lav Andres Dvinjaninov. Pilet 60 kr.
T, 9. XI kl 11 **"Kunksmoor"** suures saalis. Pilet 60 kr.
K, 10. XI kl 11 **"Isekas hiiglane"** vahesaalis. Pilet 50 kr.
N, 11. XI kl 11 **"Isekas hiiglane"** vahesaalis. Pilet 50 kr.

VENE DRAAMATEATER

Teatri etendused Tallinnas
R, 5. XI kl 19 P. Chesnoti komöödia kahes vaatuses **"Kes aevastas?!"** Vanalinnastuudios.
L, 6. XI kl 18 E. E. Schmitti filosoofiline komöödia kahes osas **"Alasti tõde"** Vanalinnastuudios.
Piletid (50 – 100 kr) müügil Piletilevi ja Piletipunkti müügikohtades.
Grupitellimused ja info 641 8246, 644 8462, tellimine@grdt.ee
Teatri etendused Eesti linnades
P, 7. XI kl 12 lõbus kogupereklounaad **"Klounidel külas"** ja kl 18 **"Ivanov" (eestikeelse tõlkega!)** Endla teatris.
E, 8. XI kl 19 **"Kes aevastas?!"** Endla teatris.
Piletid müügil Piletilevi ja Piletipunkti müügikohtades üle Eesti. Grupitellimused ja info 641 8246, 644 8462, tellimine@grdt.ee

VAT TEATER

Sadamateatris
E, 8. XI kl 19 M. Kivastiku südantlõhestavalt surmigav näitemäng **"Teener"**. Osades Aarne Üksküla, Aleksander Eelma ja Tõnu Oja.

Rahvusraamatukogu teatrisaalis
T, 9. XI kl 18 U. Vadi surmtõsine komöödia **"Kohtume Trompetis!"**. Osades Ines Aru, Silvia Laidla, Andrus Vaarik, Elgitha Zeno ja Janek Sarapson. Lav U. Vadi.

Viimsi huvikeskuses
K, 10. XI kl 16 T. Lycosi ja S. Nantsou' näidend kitarride ja politseiga **"Kivid"**. Osades Tõnu Oja, Tanel Saar ja Mart Soo. LavAare Toikka.
Tallinn,Tõnismägi 2, info 645 0959, www.vatteater.ee

TEATER ENDLA

R, 5. XI kl 19 Noel Coward'i muretu komöödia 2 vaatuses **"Kordusabielu"** suures saalis. Lav Raivo Trass. Osades Katrin Valkna, Ireen Kennik, Madis Kalmet, Sepo Seeman või Tambet Seling ja Kaili Närep. **Eelviimast korda!**
L, 6. XI kl 19 Marc Camoletti pikantne komöödia **"Pidžaama kuuele"** suures saalis. Lav Eero Spriit (külalisena). Osades Dan Põldroos (külalisena), Ahti Puudersell, Hannes Võrno (külalisena) või Enn Keerd, Piret Laurimaa, Kaili Närep ja Katrin Valkna.
P, 7. XI kl 13 Vene Draamateatri etendus lastele **"Klounidel külas"** Küünis ja kl 18 **"Ivanov" (eestikeelse tõlkega!)** suures saalis.
E, 8. XI kl 19 Mihkel Uimani komöödia naiselikkusest **"Agnes"** Valga kultuurikeskuses. Lav Enn Keerd. Osades Ireen Kennik, Sepo Seeman, Lauri Kare-Laos (külalisena) ja Enn Keerd.
Kl 19 Vene Draamateatri etendus **"Kes aevastas?!"** suures saalis.
T, 9. XI kl 19 **"Agnes"** Taebla kultuurimajas.
K, 10. XI kl 19 muusikaline komöödia **"Suudle mind, Kate!"** suures saalis. Lav Neeme Kuningas, muusika Cole Porter. Osades Jaan Rekkor, Piret Rauk, Tambet Seling, Kaili Närep, Lii Tedre, Lauri Kink, Meelis Sarv (külalisena), Jüri Vlassov, Ahti Puudersell, Dan Põldroos (külalisena), Helle Kuningas, Feliks Kark (külalisena) või Villu Valdmaa, Lancy tantsutrupp ja Tõnu Reinu kvartett.
N, 11. XI kl 19 **"Suudle mind, Kate!"** suures saalis. Kl 19 **"Agnes"** Küünis.
NB! mängukavas võib tulla muudatusi!
Endla kassa avatud E – L kl 11 – 19, P üks tund enne etenduse algust, tel 442 0666, info tel 442 0667, www.endla.ee

TEATER UGALA

L, 6. XI kl 18 Louis Stevensoni ja Peeter Tammearu **"Aarete saar"** suures saalis. Lav Peeter Tammearu. Pilet 50 kr.
Esietendus!
E, 8. XI kl 19 Vladimir ja Oleg Presnjakovi **"Terrorism"** suures saalis. Lav Priit Võigemast. Pilet 80 kr. Kl 19 **"Aastapäeva pidu"** Jõgeva kultuurikeskuses. Valmis kirjutanud ja lavale seadnud Andres Noormets. Pilet 60 ja 45 kr.
T, 9. XI kl 18 **"Aarete saar"**. Pilet 50 kr.
K, 10. XI kl 19 Erich Maria Remarque'i **"Triumfikaar"** suures saalis. Lav Tõnu Lensment. Pilet 70 kr.
N, 11. XI kl 19 **"Koturnijad ehk Kui nalja ei saa, siis meie ei mängi"** suures saalis. Pilet 70 kr.
Piletikassa avatud E – R kl 12 – 19, L ja P üks tund enne etendust. Info tel. 433 3876 ja www.ugala.ee

TEATER VANEMUINE

Suures majas (Vanemuise 6)
www.vanemuine.ee
P, 7. XI kl 16 J. Bocki muusikal **"Viiuldaja katusel"** (3.00).
K, 10. XI kl 18 tantsuetendus lastele **"Alice imedemaal"** (1.40).
N, 11. XI kl 19 E. Vilde jant **"Vigased pruudid"** (1.00).
Kassa avatud E – L kl 10 – 19, P üks tund enne etendust, tel 744 0165.

Väikeses majas (Vanemuise 45a)
R, 5. XI kl 19 G. Verdi ooper **"La Traviata"**.
L, 6. XI kl 19 Ch. Jonesi kirglik lugu **"Mesimees"** (2.45).
Kassa avatud E – R kl 12 – 19, L ja P üks tund enne etendust, tel 744 0160.

Sadamateatris (Soola 5b)
R, 5. XI kl 18 A. Milleri draama **"Salemi nõiad"**.
T, 9. XI 18 **"Salemi nõiad"**.
N, 11. XI 11 ja kl 14 lastelavastus E. Valteri ainetel **"Kratimäng"**.
Kassa avatud E – L kl 12 – 17 ja üks tund enne etendust, tel 734 4248.
Piletikassa tel 744 0165, kassa@vanemuine.ee, piletid müügil ka Piletipunkti ja Piletilevi müügikohtades.

KONTSERT

EESTI KONTSERT

L, 6. XI kl 18 Tallinna raekojas **"Dvo ák 100 †"**. **Helen Lokuta** (metsosopran) ja **Tarmo Eespere** (klaver, harmoonium). **Tobiase Keelpillikvartett**. **Maano Männi** (viiul), **Sigrid Kuulmann** (viiul), **Toomas Nestor** (vioola) ja **Aare Tammesalu** (tšello). Kavas Dvo áki "Piiblilaulud *op.* 99", keelpillikvartett F-duur "Ameerika", "Bagatellid *op.* 47".
P, 7. XI kl 10 Estonia kontserdisaalis,
E, 8. XI kl 15 Estonia kontserdisaalis konkurss-festivali eelvoorud **"Con Brio '04"**. Toetajad Eesti Muusikaakadeemia, Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, Vanemuise Sümfooniaorkester, Eesti Raadio, Eesti Televisioon.
T, 9. XI kl 18 Valga muusikakoolis **"Helisev hing"**. **Silvi Vrait** (vokaal), **Jaan Willem Sibul** (bariton) ja **Jaak Jürisson** (klahvpillid). Kavas klassikaline ja vaimulik muusika, aariad lavateostest, gospel, džäss.
T, 9. XI kl 19 Mustpeade maja Valges saalis **"Eesti Rahvusmeeskoor 60 – II"**. **Aivar Kaldre**, **Mart Kroon**, **Rein Rajamägi**, **Per Eeljõe** ja **Ludmilla Kõrts**, **Indrek Jurtšenko**, **Andrus Kirss**, **Priit Põldma**, **Taavi Teder**, **Mareks Lobe**, kaastegevad **Taavo Remmel** ja **Tiit Kalluste**, **William Vesilind**, **Erkki Targo**, **Kvartett A4** koosseisus **Raul Mikson**, **Olev Koit**, **Mait Männik**, **Joosep Sang**, **Improloo** koosseisus **Priit Lehto**, **Rene Keldo**, **Aare Kruusimäe**, **Kristjan Laasimer**, **RAM-Sümfoonikud**, kunstiline juht **Rene Keldo**. Soliste saadavad: **Siim Selis**, **Andres Paas**, **Inga Lehto**.
N, 11. XI kl 15 Vanemuise kontserdimajas,
R, 12. XI kl 15 Estonia kontserdisaalis,
L, 13. XI kl 14 Pärnu kontserdimajas **"Isadepäeva kontsert"**. **Pärnu Linnaorkester**, **Wilhelm Schwaiger** (metsasarv, alpisarv, Austria), dirigent **Jüri Alperten**. Kavas Mozarti "Sümfoonia nr 29 A-duur KV 201" ja "Kontsert metsasarvele ja orkestrile Es-duur KV 447", L. Mozarti "Sinfonia Pastorella" alpisarvele ja orkestrile. Koostöös Pärnu Linnaorkestriga. Kontserti toetab Austria Suursaatkond.
N, 11. XI kl 18 Räpina muusikakooislis **"Uitamised"**. **Heli Reimann** (saksofon), **Külli Kudu** (akordion) ja **Anto Õnnis** (löökpillid). Kavas Porpora, Casterede, Piazzolla, Tüür, Enya, Kreegi vaimulike rahvaviiside seaded.
N, 11. XI kl 19 Haapsalu toomkirikus **"Mu süda ärka üles"**. **Helin-Mari Arder** (vokaal), **Siim Aimla** (sopran- ja tenorsaksofon), **Ain Agan** (kitarr) ja **Mihkel Mälgand** (kontrabass). Kõlavad kaunimate kirikulaulude džässiarranžeeringud, nagu "Ma olen väike karjane", "Üks kindel linn ja varjupaik", "Mu süda ärka üles" jt, ning improvisatsioonid Cyrillus Kreegi "Taaveti laulude" põhjal.
N, 11. XI kl 19 Pärnu raekojas,
R, 12. XI kl 19 Vanemuise kontserdimajas,
L, 13. XI kl 18 Tallinna raekojas **"Hispaania kitarrimuusika neli sajandit"**. **José Miguel Moreno** (vihuela, barokk-kitarr, klassikalis-romantiline kitarr, Madrid). Kavas de Sermisy, de Fuenllana, Milán, de Narváez, Mudarra, Martín y Coll, Sanz, Sor, Tárrega. Koostöös Eesti Kitarriseltsiga. Kontserdireisi toetab Hispaania Kultuuriministeerium.

EESTI MUUSIKAAKADEEMIA

T, 9. XI kl 18 EMA kammersaalis **Maris Lilosoni** (sopran) magistrikontsert, klaveril **Piret Habak**.
N, 11. XI kl 17 EMA orelisaalis **Heiki Mätliku kitarrikiass**, klaveril **Thea Nestor**.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

L, 6. XI kl 15 Matkamajas esinevad **Heili Vaus-Tamme klaveri** ja **kammeransambliklassi** õpilased. Kaastegevad **Moonika Sutt** (laul) ja **Helen Põldmäe** (klaver).
L, 6. XI kl 12 Tallinna Linnateatri Kammersaalis esinevad **Ada Kuuseoksa** ja **Katrin Kuldjärve klaveriklassi** õpilased.
P, 7. XI kl 12 Eesti Muusikaakadeemia Kammersaalis esinevad **Anu** ja **Toivo Nahkuri klaveriklassi** õpilased.

PL MUUSIKUTE TOETUSFOND

L, 13. XI kl 16 Tapa Jakobi kirikus **"Hingemuusika"**. **Pille Lill** (sopran), **Virgo Veidi** (saksofon) ja **Tiia Tenno-Ratas** (orel).
Piletid (25 ja 10 kr, koolieelikud tasuta) müügil üks tund enne kontserdi algust kohapeal.

KULTUURISAATED

KLASSIKARAADIO

R, 5. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Andres Liivak, muusika valib Kersti Inno. Kl 9.30 **"Jutujärg"**. Kaarel Toom esitab Juhan Peegli jutu "Vana soldat". Kl 10.05 esineb **Hollandi Raadio Kammerorkester** Ton Koopmani juhatusel. Kl 12.15 **"Särav barokk"**. Kavas Bernardo Pasquini, Pietro Paolo Bencini ja Alessandro Scarlatti teosed. Kl 13.05 **"Räägivad"**. Loomeinimeste sissevaade poliitikasse. Sarja autor on Ignar Fjuk. Kl 14.05 **"Nädala teos"**, Õnne-Ann Roosvee. E. Elgari oratoorium "Elu valgus" op. 29 (J. Howarth, L. Finnie, A. Davies, J. Shirley-Quirk, Londoni SO ja koor, R. Hickox). Kl 18.30 **"Jutujärg"***. Kl 19.05 **Aare-Paul Lattik** mängib harmooniumi ja tutvustab pilli ajalugu. Kl 20 **"Folkalbum"**. Kärt Johanson – Seitse une nägu (ARM Music 2004). Laulab Kärt Johanson, kaasa teevad Robert Jürjendal kitarril ja live-elektroonikal ning Tõnis Mägi rataslüüral. Kl 21.05 otseülekanne Leipzigist! Esinevad **Bernd Glemser** (klaver), **Leipzigi Kontserdimaja orkester** Herbert Blomstedti dirigeerimisel. Kl 23.15 esineb **Ba Cissoko**.
L, 6. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Jaan J. Leppik, muusika valib Anu Veenre. Kl 9.05 **"Helikaja"**, Liina Fjuk. Muusikaelu kokkuvõte. Muusikauudiseid välismaalt vahendab Priit Kuusk. Kl 10.05 **"Räägivad"***. Kl 11.05 **"Kuulajate soovil!"**. Sergei Rahmaninovi "Sümfoonia nr. 2 e-moll". Mängib Peterburi Filharmoonia Akadeemiline Sümfooniaorkester Aleksandr Dmitrijevi juhatusel. Kl 12.15 **"kunst.er"***. Kl 13.05 **"Miraaž – tund varajase muusikaga"**. Esineb ansambel Fretwork. Kl 14.05 **"Promenaadikontsert"**, Kersti Inno. Kl 14.30 **"Keelekõrv"***. Kl 15.05 **"Helikaja"***. Kl 16 **"Nyyd-muusika"**. Esineb Rootsi Kammerorkester, solist ja dirigent Katarina Andreasson.
Kl 19.05 Claudio Monteverdi **"Püha Neitsi Vesprid"**. Esitavad solistid Carolyn Sampson, Rebecca Outram, Charles Humphries, Daniel Auchincloss, Nicholas Mulroy, Charles Daniels, James Gilchrist, Matthew Vine, Robert Evans, Robert MacDonald, The King's Consort orkester ja koor, dirigeerib Robert King.
Kl 21 **"Ideaalmaailmad"**. Kraftwerki "Autobahn", tutvustab Berk Vaher.
Kl 23 **"Džässiplaat"**. Toshiko Akiyoshi Big Band – Desert Lady Fantasy. Kommenteerib Joosep Sang
P, 7. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Joosep Sang, muusika valib Mirje Mändla. Kl 9.05 **"Braavo, Dmitri Hvorostovski!"**. Kuulsast vene bassist teeb saate Mart Mikk. Kl 10.10 **"Sooviklassika"**, Mirje Mändla.
Kl 13 **"Ooperigurmaanid"***. Kl 14.05 **"Veel üks Ajalugu"**. Klassikaraadio uus saatesari, mis on eetris iga kuu esimesel kolmapäeval ja kordub pühapäeval. Saate autor Kaarel Vanamölder.
Kl 15.05 **"Raadioteater esitleb"**. Madis Kõivu ja Taago Tubini "Ennola". Esietendus!
Kl 16 **Ottorino Respighi** muusikat esitab Inglise Kammerorkester Marcello Viotti juhatusel. Kavas on Ciaconna, Concerto All'antica ja Pastoraal. Kl 18.15 **"kunst.er"**.
Kl 19.05 esineb **Eesti Rahvusmeeskoor**, juhatavad Uno Järvela, Kuno Areng, Olev Oja ja Ants Üleoja. Kl 21 **"Pühapäevajats"**, Joosep Sang. Kl 22.05 **"Raadio ööülikool"**. Mihhail Lotman kõneleb õppivast inimesest. Kl 23 **"Ideaalmaailmad"***.
E, 8. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Andres Liivak, muusika valib Kersti Inno. Kl 9.30 **"Jutujärg"**. Aino Talvi loeb Aino Kallase jutustuse "Võõras veri". Kl 10.05 **"Sügisklassika"**, Karin Kopra. Kl 10.40 **"Meenutame"**, Mati Märtin. Johan Kõpp – 130. Kl 13.05 **"RAM 60 – II"***. Kl 14.05 **"Pärastlõuna"**, Tiina Kuningas. Album: Arensky: Symphony NO. 2 Etc. BBC Philharmonic/Sinaisky (Chandos 2003). BBC Filharmoonikud Vassili Sinaiski juhatusel esitavad Anton Arenski sümfoonilist muusikat. Kl 15 **"Lõunakontsert"** Wigmore Hallist. Esineb Noriko Ogawa (klaver).
Kl 16.10 **Aleksandr Gretšaninovi** kammermuusikat. Kl 18.30 **"Jutujärg"***. Kl 19.05 **"Ooperiõhtu"**. Jean-Philippe Rameau' "Hippolyte et Aricie" proloog, I ja II vaatus. Esitavad Mark Padmore, Lorraine Hunt, Anna-Maria Panzarella, Laurent Naouri, Eirian James ja Les Arts Florissants William Christie juhatusel.
Kl 21 **Jean-Phlippe Rameau'** süidid ooperitest "Nais" ja "Zoroastre", esitab Orchestra of the Eighteenth Century Franz Brüggeni juhatusel. Kl 22.05 **"Fantaasia"**, Mihkel Kleis.
T, 9. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Jaan J. Leppik, muusika valib Anu Veenre. Kl 9.30 **"Jutujärg"**. Lisl Lindau esitab Juhan Liivi jutustuse "Vari".
Kl 10.05 **"Sügisklassika"**, Joosep Sang.
Kl 13.05 **"Braavo, Dmitri Hvorostovski!"**. Saate autor on Mart Mikk. Kl 14.05 **"Pärastlõuna"**, Kersti Inno. Album: Terence Judd - Homage II (Chandos 2003). Andeka, vaid 22aastaseks elanud inglise-ameerika pianisti salvestised 70ndate lõpust Scarlatti, Bachi, Haydni, Tšaikovski, Skrjabini, Rahmaninovi, Kazhaeva, Prokofjevi ja Raveli loomingust. Kl 15.15 esineb **Royal Concertgebouw Orchestra** Christian Thielemanni juhatusel.
Kl 18.30 **"Jutujärg"***. Kl 19.05 **"BBC Proms 2004"**. Esinevad BBC Filharmoonikud ja Anna Netrebko (sopran) Gianandrea Noseda juhatusel.
Kl 21.00 **"Nyyd-muusika"**, Avo Raup. Saade Frank Zappa orkestrimuusikast.
Kl 22.05 **"Fantaasia"**, Kadri Kõusaar.
K, 10. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Pille Olde, muusika valib Helve Võsamäe. Kl 9.30 **"Jutujärg"**. Meta Luts esitab Anton Hansen Tammsaare jutustuse "Mäetaguse vanad". Kl 10.05 **"Sügisklassika"**, Monika Mattiesen. Kl 10.40 **"Meenutame"**, Mati Märtin. Ofelia Tuisk – 85. Kl 13.05 **"Eesti lugu"***. Kl 14.05 **"Pärastlõuna"**, Mirje Mändla. Album: soleerib Rootsi klarnetimängija Martin Fröst. Kl 15.15 esineb **Rootsi RSO** Gianandrea Noseda dirigeerimisel. Kl 18.30 **"Jutujärg"***. Kl 19 otseülekanne Stockholmist. Esineb **Rootsi Raadio koor** Stefan Parkmani dirigeerimisel.
Kl 20.15 **Johannes Brahmsi** "Sümfoonia nr. 2 D-duur op. 73". Esitavad Bremeni Saksa Kammerfilharmoonikud Daniel Hardingi juhatusel. Kl 21 **"Varavedaja"**. Klassikaraadio uus folkloorisaade, mis jõuab eetrisse kord kuus kolmapäeviti. Sarja autor on Ave Tupits. Esimese saate teema on Siberi eestlased ja nende folkloor. Kl 22.05 **"Fantaasia"**, Tiit Kuznets.
N, 11. XI kl 6.55 **"Klassikahommik"**. Stuudios on Joosep Sang, muusika valib Elena Lass. Kl 9.30 **"Jutujärg"**. Meta Luts esitab Anton Hansen Tammsaare jutustuse "Mäetaguse vanad". Kl 10.05 **"Sügisklassika"**, Mirje Mändla. Kl 13.05 **"Raadio ööülikool"***. Kl 14.05 **"Pärastlõuna"**, Liina Fjuk. Album: Britten: Les Illuminations / Serenad (Chandos 2004). Kl 15.15 **Frank Peter Zimmermann** viiulil ja **Enrico Pace** klaveril esitavad Johann Sebastian Bachi sonaadid BWV 1014 – 1017. Kl 18.30 **"Jutujärg"***.
Kl 19.05 **"Arhiiv"**, Helve Võsamäe. Esineb Venemaa Kultuuriministeeriumi Sümfooniaorkester Gennadi Roždestvenski juhatusel.
Kl 21 **"Eesti plokkflöödifestival 2004"**. Saate autor on Taavi-Mats Utt.
Kl 22.05 **"Fantaasia"**, Tõnis Leemets.

KANAL 2

R, 5. XI kl 11.50 **"Happy Hour"***.
L, 6. XI kl 19 **"Tähed muusikas"**.
P, 7. XI kl 19 **"Nõrgim lüli"**,Tuuli Roosma. Kl 21.05 mängufilm **"Viimane Mohikaanlane"** (USA 1992). Rež Michael Mann. Osades Daniel Day-Lewis, Madeleine Stowe, Russell Means.
E, 8. XI kl 12.45. loodusfilm **"Känguru-poiss Jack"**. Filmis jälgitakse, kuidas õnnestub kasvatada pisikesest loomakesest reibas noor känguru. Kl 21.30 **"Ärapanija"**. Saatejuhid Mart Juur ja Peeter Oja.
N, 11. XI kl 20 **"Happy Hour"**, Urmas Ott.

TARTU LASTEKUNSTIKOOLI GALERII
Tartu, Jakobi 52

TARTU LASTEKUNSTIKOOLI õpilaste tööd 1961 – 2000
kuni 18. XI.

Avatud E – R kl 12 – 18,
tel 736 1578.

TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIMUUSEUM
Tartu,
Ülikooli 18

ATELJEE ATLEEDID
Eesti kunstnike sporditeemalised skulptuurid, maalid, joonistused ja graafika 20. saj. algusest tänapäevani

E – R 11 – 17
www.ut.ee/artmuseum
tel 737 5384
Õpilasprogramm ettetellimisel

TARTU KOHVRIGALERII
Saksa Kultuuri Instituudis Tartu, Kastani 1

MONA STREHLOWI näitus "Kontsentreeritud energiad".

Avatud kuni 15. XI.
E – R kl 9 – 17, tel 742 2639,
dkitartu@kodu.ee

SOOME INSTITUUT
TARTU PILDIKORIDOR
Tartu, Vanemuise 19

MIKA KAURAHARJU fotonäitus virmalistest "Öövalgus"
kuni 30. XI.

Avatud E – R kl 10 – 16,
K kl 10 – 18,
www.finst.ee, tel 742 7319.

EESTI RAHVA MUUSEUM
Tartu, Kuperjanovi 9

Püsinäitus "Eesti. Maa, rahvas, kultuur".
"Traditsiooniline loovus Aafrikas", kuraator LAUR VALLIKIVI
(programmid aafrika mängudest ja lauludest ettetellimisel)
kuni 3. I 2005.
"Vestfaali hooned ja taluõued. Kadunud talupojamaailm Josef Schepersi (1908 – 1989) fotodel" kuni 7. XI.
"Pruudi vara" kuni 9. I 2005.
Kuraator Svetlana Karm.

5. ja 10 XI Mardimängud rehe all.

Avatud K – P kl 11 – 18 (samal ajal avatud kohvik ja muuseumipood).
R tasuta sissepääs.

Ettetellimisel pedagoogilised programmid lastele.
Tel 742 1311, www.erm.ee,
e-post erm@erm.ee

MUSTAMÄE KULTUURIKESKUS KAJA
Tallinn,
Vilde tee 118

HELJU-MELANIE (Elu) UTTERI "Siin ja seal Eestimaal"
kuni 23. XI.

Avatud E – R kl 11 – 18,
info tel 645 7598.

MEISTRITE HOOVI GALERII
Tallinn, Vene tn 6

MERLE LOBJAKA näitus "Ajatusenäitajad"
kuni 14. XI.

Avatud E – L kl 10 – 18,
P kl 11 – 17,
tel 641 8083.

EESTI TERVISHOIUMUUSEM
Tallinn, Lai 30

VILLE KARELI, REMO RANDVERI, TOOMAS KUUSINGU "JUMALIKVALGUSEHKELAGU-MUUSIKABACHBACHBACH"
kuni 27. XI.
Püsinäitus "Inimene. Tervis. Perekond".
Avatud T – L kl 11 – 18,
www.tervishoiumuuseum.ee,
tel 641 1732.

VILJANDI KUNSTISAAL
Viljandi,
Vabaduse plats 6

Viljandi XIV sügiskunstinäitus
kuni 28. XI.

Avatud L – N kl 12 – 17,
tel 551 5932.

SIRBI REKLAAMI HINNAKIRI

Kõik hinnad sisaldavad käibemaksu 18 %

must-valge reklaam+kujundus	11 krooni cm²
must-valge reklaam (kujundatud)	9 krooni cm²
teatrietenduste, kontsertide reklaam + kujundus	6 krooni cm²
teatrietenduste, kontsertide reklaam (kujundatud)	5 krooni cm²
Galeriide, kunstinäituste reklaam (5 x 5 cm koos logoga)	95 krooni.
Õnnitlused ja leinakuulutused	150 krooni.
Korduvkuulutus sama tekstiga	15% odavam.
Kuulutus rubriigis "Raamatukauplused"	1 rida 6 krooni.
Kuulutus rubriigis "Kulturiesindused"	1 rida 15 krooni
Poliitilisel reklaamil juurdehindlus 25%.	

VAHELEHED:

1 lk A4	1.00 kr
1 lk A3 või 2 lk A4	1.10 kr
Kuni 4 lk A3 või 8 lk A4	1.20 kr
Kuni 8 lk A3 või 16 lk A4	1.30 kr

SIRBI VEERGUDE LAIUS:

1 veerg	50 mm
2 veergu	104 mm
3 veergu	158,5 mm
4 veergu	213 mm
5 veergu	267 mm

NÕUDED REKLAAMMATERJALILE:

Valmis reklaammaterjalide tekst peab vastama eesti keele õigekeelsuse nõuetele (ortograafia, punktuatsioon, tegusõna rektsioon) ja olema mõistetav (lause peab olema lõpetatud ja terviklik).

Valmis reklaammaterjalide tehnilised parameetrid: Sirp võtab vastu valmisreklaami (Adobe Portable Document Format) PDF- või TIFF-rasterformaadis.
Reklaamid tuleb saata ajalehele kas e-posti teel (sirje@sirp.ee) või tuua toimetusse CD-ROM-il või disketil.

Valmis reklaammaterjalid ei tohi sisaldada värvilisi elemente, s.t kõik elemendid peavad olema must-valged (grayscale).

Reklaammaterjalide ettevalmistamisel tuleks arvest ada, et ajalehepaberil on punktikasv ca 27% tihedusel 85 lpi ning reklaammaterjalide resolutsioon peaks mahtuma vahemikku 200 – 300 dpi.

Reklaammaterjalide edastamisel PDF-formaatides tuleks tingimata arvestada, et fail peab olema komposiitne (composite, mitte värvilahutus) ning on valmistatud Adobre Acrobat Distilleriga. Kõik kasutatavad elemendid (fondid, pildid) peavad sisalduma saadetud failis. Vastu ei võeta reklaame, mis on CorelDRAW (CDR) versioonides; Adobe Illustrator (AI) versioonides, Macromedia Freehandi versioonides, QuarkXPressi versioonides, Adobe PageMakeri versioonides, Microsoft Wordi või muude tekstitöötlusprogrammi dokumentidena.

RAAMATUKAUPLUS

▶ **KRISOSTOMUS**
Raamatute tellimine välismaalt www.kriso.ee
Suurima valikuga online-raamatukauplus Eestis: üle 1,5 miljoni nimetuse iga päev, 24 tundi ööpäevas. Külastajatele avatud Tartus Küütri 16, E – R kl 10 – 18, tel 744 1627, faks 742 3345, e-post **kriso@kriso.ee**

▶ **APOLLO RAAMATUKAUPLUSED**
Tallinnas Viru 23 avatud
E – R kl 10 – 20, L kl. 10 – 19, P kl 11 – 16.
Tartus Ülikooli 1 avatud
E – R kl 9 – 19, L kl 10 – 17.
Pärnus Rüütli 41 avatud
E – R kl 9 – 19, L kl 10 – 17.
Internetikauplus **www.apollo.ee**. Eesti- ja võõrkeelsete raamatute, kunsti- ja kirjatarvete müük. Raamatute tellimine välismaalt. Iga nädal sooduspakkumised. ISIC- ja ITIC-kaardi omanikele 5%ne soodustus kõigilt ostudelt. Klienditugi 654 8485, e-post info@apollo.ee

▶ **AS ALLECTO**
Raamatute hulgi- ja jaemüük (asutatud 1993), Tallinnas Juhkentali 8 avatud E – R kl 9 – 18 ja L kl 11 – 16.
Inglise-, saksa-, prantsuse- ja hispaaniakeelse kirjanduse õppematerjalid, eriala- ja ilukirjandus, teatmeteosed, postkaardid ja kalendrid. Aastaringsed sooduspakkumised. Tel 627 7231, 627 7230, faks 627 7233, e-post **allecto@online.ee**

▶ **RAHVA RAAMAT** Pärnu mnt 10. Eestikeelne kirjandus. Avatud E – R kl 9 – 20, L kl 10 – 17, P kl 10 – 16.

▶ **VÄIKE RAHVA RAAMAT**
Väike-Karja 5. Venekeelne kirjandus, eestikeelne uudiskirjandus, turismialane kirjandus Eesti kohta ning kooli- ja kirjutustarbed. Avatud E – R kl 10 – 19, L kl 10 – 17. Rahva Raamatu kliendikaardiga, ISIC ja ITIC-kaardi omanikele soodustus kõigilt ostudelt 5%.
Info 644 3682, e-post **rahvaraamat@uninet.ee**

▶ **BUKINIST J. Hammer www.oldbooks.ee,** tel 644 2633. Roosikrantsi 6, Tallinn.

▶ **TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUPOOD**
Tartus Ülikooli 11 avatud E – R kl 9 – 19, L kl 10 – 16. Esimesel korrusel lastekirjandus, ilukirjandus ja kantseleikaup, teisel korrusel erialane ja teaduskirjandus, kunstialbumid ja võõrkeelse kirjanduse tellimine. Tel 744 1102, faks 744 1465,
www.ut.ee/Raamatupood, e-post **bookshop@ut.ee**

gallery viviann napp
Tallinn, Narva mnt 15

ENN PÕLDROOSI digitaalgraafika "Panoptikum"
kuni 24. XI.

Avatud E – R kl 10 – 19,
L kl 11 – 16, tel 662 3485,
info@vnapp.com,
www.vnapp.com

HAABERSTI SOTSIAALKESKUS
Tallinn, Õismäe tee 24

"Paul Pinna – 120"
kuni 15. XI.

Avatud E – R kl 9 – 16.30,
tel 657 9872.

EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM
Tallinn, Müürivahe 12

Püsinäitus "Muusikainstrumente läbi mitme sajandi".
"Sihiseadjad, alustajad"
muuseumi trepihallis kuni 28. XI.

Avatud K – P kl 10 – 17.30.

A. SÄREVI KORTERMUUSEUM
Tallinn, Tina 23 – 13

Näitus "80 aastat Eesti I teatrikooli-draamastuudio Teatrikunstikooli I lennu lõpetamisest".
"Nukud laval ja lava taga".
Butafoorianäitus "Sõin ja jõin seal minagi, suhu ei saand midagi".

KULTUURIESINDUS

▶ **SOOME INSTITUUT** Harju 1, 10146 Tallinn, tel 631 3917, faks 631 3952, e-post maimu.berg@finst.ee, http://www.finst.ee.

▶ **SOOME INSTITUUT** Vanemuise 19, 51014 Tartu, tel 742 7319, faks 742 7097, e-post tartu@finst.ee, http://www.finst.ee.
Avatud tööpäevadel kl 10 – 16, K kl 10 – 18.

▶ **TAMPERE MAJA** Jaani 4, Tartu, tel 738 6300, www.tamperemaja.ee.

▶ **BRITI NÕUKOGU** Vana-Posti 7, 10146 Tallinn, tel 625 7788, faks 625 7799, e-post british.council@britishcouncil.ee, http://www.britishcouncil.ee.

▶ **PÕHJAMAADE MINISTRITE NÕUKOGU ESINDUS TALLINNAS** Lai 29, 10133 Tallinn, tel 627 3100, faks 627 3110, e-post info@nmr.ee, http://www.nmr.ee.

▶ **PÕHJAMAADE MINISTRITE NÕUKOGU ESINDUS TARTUS** Raekoja plats 8, Tartu, tel 742 3625, faks 744 1241, e-post madis@nmr.ee.

▶ **UNGARI INSTITUUT** Piiskopi 2, 10130 Tallinn, tel 644 0817, e-post unginst@unginst.org.ee, http://www.unginst.org.ee.
Avatud E – N kl 10 – 16, R kl 10 – 14.
Kuni 12. XI valik eesti religioosset kunsti "Tulemine olemine põlemine".
Avatud E – N kl 10 – 17, R kl 10 – 15.

▶ **TALLINNA SAKSA KULTUURIINSTITUUT/GOETHE INSTITUUT** Suurtüki 4b, Tallinn, tel 627 6960 ja faks 627 6962 e-post dkigi@tallinn.goethe.org
6. XI kl 12 – 18 Rahvusraamatukogu teatrisaalis kaasaegsete saksakeelsete laste- ja noorte teatritükkide ettelugemine (eesti keeles).
Informatsioon (saksa ja eesti keeles) kõigi ürituste kohta www.goethe.de/tallinn.

▶ **TARTU SAKSA KULTUURI INSTITUUT** Kastani 1, Tartu, tel ja faks 742 2639, e-post dkitartu@kodu.ee, www.dki.tartu.ee.
9. XI kl 19 prof dr Winfried Thieli ettekanne saksa keeles "Die Psalmen – Beispiele altisraelitischer Poesie".
10. XI kl 19 "Teise peeglis". VII saksa-eesti kirjandusdialoog (eesti keeles). "Lähedasest kauge kaudu ehk Saksamaa Eestis prantsuse peeglis", lektor Tõnu Õnnepalu.
14. XI kl 15 Tallinna Saksa gümnaasiumi õpilasteatri etendus "Wilhelm Tell".
Kuni 15. XI Mona Strehlowi fotonäitus "Kontsentreeritud energiad".
Raamatukogu lahti E – N kl 13 – 18, R kl 12 – 17, tel 738 4026.

▶ **TAANI KULTUURI INSTITUUT** Vene 14, 10123 Tallinn, tel ja faks 646 6373, e-post info@dankultur.ee, http://www.dankultur.ee.

▶ **EESTI INSTITUUT** Suur-Karja 14, 10140 Tallinn, tel 631 4355, www.einst.ee.

LÜHIKESE JALA GALERII
Tallinn,
Lühike jalg 6

LÜHIKESE JALA GALERII

Tarbekunsti näitusmüük

Avatud E – R kl 10 – 18,
L – P kl 10 – 17.
Tel 631 4720,
e-post lgalerii@hot.ee

PORTAAL
Tallinn, Vene 16

Tarbekunsti näitusmüük

Avatud E – R kl 10 – 18,
L – P kl 10 – 17,
tel 646 4209.

TARTU LINNAMUUSEUM
Tartu, Narva mnt 23

Püsinäitus "Dorpat. Jurjev. Tartu".
8. XI – 12. XII **"Võimatu unustada. Kommunismi kuriteod Ukrainas".**

Avatud T – P kl 11 – 18.
Info ja registreerimine
tel 746 1911,
e-post info@katarina.ee,
www.tartu.ee/linnamuuseum

FILIAALIDE info

XIX sajandi Tartu linnakodaniku muuseum
Tartu, Jaani 16, tel 736 1545

Oskar Lutsu majamuuseum
Tartu, Riia 38, tel 746 1030

KGB kongide muuseum
Tartu, Riia 15b, tel 746 1717

Karl Ristikivi muuseum
Tartu, K. A. Hermanni 18,
tel 746 1050

TALLINNA KUNSTIHOONE
Tallinn, Vabaduse väljak 8

8. XI – 2. I 2005
ILYA & EMILIA KABAKOV ja **RAUL MEEL.**

KUNSTIHOONE GALERII
Tallinn, Vabaduse väljak 6

8. XI – 2. I 2005
ILYA & EMILIA KABAKOV ja **RAUL MEEL.**

TALLINNA LINNAGALERII
Tallinn, Harju 13

7. – 29. XI
PLINK & BERG.

Avatud K – E kl 12 – 18,
tel 644 2818,
www.kunstihoone.ee,
info@kunstihoone.ee

EESTI KUNSTIMUUSEUM

RÜÜTELKONNA HOONE (Kiriku plats 1, e-post muuseum@ekm.ee). Näitus "Kohatunne. Eesti kunsti klassika XVIII sajandist 1940. aastani" kuni uue muuseumihoone valmimiseni 2005. aastal. Haridusprogrammid "Vaadates üles" (lasteaedadele ja algkoolidele) ja "Vähe süüa, palju külmetada" (gümnaasiumidele). Hind lasteaedadele *à* 15 kr, koolidele *à* 20 kr, grupijuhile tasuta. Hinna sees tööleht ja vahendid. Eelregistreerimine tel 527 9696 (Eve Valvik), 645 5004 ja haridus@ekm.ee. Avatud K – P kl 11 – 18, kassa suletakse kl 17.30. Iga kuu viimane R ja sellele järgnev L tasuta. Info tel 644 9139.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste 3, e-post niguliste@ekm.ee). Püsiekspositsioon "Kirikukunst XIII – XVIII sajandist". Hõbedakamber: "Joseph Kopf – Eesti kullassepakunsti suurkuju" kuni 9. I 2005. Näitus madalmaade kunstist Eestis "Madal taevas, avar horisont" kuni 17. IV 2005. Igal L ja P kl 16 orelimuusika pooltund. Sissepääs muuseumi piletiga. Avatud K – P kl 10 – 17, kassa suletakse kl 16.30. Kassa tel 644 9903.

ADAMSON-ERICU MUUSEUM (Lühike jalg 3, e-post adamson-eric@ekm.ee). Adamson-Ericu teoste püsiekspositsioon. Näitus "Peeter Ulas. Kujundite kasvamise lugu" kuni 5. XII. Haridusprogrammid "Kujundite kasvamise lugu" kõigile vanuseastmetele, "Rääkivad portreed ja täpilised lilled" ja "Kohvikumaalid ja tujukad kujundid"alg- ja põhikooli õpilastele E – N kl 11 – 18. Hind lasteaedadele *à* 15 kr, koolidele *à* 20 kr, grupijuhile tasuta. Hinna sees töövahendid ja materjalid. Eelregistreerimine tel 644 5835, 644 5838 ja adamson-eric@ekm.ee. Avatud K – P kl 11 – 18, kassa suletakse kl 17.30. Iga kuu viimane R ja sellele järgnev L tasuta.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUM (Kr. Raua 8, e-post kristjan.raud@ekm.ee) Püsiekspositsioon Kristjan Raua loomingust. Näitus "Eesti legendid. Kristjan Raua rahvaluuleainelised tööd" kuni 8. I 2005. Avatud N – L kl 10 – 17, tel 670 0023. Üksikkülastajale sissepääs tasuta!

MIKKELI MUUSEUM (Kadriorus Weizenbergi 28, e-post mikkel@ekm.ee) Johannes Mikkeli kollektsioon (XVI – XX sajandi lääne-euroopa, vene, hiina kunst). Näitus madalmaade kunstist Eestis "Madal taevas, avar horisont" kuni 17. IV 2005. 6. XI kl 15 laupäevaakadeemia "Peidetud tähendused olustikukunstis", Greta Koppel. 7. XI kl 16 kontsert "Kitarrimuusika Mikkeli muuseumis". Esinevad G. Otsa muusikakooli õpilased. Sissepääs muuseumi piletiga. Avatud K – P kl 11 – 18, kassa suletakse kl 17.30, tel 601 5844. Iga kuu viimane R tasuta.

VÄLISKUNSTI MUUSEUM (Weizenbergi 37, e-post muuseum@kadriorg.ekm.ee). "XVI – XX sajandi maalikunst" (madalmaade, saksa, itaalia, vene meistrid), "XVIII – XX sajandi lääne-euroopa ja vene tarbekunst ning skulptuur". Näitus madalmaade kunstist Eestis "Madal taevas, avar horisont" kuni 17. IV 2005. 6. XI kl 11 ja kl 13 Kadrioru lossi lastehommik 5 – 11aastastele "Kellad ja ajamõõtmine". Pilet 35 kr, vajalik eelregistreerimine tel 606 6400. 7. XI kl 13.30 – 15 Kadrioru lossi kunstiring 5 – 8aastastele, kl 16 – 17.30 9 – 12aastastele. Info ja registreerimine tel 606 6400. 7. XI kl 17 kontserdisari "Akadeemiline kammermuusika Kadrioru lossis". Piletid (60 ja 30 kr) müügil Piletilevi müügikohtades ja üks tund enne algust kohapeal. Avatud K – P kl 10 – 17, kassa suletakse kl 16.30. Iga kuu viimane R tasuta. Info tel 606 6400.

EKMi kodulehekülg aadressil http://www.ekm.ee
Eesti Kunstimuuseumi uue hoone ehituse toetuseks.
Eesti Kunstimuuseumi toetusfond CIRCULOS: Hansapank, arveldusarve 221011918504.

VAALA GALERII
Tallinn,
Tartu mnt 80d

VAALA GALERII

11. – 18. XI
SÜGISOKSJONI KOLLEKTSIOON.

Avatud E – R kl 12 – 18,
L kl 12 – 16, tel 681 0871,
e-post galerii@vaal.ee;
www.vaal.ee

TARTU KUNSTIMAJA
Tartu, Vanemuise 26

SUURES SAALIS
"Kolm Nagelit".
Avamine 5. XI kl 17.

VÄIKSES SAALIS
EESTI NAHAKUNSTNIKE LIIDU näitus "Ehe on maailmale teade meist endist" kuni 8. XI.

Avatud K – E kl 12 – 18,
tartuart@hot.ee
Tasuta.

EDUARD VILDE MUUSEUM KASTELLAANIMAJA GALERII
Kadriorg,
Roheline aas 3

5. – 28. XI
MARIS PALGI ja **KAIE LUIGE maalid "Me kõik armastame armastust ja vihkame sõda".**

Avatud K – E kl 12 – 19,
tel 601 3181,
e-post vilde@solo.ee

DRAAKONI GALERII
Tallinn, Pikk 18

NELLY DRELLI
"Surve"
kuni 20. XI.

Avatud E – R kl 10 – 18.
L kl 10 – 17.
Piltide raamimine.
Tel 646 4110.
www.eaa.ee/draakon/dindex.htm

TAMPERE MAJA
Tartu, Jaani 4

TAMPERE MAJA

ULLA POHJOLA
pildi- ja tekstiilinäitus
"Tikandid"
kuni 29. XI.

Avatud E – R kl 9 – 18,
L ja P kl 9 – 15,
www.tamperemaja.ee,
tel 738 6300.

HAUSI GALERII
Tallinn, Uus 17

HAUS

SIIM-TANEL ANNUSE
"Tornid taevasse 2004"
kuni 3. XII.

Avatud E – R kl 10 – 18 ja
L kl 11 – 16, tel 641 9471,
e-post haus@haus.ee
www.haus.ee

ROTERMANNI SOOLALADU
Tallinn, Ahtri 2

SUURES SAALIS
11. XI – 12. XII
A Matter of Art. Šveitsi kaasaegne arhitektuur

KUNSTIMUUSEUMI SAALIS
13. XI – 5. XII
Euro valmimise teemaline näitus. Galudio Hils

Avatud K – P kl 11 – 18, iga kuu viimane R tasuta.
Tel 625 7000, faks 625 7003, http://www.arhitektuurimuuseum.ee,
e-post info@arhitektuurimuuseum.ee.

Hobusepea Galerii
Tallinn, Hobusepea 2

AGUR KRUUSINGU
"Teele, teele murekesed"
kuni 15. XI.

Avatud K – E kl 10 – 18,
tel 627 6777, faks 627 3631,
e-post galerii@eaa.ee
www.eaa.ee/hobusepea/hindex.htm

TARTU KUNSTIMUUSEUM
Tartu,
Raekoja plats 18

KARIN LUTSU
"Konfliktid ja pihtimused".
kuni 1. V 2005.

Avatud K – P kl 11 – 18,
R tasuta külastuspäev. Tel 734 1050,
www.tartmus.ee

ÜHISPANGA GALERII

EESTI ÜHISPANGA GALERII
Tallinn, Tornimäe 2, V korrus

MARI ROOSVALTI ja
MARA KOPPELI ühisnäitus
"Fraas ja side"
kuni 17. XII.

Avatud E – R kl 9 – 18,
e-post haus@haus.ee

EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUM
Tallinn, Lai 17 (sissepääs sisehoovist)

I KORRUS
KAJ FRANCKI "Täna" ja
"Ajad ja ruumid. Viiekümnendad"
kuni 14. XI.

II KORRUS
Püsiekspositsioon
"Eesti tarbekunst XX sajandi algusest tänapäevani"

III KORRUS
Mööbli avafond.

Avatud K – P kl 11 – 18. Tasuta külastuspäev iga kuu viimane R.
Tel 627 4600, e-post muuseum@tarbekunst.ee

GALERII-G KUNSTISAAL
Tallinn, Vabaduse 6

8. – 27. XI
RENALDO VEEBERI
graafika ja puuskulptuurid
"Kalevite aeg".

Tartu mnt 1
portselani näitusmüük.
Avatud E – R kl 10 – 18,
L kl 11 – 15,
e-post galeriig@hot.ee,
tel 661 2972.

Y-GALERII
Tartu, Küütri 2

gALERII

EKA AVATUD AKADEEMIA
III ja IV kursuse üliõpilaste tööde näitus
"Teel"
kuni 14. XI.

Avatud T – R kl 11 – 18,
L kl 12 – 16,
P kl 12 – 15.

OKUPATSIOONIDE MUUSEUM
Tallinn, Toompea 8

Püsiekspositsioon sündmustest ja arengutest Eestis 1940 – 1991.
Alates 8. XI
ÜLO RANNAMÄE
"Serigraafia Eesti kunstis 1977 – 2004".

Avatud T – P kl 11 – 18.

KUNSTISALONG ALLEE
Tallinn, Pikk 30

Kunstiklassika näitusmüük, konsultatsioonid, oksjonid, näitused, virtuaalgalerii.
MARTIN TAEVERE teoste näitus
kuni 13. XI.

Avatud E – R kl 10 – 17,
L kl 11 – 15,
tel 646 4500, 512 7677,
info@allee.ee, www.allee.ee

GALERII AUTORIEHTED
Tallinn, Hobusepea 2

TIIA EVINGU
ehtenäitus "Pintsliga"
kuni 17. XI.

Avatud E – R kl 10 – 18,
L kl 11 – 16, tel 646 4101.

EESTI KUNSTI-AKADEEMIA GALERII
Tallinn, Tartu mnt 1

TOOTEDISAINI OSAKONNA
valgusinstallatsioonide näitus
"Think Lightly"
kuni 13. XI.

Avatud iga päev kl 12 – 18.30,
tel 626 7111,
e-post gallery@artun.ee

HAAPSALU LINNAGALERII
Haapsalu, Posti 3

PEETER MARIA LAURITSA
"Mullatoidurestoran"
kuni 14. XI.

Avatud K – P kl 12 – 18.
http://galerii.kultuuriinfo.ee

TEATRIGALERII

ENDLA TEATRIGALERII
Pärnu, Keskväljak 1

6. – 27. XI
REGINA LUKK-TOOMPERE ja
VIIVE NOORE
raamatuillustratsioonid.

Avatud E – L kl 14 – 18.
Sissepääs teatrikohvikust
Akadeemia tänavalt.

PÄRNU LINNAGALERII

Pärnu kontserdimajas
Pärnu, Aida 4

PÄRNU KUNSTNIKE
aastanäitus
"Sügis 2004"
kuni 20. XI.

Avatud T – R kl 12 – 19,
L kl 11 – 16, tel 445 5888,
linna.galerii@mail.ee

PÄRNU MUUSEUM
Pärnu, Rüütli 53

Uuendatud püsiekspositsioon.

"Päikesereis".
Alvar Aalto ja supelasutuse konkursid.

Avatud K – P kl 10 – 18,
iga kuu esimene K tasuta.
Tel 443 3231.

TALLINNA KIRJANIKE MAJA
MUSTA LAEGA SAALIS
Harju tänav 1

KIRJANDUSLIK KOLMAPÄEV
10. novembril kell 18

ÜRGPUHTASSE

Süda hajub linnulauluks

Heiti Talviku loomingut ja mälestusi Heiti Talvikust esitavad Anne Maasik ja Heiki-Rein Veromann.

Info ja piletite tellimine telefonil 627 6410, http://www.ekl.ee

Üritust toetab Eesti Kultuurkapital

Eesti Kirjanike Liit

Eesti Kirjanduse Selts ja Eesti Kirjanike Liit

Teisipäeval 9. novemberil

HEITI TALVIK 100

Kl 16 näituse "Heiti Talvik – 100" avamine Eesti Kirjandusmuuseumis (Vanemuise 42).

Kl 18 ettekanded ja luulekava Tartu Kirjanduse Majas (Vanemuise 19) "Jumalate hämaras".
- Karl Muru "Heiti Talvikust ja tema luulest kõrvaltvaates",
- Urmas Tõnisson "Vennad kaagis – Heiti Talvik ja François Villon",
- Katrin Ennus "Dekadendist klassikalise luule pooldajaks",
- Kaja Kallemets "Pagulasest".

Üritust toetab Tartu Kultuurkapital
Info eks@kirjandus.ee, 742 7079

VILJANDI

VILJANDI LINNAVALITSUS TEATAB

VILJANDI METSAKALMISTU KABELI ARHITEKTUURIVÕISTLUSE KORRALDAMISEST

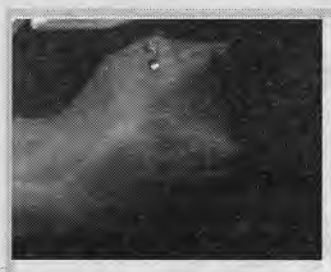
Viljandi Linnavalitsus koostöös Eesti Kultuurkapitaliga ja Eesti Arhitektide Liiduga kuulutab välja arhitektuurikonkursi eesmärgiga saada Viljandi Metsakalmistu kabeli arhitektuurne ideelahendus. Võistlustööga kavandatakse koht ja rajatis urnimatustele, koht vabaõhu jumalateenistuste pidamiseks ning vajalikud teed ja parklad.

Arhitektuurivõistlus algas **3. XI 2004**.
Tööde esitamise tähtaeg on **16. XII kell 16**.

Preemiateks on ette nähtud 155 000 krooni, millest esimene preemia 60 000 krooni, teine preemia 40 000 krooni, kolmas preemia 25 000 krooni ja kaks 15 000 kroonist ergutuspreemiat.

Võistlustingimusi ja ideekonkursi kutseid väljastatakse Eesti Arhitektide Liidus Lai 31, 10133 Tallinn ja Viljandi linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Maakorraldusametis Johan Laidoneri plats 5, 71020 Viljandi.

TEADUSTE AKADEEMIA NAISKOOR 45

Estonia kontserdisaalis

6. novembril kell 18

Kavas
G. Ph. Telemann, J. Hilton, G. Domenico da Nola, E. Butler, K. A. Hermann, C. Kreek, R. Tobias, M. Saar, E. Mägi, V. Tormis, O. Ehala, A. Valkonen, R. Rannap

L. Bacalovi "Misa Tango"

Kaasa teevad
Inseneride Meeskoor
Üle-eestiline Noorte Sümfooniaorkester
Merle Silmato (metsosopran)
Mati Kõrts (tenor)
Henn Rebane (akordion)
Tiina Renser (klaver)

Juhatavad
Merike Toro
Lilyan Kaiv
Ants Üleoja
Jüri-Ruut Kangur

EESTI RAHVUS-RAAMATUKOGU

NOVEMBRIKUU NÄITUSED
Kuni 27. XI "Alvar Aalto raamatukogud" peanäituse-saalis ja fuajees. www.alvaraalto.fi/projects/readeng.htm
Kuni 20. I 2005 "Mineviku menuraamat" harulduste kogu näitusesaalis. Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 12 – 19.
Kuni 30. XI raamatunäitus **"Anna Haava. 140 aastat sünnist"** arhiivikogu galeriis.
Kuni 9. XI uut teaduskirjandust Rahvusraamatukogus **"Maailm Eestisse IX"** 5. k teatmesaalis.
Kuni 27. XI "Nüüdisaegne Venemaa lasteraamatuillustratsioon" 5. k galeriis.
Kuni 25. XI raamatuväljapanek **"Henn-Jüri Uibopuu 75"** 6. k õiguskirjanduse saalis.
Kuni 8. XI "Eesti Instituut 15" 6. k galeriis.

Näitused on avatud E – R kl 10 – 20, L kl 12 – 19 (v.a harulduste kogu näitusesaal). Tel 630 7148, expo@nlib.ee

---

Vanemuise teater kuulutab välja

VANEMUINE

KONKURSI

sümfooniaorkestri metsasarverühma kontsertmeistri ametikoha täitmiseks.

Konkurss toimub 11.detsembril 2004 a. teatri orkestri proovisaalis.
Konkursil tuleb esitada:
R.Straussi metsasarvekontsert nr. 1 - 1. osa või
W.A.Mozarti metsasarvekontsert nr. 4 - 1. osa + kadents

Avalduste esitamise tähtaeg 22. november 2004
Avaldus esitada e-aadressil aivo@vanemuine.ee
Lisainfo tel 56 627329 (orkestri intendant Aivo Koddanipork)

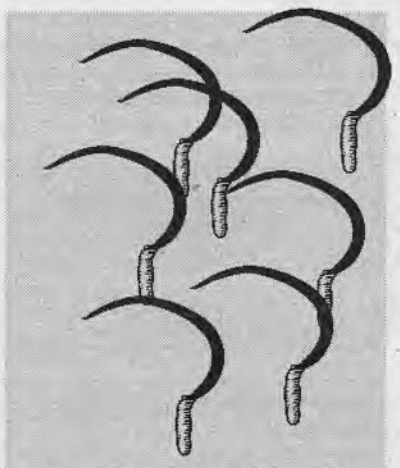

SÕPRUS

, 5. XI, E, 8. XI, T, 9. XI, K, 10. XI ja **N, 11. XI** kl 12 (pilet 40 kr) ja kl 17 (pilet 60 kr) **"Väike Susie"**. Kl 14.30 (pilet 60 kr), kl 19.30 **(R, 5. XI avalik esilinastus)** ja 21.45 (pilet 80 kr) **"Hommik on õhtust targem"**.
L, 6. XI ja **P, 7. XI** kl 12 ja kl 17 (pilet 60 kr) **"Väike Susie"**. Kl 14.30 (pilet 60 kr), kl 19.30 ja 21.45 (pilet 80 kr) **"Hommik on õhtust targem"**.

Lastele, tudengitele, ajateenijatele, pensionäridele pilet kuni 40 kr.
Kassa tel 644 1919, info www.kino.ee

Seitse Sirpi aasta lõpuni!

Ootan aastalõpu ürituste

reklaami

sirje@sirp.ee

EESTI KONTSERT

L 20. november kell 17 Estonia kontserdisaal

EESTI RAHVUSMEESKOOR 60

"RAM täna"

EESTI RAHVUSMEESKOOR
Dirigent ANTS SOOTS
Ansambel IMPROLOO

Bonato, Tormis, Vähi, Sisask, Kõrvits, Holten, Kruusimäe, Keldo

Pilet 100.- (60.-)

PRIKE Postimees KLASSIKA RAADIO kaubamaja etv tel 614 7760 www.concert.ee

---

Suure teatri solist - Tallinnas!

ESTONIA KONTSERDISAALIS
11 . novembril kell 19.00

Me olime sõbrad
kontsert HENDRIK KRUMMI mälestuseks

K A V A
I. osa Donizetti, Verdi, Cilea, Puccini
II. osa Tšaikovski, Rahmaninov, itaalia ja hispaania laulud

ZURAB SOTKILAVA

Piletid müügil: internetis www.concert.ee, Eesti Kontserdi piletikeskuses Estonia pst 4, tel. 614 7760 kassa avatud E-R 12-19, L 12-17.
Piletipunkti müügikohtades tel. 640 0337

PETROF by B.MUSIC.BAM Hotell Tallink SIRP ENGRO Raadio 2 City Rennault elf ESTONIAN AIR ANNILILL

Kontserdisari **Akadeemiline Kammermuusika**

7. novembril kell 18, Kadrioru lossis

Eesti barokksolistid

Grigori Maltizov *(plokkflööt)* **Ivo Sillamaa** *(cembalo)*
Kaido Välja *(barokkviiul)* **Terje Raidmets** *(barokkviiul)*
Sofia Maltizova *(barokktšello)*

kõlavad Händel, Vivaldi, Bach, Corelli

www.piletipunkt.ee

EESTI KUNSTIMUUSEUM

Piletid 60 / 30 müügil Piletipunkti müügikohtades ja tund enne algust kohapeal

---

SIRP

INFOTELEFON 640 5770, 564 50 109
FAKS 640 5771
TOIMETAJAD 564 50 108
e-post sirje@sirp.ee
INDEKS 69786
Sirp internetis www.sirp.ee

Peatoimetaja Mihkel Mutt mihkel@sirp.ee
Tegevtoimetaja, kirjandus Jürgen Rooste 640 5774 jyrgen@sirp.ee
Teater Margot Visnap 640 5773 margot.visnap@sirp.ee
Muusika Igor Garšnek 640 5773 igor@sirp.ee
Esseistika Valle-Sten Maiste 640 5774 valle@sirp.ee
Kunst Reet Varblane 640 5773 reet@sirp.ee
Film Tarmo Teder 640 5774 tarmo@sirp.ee
Kujundus Piia Ruber 640 5775 piia@sirp.ee
Keeletoimetaja Aili Künstler 640 5775 aili@sirp.ee
Korrektor Tiina Kivikas 640 5775 tiinak@sirp.ee

Raamatupidaja Eldi Kreison 683 3103 eldi@sirp.ee
Reklaam, sekretär Sirje Kaus 640 5770 sirje@sirp.ee
Toimetuse kolleegium:
Karin Hallas, Doris Kareva, Jan Kaus, Andres Langemets, Jaak Lõhmus, Tiina Mattisen, Reet Neimar, Kristel Pappel, Toomas Paul, Kristiina Ross, Hanno Soans, Erkki-Sven Tüür.

Väljaandja Sihtasutus Kultuurileht, 10140 Tallinn, Väike-Karja 12, III korrus 10503 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388.

Trükk, AS Printall, Peterburi 64a.
Praakeksemplaride korral helistada tel 669 8463.
Kui Sirp ei jõua postkasti õigeaegselt, siis palume helistada tel 666 2535.
Kaebuste korral ajalehe sisu kohta võite pöörduda Pressinõukogusse: pn@eall.ee või tel 646 3363.

Lugupeetud autorid! Kaastööd tuua Word 6.

Honorari makstakse iga kuu II ja IV neljapäeval. Honorariprobleemide korral võtta ühendust e-posti aadressil eldi@sirp.ee või tel 683 3103.

VÄLJAANDMIST TOETAB EESTI KULTUURKAPITAL

EESTI KULTUURKAPITAL

ISSN 1406-6254